

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

ὑπὸ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ.

~~~~~  
Φυλλάδιον Ε'. Μαΐος 1858.  
~~~~~

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Κατὰ πανθειστών. — Περὶ τοῦ Ἰωάννου Οὓς καὶ Ἱερωνόμου τῆς Πράγας
ὑπὸ Βολταίρου. — Κατασκευὴ καὶ ιδιότητες τῶν διαφόρων Πηλῶν
μετὰ ἰχνογραφῶν. — Εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς βασιλείων, ἱστορήμα. —
Οἱ Γουέβροι.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ

Ἀντωνίου Τερζάκη.

—
1858.

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

ΚΑΤΑ ΠΑΝΘΕΙΣΤΩΝ (*)

(Συνέχεια).

Τρία τινά εἶπομεν ὅτι θέλομεν ἐξετάσει εἰς τὰ πανθειστικά συστήματα. Πρῶτον, τὴν ἀξίωσιν, τὸν σκοπὸν τῶν συζημάτων τούτων· δευτέρον, τὴν μέθοδον δι' ἧς μορφοῦνται· καὶ τρίτον, τὰ ἐξαγόμενα εἰς αὐτὰ καταντῶσιν, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ παραβάλωμεν τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα πρὸς τὴν μαρτυρίαν τῶν τε φυσικῶν γεγονότων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως. Εἶπομεν ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ αὐτὴ ἢ ὡς παράλογος διίσχυρισμὸς πρὸς καθολικὴν ἐξήγησιν τοῦ παντός. Εἶπομεν, ὡς πρὸς τὴν μέθοδον, ὅτι ἡ λογικὴ μέθοδος, ἢ μεταχειρίζονται οἱ πανθεισταί, εἶναι μόνον χρήσιμος κατὰ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας· καὶ ὅτι αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστήμαι τότε μόνον χρησιμεύουσι πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῆς φύσεως, ὅταν ἐφαρμόζονται εἰς ἐκεῖνα τὰ γεγονότα, ἅτινα ἄλλοθεν καὶ δι' ἄλλης μεθόδου ποριζόμεθα, δηλ. διὰ τῆς παρατηρήσεως. Εἶπομεν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πανθεισταί δὲν μένουσι πιστοὶ εἰς τὴν μέθοδον ταύτην, καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται νὰ λάβωσιν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τὰ γεγονότα, ἅτινα προσπαθοῦσι νὰ ἐ-

(1) Τῶν περὶ Θεοσοφίας παραδόσεων τοῦ κ. Βράϊλα μάθημα ΚΑ΄.
(ΤΟΜ. Α΄. ΦΥΛΛ. Ε΄.)

ξηγήσωσι διὰ τῆς ἰδίας μεθόδου. Εἶπομεν ἐπὶ τέλους, ὅτι ἡ λογικὴ μέθοδος δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς μόρφωσιν καθολικοῦ συστήματος, πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῆς φύσεως ἐν γένει, διότι ἀναχωρεῖ ἀπὸ τινων καθαρῶν ἐννοιῶν, γνωστῶν ὁμῶς εἰς ἡμᾶς, αἵτινες δὲν ἰσοδυναμοῦσι μὲ τὰς πρώτας ἐννοίας, ἐξ ὧν ὁρμῶνται οἱ πανθεισταί. Εἶναι ἤδη ἀνάγκη νὰ διασαφίσωμεν τὴν ιδεάν ταύτην διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν πρώτων ἐννοιῶν, ἀφ' ὧν ὁρμῶνται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, παραβαλλομένων πρὸς τὰς ἐννοίας ἃς οἱ πανθεισταὶ μεταχειρίζονται πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἰδίου συστήματος.

Ποῖαι τῶν αἱ πρώται μαθηματικαὶ ἐννοιαὶ; γινώσκετε ὅτι ἅσασαι αἱ ἐννοιαὶ αὗται ἀνάγονται ἐπὶ τέλους εἰς μίαν καὶ μόνην τὴν ἐννοιαν τοῦ ποσοῦ. Αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι εἶναι ἐπιστῆμαι τοῦ ποσοῦ· τὸ ποσόν, εἴτε διακεκριμένον εἴτε συνεχές, εἶναι ἐννοια, ἣν συλλαμβάνομεν ἐκ τῶν προτέρων, ἣν ἔχομεν καθαρὰν ἐν τῷ πνεύματι, καὶ ἐξ ἧς ἐπομένως δυνάμεθα διὰ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς νὰ ἐξαγάγωμεν ὅλας τὰς θεωρίας ἐξ ὧν συνίσταται ἡ μαθηματικὴ. Καὶ τῶντι, τὸ μὲν διακεκριμένον ποσὸν ἀνάγεται εἰς τὴν μονάδα, καὶ ἡ μονάς, ἡ ἐνότης εἶδομεν ὅτι εἶναι εἰς τῶν κυριωτέρων καὶ μάλιστα ὁ πρῶτος χαρακτήρ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ὑποστάσεως ἣν εὐρίσκομεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ ἀνθρώπου μελέτης. Ἐσαύτως τὸ ποσὸν τὸ συνεχές εἶναι ἐννοια, ἣν συλλαμβάνομεν δυνάμει αὐτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου, ἣν καὶ ταύτην ἔχομεν ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῷ πνεύματι διὰ τοῦ λόγου· τὸ συνεχές ποσὸν ἄλλο δὲν εἶναι ἢ περιορισμὸς τοῦ τόπου, ὅστις γίνεται ἰδανικῶς, κατὰ τὴν μόρφωσιν τῶν πρώτων μαθηματικῶν ἐννοιῶν, διὰ τῶν ὄρων ἐκείνων ἐξ ὧν ἔχομεν τὰ διάφορα γεωμετρικὰ σχήματα, ἅτινα, εἰ καὶ πραγματοποιοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῆς ὕλης, οὐχ ἦττον, ὅτε λαμβάνονται ὡς ἀντικείμενα ἐπιστημονικῆς θεωρίας, ὑποτίθενται προϋπάρχοντα ἐν τῷ πνεύματι, ὑποτίθενται καθαρὰ καὶ ἀμιγῆ παντὸς ὕλικου στοιχείου. Ὡς ἐκ τούτου, καὶ ἕνεκα τῆς καθαρᾶς φύσεως τῶν πρώ-

τῶν ἐννοιῶν, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀλανθᾶστου τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου, ὅταν ἐφαρμόζεται εἰς αὐτάς, ἔχουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι τὴν καθολικὴν καὶ ἀπόλυτον ἐκείνην βεβαιότητα, ἣν δὲν δύναται νὰ ἔχουσιν αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι. Ποῖα ἀπεναντίας ἡ πρώτη ἐννοια ἀφ' ἧς ὁρμῶνται οἱ πανθεισταί; ποῖα τὰ πρώτα αὐτῶν διδόμενα; γνωστὸν εἶναι ἤδη εἰς ὑμᾶς ὡς ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων, ἅτινα ἀπηντήσαμεν κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐκθεσιν τοῦ θεοσοφικοῦ ζητήματος, ὅτι οἱ πανθεισταί, οἷτε ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι καὶ οἱ σύγχρονοι, ὁρμῶνται ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου. Λάβετε ὡς ἐπὶ παραδείγματος τὸ πανθειστικὸν σύστημα τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς, ἢ τοῦ Σπινόζα ἢ τοῦ Σχελίγγου ἢ τοῦ Ἐγγέλου, καὶ θέλετε ἰδεῖ ὅτι πάντοτε τὰ συστήματα ταῦτα ὁρμῶνται ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου. Τὸ ἄπειρον δὲν εἶναι μία τῶν ἐννοιῶν ἐκείνων, ἃς ἔχουσιν ὡς βᾶσιν οἱ μαθηματικοί, ἃς δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν καθαρῶς καὶ ἐκ τῶν προτέρων, δὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ἐννοια ἔμφυτος ἐν ἡμῖν, ἀλλ' εἶναι ἐννοια, εἰς ἣν φθάνομεν διὰ τινος ἰδιαιτέρας ἐνεργείας τῶν νοητικῶν δυνάμεων. Ἀλλὰ καὶ ἔμφυτον ἐν ὑποθέσωμεν τὴν ἐννοιαν ταύτην, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι προϋπάρχει ἐν ἡμῖν ἡ ἐννοια τοῦ ἀπείρου, καθὼς προϋπάρχει ἡ ἐννοια τῆς ὑποστάσεως, τῆς μορφῆς, τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, καθὼς προϋπάρχουσιν αἱ λογικαὶ ἀρχαί, αἵτινες μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος συναποτελοῦσι τὴν οὐσίαν καὶ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ λόγου, καὶ ἔμφυτον ἂν ὑποθέσωμεν, ὡς λέγω, τὴν ἐννοιαν τοῦ ἀπείρου, δὲν ἔχει ὁμῶς τὴν καθαρότητα, ἣν ἔχει ἡ ἐννοια τῆς μονάδος, τοῦ τριγώνου, τοῦ τετραγώνου καὶ καθεξῆς. Τὸ ἄπειρον εἶναι νοητὸν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ καταληπτόν. Τὸ ἄπειρον, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς ἰδίας φύσεως εἶναι ἀκατάληπτον, διότι διεγείρει ἐννοιαν ὄντος τινός, ὅπερ φύσει οὔτε ὄρια ἔχει οὔτε πέρατα, διεγείρει τὴν ἐννοιαν ὄντος, ὅπερ ὑπερβαίνει ὅλους τοὺς ὄρους τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, καὶ πρὸς ὃ δὲν δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν ἄλλο ὁμοιον ἐν τῷ κόσμῳ. Τίνι τρόπῳ λοιπὸν δυνάμεθα διὰ μόνης τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου, ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου, νὰ

ἐξαγάγωμεν ὅλην τὴν θεωρίαν τῶν πεπερασμένων ὄντων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εὐρίσκόμεθα; ἐν ἄλλοις λόγοις, τὸ ἄπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον δὲν δύνανται νὰ συνταυτισθῶσιν ἄνευ ἀντιφάσεως, διότι ἀντίφασις ὑπάρχει εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπείρου, ὅταν τὰ παραβάλωμεν πρὸς ἄλληλα. Καὶ ἐὰν δὲν δύνανται ἡ ἔννοια τοῦ ἀπείρου νὰ συνταυτισθῇ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ πεπερασμένου, τίνι τρόπῳ δυνάμεθα διὰ τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τοῦ ἀπείρου τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ πεπερασμένου, ὡς διΐσχυρίζονται ὅτι ἐξάγουσι τὴν γνῶσιν ταύτην οἱ πανθεῖσται; δὲν δυνάμεθα νὰ συνταυτίσωμεν τὸ ἄπειρον μετὰ τοῦ πεπερασμένου· καὶ ἐὰν ἡ λογικὴ μέθοδος οὐδὲν ἕτερον ποιεῖ ἢ νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τινος πρώτης ἐννοίας ὅλας τὰς δευτερευούσας, ὅσαι δυνάμει ἐνυπάρχουσιν εἰς αὐτήν, ἐὰν ἀφ' ἐτέρου τὸ πεπερασμένον δὲν συνταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀπείρου, δὲν εἶναι ἐπομένως ἔννοια ἥτις δυνάμει περιέχεται εἰς τὸ ἄπειρον, τίνι τρόπῳ διὰ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς νὰ ἐννοήσωμεν καθαρῶς τὸ πεπερασμένον, νὰ λάβωμεν πλήρη γνῶσιν τῶν νόμων οἵτινες διέπουσιν τὰ ὄντα καὶ τὰ φαινόμενα, ὅσα παρέχει ἡ παρατήρησις τοῦ κόσμου; καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν οἱ πανθεῖσται ἐπιχειροῦσι τὴν λογικὴν ταύτην ἐξαγωγὴν, ἀναγκάζονται νὰ προσδράμωσιν εἰς τινὰ αὐθαίρετον ἐξήγησιν τοῦ πεπερασμένου διὰ τοῦ ἀπείρου. Καὶ τῶνδ' ἐάν θέλωμεν νὰ ἐφαρμώσωμεν τὴν λογικὴν ἐξαγωγὴν εἰς τὸ ἄπειρον, οὐδὲν ἕτερον δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὡς πῶρισμα τῆς λογικῆς ταύτης ἐξαγωγῆς ἢ αὐτὸ τὸ ἄπειρον· δυνάμεθα δηλ. διὰ τοῦ συλλογισμοῦ ν' ἀποκτήσωμεν ἰδέαν περὶ τῶν προσόντων, περὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, ἐνὶ λόγῳ, δυνάμεθα τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου ν' ἀναπτύξωμεν δι' ἄλλων ἐννοιῶν ἀπείρων πάντοτε προσόντων καὶ ἰδιοτήτων, διότι ἡ ἔννοια τοῦ ἀπείρου δὲν δύναται νὰ παράσῃ ἢ ὅ,τι περιλαμβάνει, δηλαδή ἄπειρα προσόντα, ἀπείρους ἰδιοτήτας. Ἐπομένως ὁσάκις οἱ πανθεῖσται ἠθέλησαν νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τοῦ ἀπείρου τὸ πεπερασμένον, ἠναγκάσθησαν νὰ προσδράμωσιν εἰς τι αὐθαίρετον μέσον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ἄς ἴδωμεν, ὡς ἐπὶ παραδείγματος, τίνι τρόπῳ ὁ Σπινόζας ἐξήγαγε

τὸ πεπερασμένον ἐκ τοῦ ἀπείρου. Τὸ ἄπειρον ὑπάρχει, λέγει ὁ Σπινόζας, εἶναι ἡ ἄπειρος ὑπόστασις, ἥτις πρέπει νὰ ἔχῃ ἄπειρα προσόντα, καὶ ἕκαστον τούτων πρέπει νὰ ἔχῃ ἐξ ἀνάγκης ἀπείρους τρόπους ὑπάρξεως. Καὶ ἄχρι τοῦδε ὁ συλλογισμὸς προβαίνει ὀρθῶς. Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου θέλει νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πεπερασμένου, ἀναγκάζεται τὰ ἄπειρα ταῦτα προσόντα, ἅτινα ἀπείρους ἔχουσι τρόπους ἀναπτύξεως, νὰ περιορίσῃ εἰς δύο μόνον, καθότι δύο καὶ μόνον παρέχει εἰς αὐτὸν οὐχὶ ἡ συλλογιστικὴ μέθοδος, ἢ ὑποθετεῖ ὅτι μόνον μεταχειρίζεται, ἀλλ' αὐτὴ ἡ παρατήρησις τῶν γεγονότων. Δύο προσόντα παρέχει ἡ παρατήρησις τῶν κοσμικῶν γεγονότων, τὴν *ρόσην* καὶ τὴν *ἐκτασίαν*, καὶ ἐπομένως ἀντιφάσκων πρὸς ἑαυτὸν, καὶ αὐθαίρετως ἀποβάλλων τὴν μέθοδον ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἠσπάσθη, προβαίνει ὁ Σπινόζας εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἀπείρου διὰ τοῦ πεπερασμένου, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐκτάσεως ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς νοήσεως ἀφ' ἐτέρου· καὶ ἐντεῦθεν γινώσκετε ὅτι ἐξέρχονται αἱ μεταφυσικαὶ, αἱ φυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ θεωρίαι τοῦ Σπινόζα. Ὡσαύτως καὶ ὁ Ἐγγελοσ, ὅταν θέλῃ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πεπερασμένον διὰ τοῦ ἀπείρου, ἢ νὰ ἐξαγάγῃ λογικῶς ἐκ τοῦ ἀπείρου τὸ πεπερασμένον, ἀναγκάζεται νὰ ἐπινοήσῃ ἔννοιαν τινὰ, ἥτις εἶναι βεβαίως ἀκατανόητος καὶ ἀδικαιολόγητος, τὴν ἔννοιαν τῆς *γενέσεως*, τοῦ *γενέσθαι*, τῆς πραγματοποιήσεως· ἡ πρώτη ἔννοια τοῦ Ἐγγελοσ δὲν εἶναι ἡ ἄπειρος ὑπόστασις τοῦ Σπινόζα, ἥτις ἐννοοῦμεν τοῦλάχιστον ὅτι δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ, διότι εἶναι ἡ μεγίστη πραγματικότης, ἀλλ' ἡ πρώτη ἔννοια τοῦ Ἐγγελοσ εἶναι αὐτὴ ἡ *ιδέα*, σημειώσατε τοῦτο, ἥτις εἰσέτι δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἀνεπτύχθη, αὐτὴ ἡ *ιδέα*, ἥτις δὲν εἶναι εἰμὴ ὁ πρῶτος ὄρος τοῦ Ἐγγελοσ συλλογισμοῦ, καθ' ὅσον ἀκολούθως αὐτὴ ἡ *ιδέα* μερικεῦει ἑαυτὴν, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπανέρχεται εἰς ἑαυτήν. Τί εἶναι αὐτὴ ἡ *ιδέα*, ἥτις δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰσέτι, δὲν συνεπληρώθη διὰ τῆς ἰδίας ἀναπτύξεως, ἐπειδὴ συμπληροῦται μόνον διὰ τῆς ἐπανελεύσεως εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀρχήν; Εἶναι τὸ μηδὲν, ἀπλῆ ἀφαίρεσις, ἥτις ἔχει ἀνάγκην πραγματοποιήσεως· εἶναι ἀπλῆ ἐν-

νοια, ἥτις ἀκολούθως γίνεται ὄν, ἕξλη, κόσμος, ἀνθρωπότης. Ἐπομένως, λίαν αὐθαίρετος εἶναι ἡ μέθοδος αὕτη τῆς ἐξαγωγῆς, ὅταν ἐκ τοῦ ἀπείρου δι' ἰσχυρίζεται ὁ φιλόσοφος νὰ ἐξαγάγῃ λογικῶς τὸ πεπερασμένον· διότι ἡ ἀναγκάζεται νὰ προσδράμῃ εἰς διδόμενα, ἅτινα ἄλλοθεν πορίζεται, ὡς ὁ Σπινόζας, καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ περιπέσῃ εἰς ἀντίφασιν αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν, ἢ βιάζεται ὀρμώμενος ἀπὸ τοῦ ἀφρημένου, νὰ μείνῃ εἰς αὐτὸ, ὅεσι ἐπὶ τοῦ μηδενὸς νὰ ἐνεργήσῃ, καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς νὰ ἐξαγάγῃ τὸ πᾶν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀφρημένου νὰ μεταβῇ εἰς τὸ συγκεκριμένον, καὶ τοῦτο νὰ ἐξηγήσῃ δι' ἐκείνου, περιπίπτων εἰς ἄλλην ἐλεεινοτέραν ἀντίφασιν. Τοιαύτη ἡ ἀνάγκη, εἰς ἣν εὐρίσκονται οἱ πανθεῖσται, ὅταν θέλωσι διὰ τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου νὰ ἐξαγάγωσιν τὴν θεωρίαν τοῦ παντός.

Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ὑπεθέσαμεν, ὅτι αὕτη ἡ λογικὴ ἐξαγωγή, ἣν μεταχειρίζονται οἱ πανθεῖσται, ταυτίζεται μὲ τὴν πραγματικὴν ἐξαγωγὴν, δι' ἧς παράγονται τὰ ὄντα, καὶ εἵπομεν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν πανθεῖστων, ὅτι ἡ λογικὴ ἐξαγωγή τοῦ πνεύματος ταυτίζεται μὲ τὴν πραγματικὴν παραγωγὴν τῶν ὄντων, καὶ ἐντεῦθεν ὁ παραλληλισμὸς μεταξὺ τῶν ἀπείρων συλλογισμῶν, οὗς ἐπαναλαμβάνει ἡ λογικὴ ἐξαγωγή, καὶ τῶν ἀπείρων συλλογισμῶν, δι' ὧν πραγματοποιεῖται ὁ κόσμος. Ἀλλ' ἄς ἴδωμεν ἤδη, ἐὰν ἡ ταυτότης αὕτη δύναται νὰ γίνῃ δεκτὴ, ἐὰν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀπόδειξιν τινὰ τῆς νομιζομένης ταυτότητος μεταξὺ τῆς ἐν τῷ πνεύματι λογικῆς ἐξαγωγῆς καὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ παραγωγῆς τῶν ὄντων. Ἡ λογικὴ ἐξαγωγή ὑποθέτει κατὰ τὰξιν τινὰ τῶν ἐνοιῶν, ἐπειδὴ ἄνευ κατὰ τὰξιν δὲν ἔχομεν τὴν σχετικὴν περιεκτικότητα τῶν ἐνοιῶν εἰς ἣν ἀνάγεται ἐπὶ τέλους οἰαδήποτε συλλογιστικὴ ἐργασία· διότι ἐνθυμείσθε ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὰξιν ἐχομεν τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη, ὅτι τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη εἶναι ἐννοιαὶ γενικαὶ καὶ ἀφρημέναι, ἄλλαι ἄλλων εὐρύτεραι, αἵτινες περιέχουσι καὶ περιέχονται ἐν ἀλλήλαις, καὶ ὅτι δυνάμει τῆς σχετικῆς ταύτης περιεκτικότητος τῶν ἐνοιῶν μορφόνουσι τοὺς συλλογισμοὺς, ἐφαρμόζοντες τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος. Τοιαύτη ἡ λο-

γικὴ ἐξαγωγή· καὶ αὕτη ἐξ ἀνάγκης ὑποθέτει τὴν κατὰ τὰξιν τῶν ἐνοιῶν. Ἀλλ' ἡ κατὰ τὰξιν αὕτη εἶναι μᾶλλον ἀπόδειξις τῆς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅπερ δὲν δύναται διὰ μιᾶς νὰ συλλάβῃ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπόστασιν, τὴν ἐνδοτάτην φύσιν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα τῶν ὄντων, καὶ μόνον διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν ὄντων καὶ φαινομένων, διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν κοινῶν εἰς πολλὰ φαινόμενα χαρακτήρων, διὰ τῆς συνένωσεως τῶν χαρακτήρων τούτων, διὰ τῆς κατὰ τὰξιν αὐτῶν εἰς τινὰ λογικὴν κλίμακα τῶν ἐνοιῶν, δύναται νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, καὶ ἐπ' αὐτῶν νὰ ἐπιφέρῃ συλλογισμοὺς, νὰ προβῇ δηλαδὴ εἰς τε τὴν εὐρεσιν καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦς. Τοιαύτη ἡ λογικὴ ἀπόδειξις. Ἀλλ' ἡ πραγματικὴ παραγωγή τῶν ὄντων προβαίνει ἄλλως πως, κατὰ τινὰς νόμους διαφόρους τῶν νόμων, εἰς οὓς ὑπακούει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα κατὰ τὴν λογικὴν ἐξαγωγὴν. Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ γένεσις τῶν ὄντων ἐν τῷ κόσμῳ; Χωρὶς νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς ὅλας τὰς θεωρίας τῆς φυσικῆς ἐν γένει καὶ τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, ἕκαστος ὑμῶν γινώσκει, ὅτι ἡ γένεσις, δηλ. ἡ πραγματοποίησις τῶν φαινομένων τῆς ὕλικῆς φύσεως, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς ταύτην καὶ μόνην, ἀνάγεται ἐπὶ τέλους εἰς τὴν κίνησιν, ὅτι αὕτη παράγει διάφορα φαινόμενα, ἅτινα μελετᾷ ὁ ἐπιστήμων καὶ ἅτινα προσπαθεῖ ν' ἀναγάγῃ εἰς τινὰς γενικοὺς νόμους. Κίνησις, ἐπομένως μεταβολὴ ἀδιάκοπος τῶν φαινομένων, σταθερότης κατὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην, καὶ ἐντεῦθεν νόμοι γενικοὶ, οὓς προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Τοιαύτη ἡ γένεσις, ἡ πραγματικὴ παραγωγή τῶν ὄντων. Ἐρωτῶ δὲ τώρα ὑμᾶς; τὶ κοινὸν μεταξὺ τῆς παραγωγῆς ταύτης καὶ τῆς λογικῆς ἐξαγωγῆς, ἥτις δὲν δύναται νὰ γίνῃ, ἐὰν μὴ προηγηθῇ ἡ κατὰ τὰξιν ἐκείνη τῶν ἐνοιῶν, ἥτις, ὡς ἐλέγομεν, εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀδυναμίας μᾶλλον ἢ τῆς παντοδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου; Ἐπομένως, ὅπως δὴποτε καὶ ἂν ἐξετάσωμεν τὴν χρῆσιν τῆς λογικῆς μεθόδου, εἴτε ὡς πρὸς τὰς πρώτας ἐννοίας, ἀφ' ὧν ὀρμῶνται οἱ πανθεῖσται, εἴτε ὡς πρὸς τὴν κατάλληλον χρῆσιν αὐτῆς κατὰ μόναν

τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, εἴτε τέλος ἐν παραβάλωμεν τὴν πρόβασιν τῆς λογικῆς μεθόδου, θεωρουμένης καθὼς μεθόδου καὶ ἀποδείξεως καὶ εὐρέσεως τοῦ ἀληθοῦς, πρὸς τὴν πρόβασιν τῆς παρὰγωγῆς τῶν ὄντων καὶ φαινομένων, ἀναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ κατὰ τὰ πανθειστικά συστήματα ἀποκλειστικὴ χρῆσις τῆς μεθόδου ταύτης οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ κατὰχρησις μιᾶς τῶν πολυτιμωτέρων δυνάμεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Καὶ ταῦτα ὡς πρὸς τὴν μέθοδον.

Ποῖα τελευταῖον τὰ ἐξαγόμενα, ὅσα ἀπολαμβάνουσι οἱ πανθεισταὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῆς μεθόδου ταύτης; Βεβαίως ὅσοι κατὰ πρῶτον ἀντιλαμβάνονται τῶν μεγάλων ἐκείνων ποιημάτων (ἃς τὰ χαρακτηρισόμεν με ὄνομα ἀρμόζον εἰς αὐτὰ), ἅτινα παρουσιάζουσιν οἱ φιλόσοφοι οὗτοι ὡς φιλοσοφικὰ συστήματα, ἐκπληττεται· ἔχουσι τὰ συστήματα ταῦτα θέλητρα ἐνίοτε ἀνίκητα, καθ' ὅσον διὰ τῆς μεγάλης ἐνότητος, ἣτις συνδέει τὰ διάφορα αὐτῶν μέρη, διὰ τοῦ μεγάλου σκοποῦ, ὃν προτίθενται, διὰ τῆς αὐστηρᾶς καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀλανθάστου μεθόδου, δι' ἧς προβαίνουσι, φαίνονται τῶν προορισμένων πρὸς ὀριστικὴν ἐξήγησιν τοῦ παντός. Ἀλλ' ἐὰν ἀμερολήπτως, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς φαντασίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ λόγου ἐξετάσωμεν τὰ ἐξαγόμενα αὐτῶν, θέλομεν ἰδεῖ λίαν εὐκόλως ὅτι οὐσιωδῶς παραμορφόουσι καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον. Ὑποθέσατε, ὡς πρὸς τὸν κόσμον ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, αἷτινες, προβαίνουσαι πάντοτε διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐπαγωγῆς, προσπαθοῦσι ν' ἀνακαλύψωσι βαθμηδὸν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τούτων προχωροῦσιν αὐξάνουσαι πάντοτε τοὺς θησαυροὺς των, ὑποθέσατε ὅτι δὲν ὑπάρχουσι, καὶ ὅτι θέλετε νὰ ἐννοήσητε τὴν ὑλικὴν ταύτην κτίσιν ἐν ἧ εὐρισκόμεθα διὰ μόνης τῆς ἀναγνώσεως τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως τοῦ Ἐγγέλου λ. χ. ἢ τοῦ Σχελίγγου ἢ διὰ τῶν ὀλίγων κεφαλαίων, ὅσα καθιέρωσεν εἰς τὴν μελέτην ταύτην ὁ Σπινόζας· ἐνὶ λόγῳ, διὰ μόνων τῶν βοηθημάτων ὅσα πρᾶξει ὁ πανθεισμός· βεβαίως θέλετε ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ ἐννοία ἦν λαμβάνετε, εἶναι

λίαν ἀτελής. Δύνασθε νὰ ἐννοήσητε φυσικὴν ἄνευ παρατηρήσεως, ἄνευ πειραμάτων, φυσικὴν ἐκ τῶν προτέρων, κατασκευαζομένην διὰ τινος λογικῆς ἐξαγωγῆς, ἣτις αὐθαιρέτως διίσχυρίζεται ὅτι ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου δύναται νὰ λάβῃ οὐχὶ μόνον τὴν ὑπαρξιν τοῦ πεπερασμένου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν πραγματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς τοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως ταύτης; δύνασθε νὰ ἐννοήσητε χημίαν ἄνευ ἀναλύσεως, χημίαν ἐκ τῶν προτέρων, ἣτις μορφώνεται διὰ τῆς συλλογιστικῆς ἐκείνης μεθόδου, ἣτις, τεθείσης μιᾶς ἐννοίας οἰασθήποτε, ἐκ ταύτης διὰ τινος ἀτελευτήτου σειρᾶς συλλογισμῶν, προτίθεται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σύστασιν τῶν ὑλικῶν ὄντων, τὴν σύστασιν τῶν σωμάτων; ὡσαύτως δὲν δύνασθε βεβαίως νὰ παραδεχθῆτε φυσικὴν ἱστορίαν, ἣτις δὲν μορφώνεται εἰμὴ διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν τῶν ζώων, διὰ τῆς παραβολῆς των ὀργανισμῶν τούτων, διὰ τῆς συστάσεως τῶν μεγάλων ἐκείνων κατατάξεων, τὰς ὁποίας αἰείποτε τελειοποιοῦσιν οἱ ἐπιστήμονες. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς περιορισμένης καὶ σχετικῆς μικρᾶς καὶ ἀσημάντου ταύτης ὑδρογείου σφαίρας ὑψώσητε τὸ πνεῦμα εἰς τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων σωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναρίθμητα, τῶν ὁποίων τοὺς νόμους μελετῶσιν ἀδιακόπως οἱ ἐπιστήμονες ἐκ μεγάλων διαλειμμάτων, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς γῆς εἰς τὸ ἄλλο, ἐὰν ὑψώσητε τὸ πνεῦμα εἰς τὰς ἀστρονομικὰς θεωρίας, ἃς δύνανται μόνον νὰ συμπληρώσωσιν οἱ αἰῶνες, καθ' ὅσον διὰ τῶν αἰῶνων προβαίνουσι καὶ τελειοποιοῦνται, διὰ τῆς παρατηρήσεως πολλῶν ἀνθρώπων, διεσπαρμένων καὶ κατὰ τὴν ἄπειρον ἔκτασιν τοῦ τόπου καὶ κατὰ τὴν ἄπειρον ἀπόστασιν τοῦ χρόνου, ἐὰν τὰς ἀστρονομικὰς θεωρίας θελήσητε νὰ ἐξηγήσητε διὰ τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου, διὰ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ πεπερασμένου ἐκ τοῦ ἀπείρου, βεβαίως θέλετε ἐλλεινολογήσει τὴν τόλμην καὶ αὐθάδειαν τῶν πανθειστῶν, οὐδὲ ἠθέλετε πιστεύσει, εἰμὴ ἐν ἰδίῳ ὄμμασιν ἐβλέπετε αὐτὴν, φράσιν τινὰ τοῦ Ἐγγέλου, λέγοντος ἰδίως περὶ τῶν ἀστρονομικῶν ἀληθειῶν, ὅτι ὁ ἄπειρος ἀριθμὸς τῶν ἀστέρων, οὐδ' ὀρώμεν ἐν τῷ στερεώματι τὴν αὐτὴν ἔχει σημαντικότητα ὡς

πρὸς τὸν φιλόσοφον, ἣν ἔχει καὶ ἀπλοῦν ἐξάνθημα τοῦ δέρματος ὥστε περιττὸν εἶναι νὰ μελετήσωμεν αὐτούς. Περιττὸν βεβαίως, καὶ μάλιστα γελοῖον εἶναι νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι διὰ τῆς ὀντολογικῆς, διὰ τῆς συλλογιστικῆς μεθόδου δυνάμεθα νὰ μορφώσωμεν ἰδέαν τινὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου συστήματος τοῦ παντός, ὅπερ αἰωνίως ἐφέλκει τὴν προσοχὴν τῶν σοφῶν, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γνῶσις ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἐνδοξώτερον ἀξίωμα καὶ τὸ ὑψηλότερον καύχημα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τοιοῦτος ὁ κόσμος κατὰ τοὺς πανθειστάς.

Ἐὰν δὲ ἐξετάσωμεν ποῖα ἡ θεωρία τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὰ συστήματα ταῦτα, θέλομεν εἶτι μᾶλλον πεισθῆ ὅτι εἶναι παραμύθωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τοὺς πανθειστάς ὅλους ἀνεξαιρέτως, εἶναι μόνιον τοῦ ἀπείρου ἢ ἰδέα του, τὸ πνεῦμα του εἶναι μία τῶν ἰδεῶν τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ Σπινόζας· ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ σημεῖον, καθ' ὃ ὁ Θεὸς φθάνει ἐπὶ τέλους εἰς πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ, λέγει ὁ Ἐγγελοῦ· εἶναι μόνιον εἴτε τῆς ὕλης κατὰ τοὺς ὕλιστάς τῶν πανθειστῶν, εἴτε τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς πνευματιστάς· εἶναι ἐν ἐνὶ λόγῳ ψυχὴ καὶ σῶμα· ἀλλ' ἡ ψυχὴ εἶναι ἐν τῶν ἐλαχίστων μορίων τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως, τῆς νοήσεως, κατὰ τὸν Σπινόζα, τοῦ Θεοῦ· τὸ σῶμα εἶναι εἰς τῶν ἀπείρων τρόπων τῆς ἐκτάσεως τοῦ Θεοῦ, καθότι τὸ πᾶν οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ νόησις καὶ ἔκτασις, συνδυαζόμεναι, αἰωνίως παρατεινόμεναι καὶ δι' ἀπείρων τρόπων ἐπ' ἀπείρων ἀναπτυσσόμεναι. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ὁ ἄνθρωπος εἶναι μηχανικὸν τι ὄν, ὅπερ ἀναπτύσσεται καθὼς ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα τῆς φύσεως, εἶναι ὄν, ὅπερ, εἴτε λογικὸν εἴτε ἄλογον, ὑπακούει εἰς τινὰ σιδηρὰν ἀνάγκην, ἀναπτύσσεται κατὰ τινὰς νόμους ἀναγκάσιους, ἀπαραβιάστους. Ποῦ λοιπὸν ἡ ἀτομικὴ ἐκείνη ἐνέργεια καὶ ἐλευθερία, περὶ ἧς ἀδύνατον ν' ἀμφιβάλλωμεν, διότι εἶναι ἀρχὴ προκύπτουσα ἐναργῶς ἐκ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῶν νοητικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν φαινομένων, καὶ εὖρομεν αὐτὴν ἀπ' ἀρχῆς ὅτε ἐμελετώμεν καὶ αὐτὴν τὴν ὑλικωτέραν τῶν νοητικῶν δυνάμεων, τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντίληψιν τῶν ἐκτός; ποῦ ἡ ἠθικὴ ἐκεί-

νη ἐλευθερία, ἄνευ τῆς ὁποίας οὔτε εὐθύνην δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, οὔτε ἀρετὴν οὔτε κακίαν, οὔτε ἀξιομισθίαν οὔτε ἀναξιμισθίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεμίαν πρόδον δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, εἴτε τοῦ ἀτόμου εἴτε τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδένα τῶν θεσμῶν καὶ νόμων, οὐς ἐρρύθμισεν ἡ σοφία, καὶ ἐπέβαλεν αὐτὴ ἢ ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπότητος; καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι πρὸς στιγμὴν ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ πεισθῆ περὶ τῶν πανθειστικῶν ἀρχῶν, δύναται δηλαδὴ νὰ πεισθῆ ὅτι δὲν εἶναι ἐλεύθερος, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει εὐθύνην περὶ τῶν πράξεών του, ὅτι ἀναπτύσσεται ὡς τὸ φυτὸν καὶ τὸ ζῶον, βλέπετε εἰς ὁποίας οἰκτρὰς συνεπείας ἤθελε φθάσει· ἤθελε βεβαίως καταργηθῆ πᾶσα ἠθικότης, ὁ ἄνθρωπος θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς μόνιον τοῦ ἀπείρου, ἢ ὡς αὐτὴν (κατὰ τοὺς τελευταίους πανθειστάς) τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ ἀπείρου, ὡς τὸ ὄν, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς φθάνει εἰς πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἤθελε θεωρήσει ἐξ ἀνάγκης ὅλα τὰ κινήματα τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅλας τὰς ὁρέξεις καὶ ἐπιθυμίας καὶ πάθη, ὡς ἀναγκαῖα φαινόμενα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀπείρου, ἤθελε θεοποιήσει ἑαυτὸν, ὃ ἔστιν ἤθελε καταντήσει εἰς ἐξουτελισμὸν χειρόνα τοῦ ἐξουτελισμοῦ τῶν ζώων. Καὶ πραγματικῶς εἰς ἐκείνας τὰς κοινωνίας, καθ' ἃς τὰ πανθειστικά συστήματα ἐπικρατοῦσιν, οὐχὶ ὡς φιλοσοφικὰ δόγματα, ἀλλ' ὡς θρησκευτικὰ, καὶ ἃς δὲν ἐφώτισεν εἰσέτι κατὰ δυστυχίαν τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς θρησκείας καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, παρατηροῦμεν τὸν ἠθικὸν τοῦτον μαρασμὸν, τὴν ἠθικὴν ἐκείνην χαύνωσιν καὶ στασιμότητα, ἣτις χαρακτηρίζει λαοὺς τινὰς τῶν Ἰνδιῶν, τὴν ἔλλειψιν ὅλων ἐκείνων τῶν στοιχείων, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεικνύει καὶ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν δυνάμιν του, καὶ τὸ νοητικὸν καὶ τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ μεγαλεῖον, καὶ δι' ὧν ἀναγνωρίζει ἑαυτὸν ναὶ μὲν ὑποκείμενον εἰς τοὺς νόμους τῆς θείας προνοίας, ἀλλ' οὐχ ἦττον νοήμονα καὶ ἐλεύθερον συνεργὸν αὐτῶν τῶν σχεδίων τῆς Θεότητος.

Ὡς πρὸς τὸν Θεὸν τέλος, τὸ τρίτον ἀντικείμενον οἰασθήποτε φιλοσοφικῆς μελέτης, τὸ ἀντικείμενον ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου καὶ ἡμεῖς θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ μορφώσωμεν θεωρίαν τινὰ, καθ' ὅσον τὴν θεω-

ρίαν ταύτην δύναται νὰ μορφώσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, μεγίστη παραμόρφωσις καὶ ἐνταῦθα αὐτῆς τῆς θείας φύσεως καὶ οὐσίας. Καὶ τῷ ὄντι, ὅπως δὴ ποτε καὶ ἂν συλλάβωμεν τὸν Θεὸν, συλλαμβάνομεν αὐτὸν ἄπειρον· εἰς δὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου περιέχεται ἡ ἔννοια οἰασδὴ ποτε τελειότητος, ἐπομένως καὶ τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας, καὶ τῆς ἀπολύτου προσωπικότητος καὶ ἀνεξαρτησίας. Θέλομεν ἰδεῖ, κατὰ τὰς θεοσοφικὰς θεωρίας, τίνι τρόπῳ τὰ θεῖα προσόντα δύνανται νὰ ἐννοηθῶσιν. Ἄλλ' ἐν τοσούτῳ οἰονδὴ ποτε ἀνθρώπων καὶ ἂν ἐρωτήσητε, εἴτε ἐν τῷ παρόντι, εἴτε ἐν τῷ παρελθόντι διὰ τῆς ἰσορίας, θέλει ἀπαντήσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ τελειότατον τῶν ὄντων. Ἄλλ' ἐὰν εἶναι τὸ τελειότατον τῶν ὄντων, πῶς οἱ πανθεῖσται τολμῶσι νὰ ὑποβάλλωσι τὸ τελειότατον τοῦτο ὄν εἰς τινὰ ἀνεξήγητον ἀνάγκην, εἰς τινὰ τυφλὴν εἰμαρμένην, δι' ἧς ἀναγκαιῶς πραγματοποιεῖται, ἀναγκαιῶς ἀναπτύσσεται, διέρχεται τὰ πολλὰ στάδια τῆς πραγματικῆς παραγωγῆς τῶν ὄντων, ἀναγκαιῶς μεταβάλλεται εἰς ὕλην καὶ κόσμον καὶ ἀνθρωπότητα, ἀναγκαιῶς ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ συμπληρωθῆ ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἀνάπτυξις, ἀποκτᾷ συνείδησιν ἑαυτοῦ διὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ; ποῦ ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ; ποῦ ἡ ὑψίστη σοφία του; ποῦ ἡ ἀπειρος αὐτοῦ ἀγαθότης; ποῦ ἐνὶ λόγῳ ἡ ἔννοια ἐκείνη τῆς Θεότητος, ἣν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα πνεύματα τῶν φιλοσόφων, καθὼς καὶ εἰς τὰ ταπεινότερα τῶν ἀπλουστέρων ἀνθρώπων; Κατὰ τῆς τριπλῆς ταύτης παραμορφώσεως τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ ἐγείρονται αὐτὰ τὰ γεγονότα, αὐτὴ ἡ διαμαρτύρησις τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως· καὶ ἐὰν θελήσωμεν νὰ λάβωμεν ἐν μόνον γεγονὸς, ὅπερ καὶ μόνον κηρύττει τὸ παράλογον τῶν λογικῶν τούτων θεωριῶν, ἃς παρατηρήσωμεν αὐτὴν τὴν τύχην τῆς τελευταίας πανθεϊστικῆς σχολῆς. Ποῦ κατήντησεν ὁ Ἐγγλισμὸς τὴν σήμερον; καὶ ποῖα εἶναι οὐ μόνον τὰ πνευματικὰ καὶ ἀπλῶς φιλοσοφικὰ ἀποτελέσματα τῆς νέας Γερμανικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικά; Ἄς ἀπαντήσωσιν αὐτὰ τὰ πράγματα, αὐτὴ ἡ σύγχρονος κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Εὐρώπης.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΥΣ ΚΑΙ ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ

ὑπὸ Βολταίρου.

Τὰ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καθυποταχθέντα ἔθνη ἐξεβαρβαρώθησαν κατὰ τὸν τῆς Αὐτοκρατορίας διαμελισμὸν, καὶ τὰ ἄλλα ὑπῆρξαν πάντοτε βάρβαρα. Τὸ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν ἦσαν ἐπιστῆμαι ἥττον κοιναὶ πρὸ Φρεδερίχου τοῦ Δευτέρου· καὶ τὸ περιφημον κυριαρχικὸν προνόμιον, δι' οὗ ὁ εἰς ποινὴν θανάτου καταδικασμένος ἠξιοῦτο τῆς χάριτος, ὡσάκις ἐγίνωσκε ν' ἀναγινώσκη, εἶναι βέβαια ἡ μεγαλητέρα ἀπόδειξις τῆς ἀποκτηνώσεως τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὅσῳ μᾶλλον δὲ ὁ λαὸς ἦτον ἀνεξέργαστος, τόσῳ μᾶλλον ἡ ἐπιστήμη, καὶ μάλιστα ἡ Θεολογία παρέσχε πρὸς τὸν κλῆρον, καὶ πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς τὴν φυσικὴν ἐκείνην ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐξουσίαν, τὴν ὅποιαν ἡ τῶν φώτων ὑπεροχὴ δίδει πρὸς τοὺς διδασκάλους ἐπὶ τῶν μαθητῶν. Ἐκ ταύτης τῆς ἐξουσίας ἐγεννήθη ἡ ἰσχὺς· καὶ ἐν Γερμανίᾳ λοιπὸν καὶ ἐν Ἄρκτῳ οὐδεὶς ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος μὴ ὢν κυριάρχης· οὐδεὶς ἐν Ἰσπανίᾳ, Γαλλίᾳ τε καὶ Ἀγγλίᾳ μὴ ἀντιποιοῦμενος τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων. Ἐκαστος σχεδὸν ἠγούμενος ἐγένετο πρίγκηψ· καὶ οἱ Πάπαι, ἂν καὶ καταδικώμενοι ἦσαν οἱ βασιλεῖς ἀπάντων τῶν Κυριαρχῶν. Τὰ ἐκ τῆς εὐπορίας ἐλαττώματα καὶ αἱ ἐκ τῆς σπουδαρχίας καταστροφαι ἐπανήγαγον τέλος τοὺς πλείους τῶν ἐπισκόπων καὶ ἠγουμένων εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν λαϊκῶν. Αἱ τῶν Παρισίων, Βονωνίας καὶ Ὄξωνίου Ἀκαδημαῖαι καθιδρυθεῖσαι κατὰ τὴν δεκάτην τρίτην ἑκατονταετηρίδα, ἐθεράπευσαν τὴν ὑπὸ τοῦ βαθυπλοῦτου κλήρου ἐγκαταλελειμμένην ἐπιστήμην. Οἱ Διδάκτορες τῶν Ἀκαδημιῶν τούτων, οἵτινες δὲν ἦσαν εἰμὴ θεολόγοι, ἐξάνεστησαν μετ' οὐ πολὺ κατὰ τῶν σκανδάλων τοῦ λοιποῦ κλήρου· καὶ ὁ ζήλος τοῦ νὰ διαπρέψωσι παρέσυρεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρευναν

των μυστηρίων, ἄτινα πρὸς τὸ καλὸν τῆς εἰρήνης ὄφειλον νὰ ᾔ-
ναι πάντοτε κεκαλυμμένα.

Ὁ διαρρήξας τὸ κάλυμμα μετὰ πλειοτέρας παραφορᾶς, ὑπῆρ-
ξεν Ἰωάννης ὁ Βικλίφ, διδάκτωρ τῆς ἐν Ὄξωνίῳ Ἀκαδημίας· ἐ-
κκήρυτε καὶ ἔγραφεν ἐν ᾧ Οὐρβίνος ὁ Πέμπτος καὶ ὁ Κλήμης
κατεσπάραττον τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ ἑαυτῶν σχίσματος, δημο-
σιεύοντες ὁ εἷς κατὰ τοῦ ἄλλου σταυροφορίας. Ἰσχυρίζετο δὲ ὅ-
τι ὄφειλον νὰ πράξωσι διὰ παντὸς ὅ,τι ἡ Γαλλία ἐπραξεν ἄλ-
λοτε, νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι δηλ. πώποτε οἰονδήποτε Πάπαν. Τὴν
ιδεάν ταύτην ἐνεστερνίσθησαν πολλοὶ τῶν μεγιστάνων, οἵτινες
ἐκ πολλοῦ ἠγανάκτου βλέποντες τὴν Ῥώμην μεταχειριζομένην
τὴν Ἀγγλίαν οἰοεὶ ἐπαρχίαν· ἀλλ' ἡ ιδέα αὕτη κατεπολεμήθη
ὑπὸ πάντων τῶν συμμεριζομένων τὴν ὠφέλειαν τῆς ὑποταγῆς
ταύτης.

Ὁ Βικλίφ εὗρεν ὀλιγωτέραν προστασίαν ὡς Θεολόγος ἢ ὡς
Πολιτικὸς· ἀνένεωσε καὶ τὰ παλαιὰ φρονήματα τὰ μετὰ τοῦ Βε-
ραγγιέρου ἐξορισθέντα, ὑποστηρίζας ὅτι οὐδὲν πρέπει τις νὰ πι-
στεύῃ ἀδύνατον καὶ ἀντιφατικόν, ὅτι οὐδὲν συμβεβηκὸς ὑπάρχει
ἄνευ τῆς ὑποκειμένης ὑποστάσεως, ὅτι τὸ σῶμα δὲν δύναται
συνάμα νὰ ὑπάρχῃ ὀλοσχερὲς μυριαχοῦ, καὶ ὅτι αἱ τερατώδεις
αὐταὶ ιδεαὶ ἠδύναντο νὰ καταστρέψωσι τὸν Χριστιανισμόν ἐν τῷ
πνεύματι οἰουδήποτε διασώζοντος σπινθηρα λογικοῦ· ἐν ἐνὶ λό-
γῳ ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς Εὐχαριστίας διαμένουσιν ἄρτος
καὶ οἶνος. Ἐπεθύμει νὰ καθαιρέσῃ τὴν εἰς τὴν Δύσιν εἰσαχθεῖσαν
ἐξομολόγησιν, τὰς ἀφέσεις, δι' ὧν ἐπωλεῖτο ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύ-
νη, τὴν ἱεραρχίαν ἀποστᾶσαν ἀπὸ τῆς ἀρχετύπου ἀπλότητος.

Ὅ,τι οἱ Βωδαῖοι (Vaudois) ἐδίδασκον τότε ἐν κρυπτῷ, οὗτος
ἐδίδασκε δημοσίως· καὶ τὸ δόγμα αὐτοῦ οὐδὲν σχεδὸν διέφερε
τῶν διαμαρτυρομένων τῶν μετὰ μίαν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετη-
ρίδα ἀναφανέντων μετ' αὐτὸν, καὶ τῶν πλειόνων ἑταιριῶν τῶν
συσταθεισῶν πολὺ πρότερον. Τὸ δόγμα του κατεστάλη μὲν ὑπὸ
τῆς Ὄξωνίου Ἀκαδημίας, ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ κλήρου,
ἀλλὰ δὲν ἀπεσβέσθη. Τὰ χειρόγραφα του καὶ τοὶ ἀτελεῖ καὶ ἀσα-

φῆ διεσπάρησαν διὰ μόνης τῆς περιεργείας τῆς διεγειρομένης
ἐκ τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐριδος καὶ τῆς ἰταμότητος τοῦ συγγραφέως,
οὔτινος τὰ ἄμεμπτα ἤθη παρεῖχον βαρύτητα εἰς τὰς αὐτοῦ δοξα-
σίας. Τὰ συγγράμματά του εἰσεχώρησαν εἰς Βοημίαν, χώραν πρὸ
μικροῦ βάρβαρον, ἥτις ἐκ τῆς μᾶλλον παχυλῆς ἀμαθείας μετέβαι-
νεν εἰς ἄλλο τι εἶδος ἀμαθείας τῆς ἐπικαλουμένης πολυμαθείας.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ τέταρτος νομοθέτης Γερμανίας τε
καὶ Βοημίας καθίδρυσε πανεπιστήμιον ἐν Πράγῃ λαβὼν πρώτυ-
πον τὸ ἐν Παρισίοις. Καὶ ἤδη ἠριθμοῦντο σχεδὸν εἴκοσι χιλιά-
δες μαθητῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταε-
τηρίδος. Οἱ Γερμανοὶ δὲ εἶχον τρεῖς ψήφους κατὰ τὰς διασκέ-
ψεις τῆς Ἀκαδημίας, καὶ οἱ Βοημοὶ μίαν μόνην. Ὁ Ἰωάννης Οὐς
γεννηθεὶς ἐν Βοημίᾳ, καὶ γενόμενος προλύτης τῆς Ἀκαδημίας ταύ-
της, καὶ πνευματικὸς τῆς Βασιλίσσης Σοφίας τῆς ἐκ Βαυαρίας,
γυναικὸς τοῦ Βεγγεσλάου, κατώρθωσε δι' αὐτῆς νὰ ἔχωσιν οἱ αὐ-
τοῦ συμπατριῶται τρεῖς ψήφους, καὶ οἱ Γερμανοὶ μόνον μίαν.
Ἐκ τούτου παροργισθέντες οἱ Γερμανοὶ ἀπεχώρησαν καὶ ἤλθον
πρὸς τὸν Ἰωάννην Οὐς εἰς ἀδιάλλακτον ἔχθραν. Ἐλάβε δὲ οὗτος
κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον τινὰ συγγράμματα τοῦ Βικλίφ· καὶ τὸ μὲν
δόγμα αὐτοῦ σταθερῶς ἀπέβριψε, παρεδέχθη ὅμως ὅ,τι ἡ χολή
τοῦ Ἄγγλου τούτου διέσπειρε κατὰ τῶν σκανδάλων τοῦ Πάπα
καὶ τῶν ἐπισκόπων, κατὰ τῶν ἐκσφενδονιζομένων ἀφορισμῶν
μετὰ τῆς αὐτῆς κουφότητος καὶ παραφορᾶς, τέλος κατὰ πάσης
δυνάμεως ἐκκλησιαστικῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Βικλίφ ἐθεώρει ὡς σφε-
τερισμόν. Ἐντεῦθεν προσέλαβε πλείονας μὲν ἐχθροὺς, εὗρε δὲ καὶ
πολλοὺς προστάτας, καὶ μάλιστα τὴν βασίλισσαν τὴν ὁποίαν
αὐτὸς καθωδήγει. Κατηγορήθη ἐνώπιον τοῦ Πάπα Ἰωάννου τοῦ
εἰκοστοῦ τρίτου καὶ ἐκλητεύθη νὰ παρουσιασθῇ κατὰ τὸ ἔτος
1441, ἀλλ' ἀπεποιήθη. Ἐκλητεύθη δὲ πάλιν κατὰ τὸ 1444
ἅμᾳ συγκροτηθείσης τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ Συνόδου, ἥτις ἔμελλε νὰ
κρίνῃ τοὺς Πάπας καὶ τὰς δοξασίας τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ
αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ ἔγραψεν εἰς Βοημίαν ν' ἀποστειλώσῃ αὐτὸν,
ὅπως δικαιολογηθῇ περὶ τοῦ δόγματος αὐτοῦ.

Ὁ Ἰωάννης Οὖς τὰ μέγιστα θαρρῶν ἀφίκετο πρὸς τὴν Σύνο-
δον, ἔνθα οὔτε ἐκεῖνος οὔτε ὁ Πάπας ὤφειλον νὰ ἔλθωσιν. Ἦλθε
δὲ παρακολουθούμενος ὑπὸ τινων τῆς Βοεμίας εὐπατριδῶν, καὶ
πολλῶν μαθητῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτι εἶναι οὐσιῶδες, προσήχθη ἐν-
ταῦθα ἐφωδιασμένος διὰ τινος διαβατηρίου τοῦ Αὐτοκράτορος
ὑπὸ χρονίαν 18 Ὀκτωβρίου 1414, ὅπερ ἦτο τὸ συστατικώτε-
ρον καὶ εὐνοϊκώτερον, ὅσων ἡδύνατό τις ποτὲ νὰ δώσῃ, καὶ δι'
οὗ ὁ αὐτοκράτωρ ἔθετε τὸν φέροντα ὑπὸ τὴν σκέπην του, κατὰ
τε τὸν διάπλου, τὴν διαμονὴν, καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ.

Ἐφυλακίσθη ἅμα ἀφίκετο καὶ ἡ δίκη αὐτοῦ εἰσήχθη συνάμα
μετὰ τῆς τοῦ Πάπα. Ἐδραπέτευσεν δὲ ὡς ὁ Πάπας, ἀλλὰ συνελή-
φθη ὡς ἐκεῖνος· καὶ ἀμφοτέρω διεκρατήθησαν χρόνον τινα ἐν τῇ
αὐτῇ φυλακῇ.

Τέλος κατὰ τὸ 1415 ἐνεφανίσθη πολλάκις σιδηροδέσιμος.
Ἰπεβλήθη εἰς διαφόρους ἐρωτήσεις περὶ τινων χωρίων τῶν συγ-
γραμμάτων του· ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει ὃν νὰ μὴ
δύναται τις ν' ἀπωλέσῃ ἐρμηνεύων τοὺς λόγους αὐτοῦ. Τίς θεο-
λόγος, τίς συγγραφεὺς δύναται νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ τὴν ζῶην, ἐὰν κα-
ταδικάζεται εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον· πᾶς ὁ λέγων ὅτι δὲν ὑ-
πάρχει εἰμὴ μία Καθολικὴ Ἐκκλησία περιλαμβάνουσαν ἐν τῷ ἑαυ-
τῆς κόλπῳ πάντας τοὺς προωρισμένους· ὅτι πᾶς ἀπόβλητος δὲν
εἶναι τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὅτι οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες ὀφείλουσι
νὰ ὑποχρεώσωσι τοὺς ἱερεῖς εἰς τὴν τήρησιν τοῦ νόμου· καὶ ὅτι οἱ
μὴ ἀγαθοὶ Πάπαι δὲν εἶναι οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἴδου ποῖαι ἦσαν αἱ προτάσεις τοῦ Ἰωάννου Οὖς. Ἐξήγησε δὲ
πάσας οὕτως ὥστε ἡδύνατο ν' ἀξιωθῆ τῆς χάριτος· ἀλλ' ἐνόουον
αὐτὰς οὕτως ὥστε νὰ καταδικασθῇ. Πατήρ τις τῆς συνόδου λέγει
αὐτῷ· «Ἐὰν δὲν πιστεύῃς εἰς τὸ καθόλου ἐκ τοῦ μέρους τοῦ πράγ-
ματος δὲν πιστεύεις εἰς τὴν πραγματικὴν παρουσίαν.» Ποῖος
συλλογισμὸς! Καὶ πόθεν ἤθελεν ἐξαρτᾶσθαι ἡ ζῶν τῶν ἀνθρώπων!
Ἄλλος τις εἶπε πρὸς αὐτὸν· «Ἐὰν ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀπεφάσιζεν ὅτι
εἶσαι μονόφθαλμος, μάτην ἤθελες ἔχει δύο καλοὺς ὀφθαλμοὺς,
ὄφειλες νὰ ὁμολογήσῃς ὅτι εἶσαι μονόφθαλμος.» Ὁ Ἰωάννης Οὖς

οὐδεμίαν παρεδέχετο τῶν προτάσεων τοῦ Βικλῖφ, αἵτινες διαχω-
ρίζουσι κατὰ τὸ παρὸν τοὺς διαμαρτυρομένους ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊ-
κῆς ἐκκλησίας, καὶ ὁμῶς κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον.
Ἐρευνῶν δὲ τὴν αἰτίαν τοιαύτης θηριωδίας, οὐδέποτε ἠδυνήθη
νὰ εὑρῶ ἄλλην εἰμὴ τὴν ἐξῆς τῆς ἰσχυρογνωμίας ἣν οἱ ἄνθρωποι
ἀρύονται ἐκ τῶν σχολῶν. Οἱ Πατέρες τῆς συνόδου ἀπήτησαν ἀπα-
ραιτήτως τὴν μετάγνωσιν τοῦ Ἰωάννου Οὖς· ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Οὖς
πεπειθῶς ὅτι εἶχε δίκαιον δὲν ἤθελε παντελῶς νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι
ἐπλανᾶτο. Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲ συγκληθῆς εἶπε πρὸς αὐτόν· «Τί ἤ-
θελες δὲ ζημιωθῆ ἐὰν ἀπηνῆσο τὴν ψευδῶς προσαπτομένην σοι
πλάνην;» Εἶμαι ἔτοιμος, εἶπε, ν' ἀρνηθῶ παραχρῆμα πᾶσαν πλά-
νην· ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἐγὼ περιέπεσα εἰς αὐτήν; Ὁ Ἰωάννης
Οὖς ἔμεινεν ἄκαμπτος· ἔδειξε κατὰ τί ἡ ἄρνησις τῆς πλάνης
διαφέρει τῆς μεταγνώσεως. Ἐπροτίμησε νὰ κατὰ ζῶν ἢ νὰ ὁμο-
λογήσῃ ὅτι εἶχεν ἄδικον.

Ἡ σύνοδος ὑπῆρξεν ἄκαμπτος ὡς ἐκεῖνος· ἀλλ' ἡ ἰσχυρογνω-
μία του νὰ ὑποστῇ τὸν θάνατον εἶχε τι ἡρωϊκόν· ἐν ᾧ ἡ τῆς κα-
ταδίκης ἦτο ὠμοτάτη. Ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ τοὶ παρασχῶν αὐτῷ
διαβατήριον ἀσφαλείας διέταξε πρὸς τὸν ἐκλέκτορα Παλατινὸν
ἵνα σύρῃ αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης. Ἐνώπιον δὲ αὐτοῦ
τοῦ ἐκλέκτορος ἐκάη ζῶν, καὶ ἐδόξασε τὸν Θεὸν μέχρις οὗ ἡ
φλόξ ἀπέπνιξε τὴν φωνὴν του. Μετὰ τινος μῆνας ἡ Σύνοδος ἐξή-
σκησε τὴν αὐτὴν αὐστηρότητα κατὰ τοῦ Ἱερωνύμου μαθητοῦ καὶ
φίλου τοῦ Ἰωάννου Οὖς, καλουμένου παρ' ἡμῖν Ἱερωνύμου τῆς Πρά-
γας. Ἦτο δὲ πολὺ ἀνώτερος τοῦ Ἰωάννου Οὖς, κατὰ τε τὸ πνεῦ-
μα καὶ τὴν εὐγλωττίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδοκίμασε τὴν καταδίκην
τοῦ δόγματος τοῦ διδασκάλου του, ἀλλὰ μαθὼν μετὰ πόσης
μεγαλοψυχίας ὁ Ἰωάννης Οὖς ἀπέθανε, ἡσχύνθη νὰ ἐπιζήσῃ. Με-
τέγνω δὲ δημοσίᾳ καὶ ἀπεπέμφθη εἰς τὴν πυράν.

Πόγγιος ὁ Φλωρεντινὸς γραμματεὺς τοῦ Ἰωάννου εικοστοῦ
τρίτου, καὶ εἰς τῶν πρώτων ἀνακαινιστῶν τῶν γραμμάτων, πα-
ρῶν εἰς τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὴν καταδίκην αὐτοῦ, εἶπεν, ὅτι οὐδὲν
ποτὲ ἤκουσε προσεγγίζον τοσοῦτον εἰς τὴν εὐγλωττίαν τῶν Ἑλ-
(TOM. A. ΦΥΛΛ. Ε'.)

λήνων καὶ Ῥωμαίων, ὅσον οἱ λόγοι τοῦ Ἰερωνύμου πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ δικαστάς. Ἠγόρευσε, λέγει οὗτος, ὡς ὁ Σωκράτης, καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν πυρὰν μετὰ τοσαύτης φαιδρότητος, μεθ' ὅσης ὁ Σωκράτης ἔπιε τὸ κώνειον.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πόγγιος ἐποίησε ταύτην τὴν παραβολήν, συγχωρητέον ἐμοὶ νὰ προσθέσω ὅτι ὁ Σωκράτης κατεδικάσθη τῷ ὄντι ὡς ὁ Ἰωάννης Οὖς καὶ ὁ Ἰερώνυμος τῆς Πράγας καθότι διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀπέχθειαν τῶν Σοφιστῶν καὶ τῶν Ἱερῶν τῆς ἐποχῆς του· ἀλλὰ ποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἡθῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐκείνων τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντίας· ποία μεταξὺ ἡπίου φαρμάκου, ὅπερ ἄνευ τινὸς φρικώδους καὶ ἀτίμου παρασκευῆς ἄφησε νὰ ἐκπνεύσῃ ἡσύχως ἓνα πολίτην ἐν μέσῳ τῶν ἑαυτοῦ φίλων, καὶ τῆς διὰ τοῦ πυρὸς δεινῆς καταδίκης, εἰς ὃ οἱ ἱερεῖς λειτουργοὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς εἰρήνης ἐβρίπτον ἄλλους ἱερεῖς, σφόδρα μὲν ἰσχυρογνώμονας ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ ζῶντας ἀμώμητον βίον καὶ ἔχοντας ἀξιοθαύμαστον θάρρος! Δύναμαι ἄραγε νὰ παρατηρήσω προσέτι ὅτι ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἀνὴρ τις κατηγορούμενος ἀπάντων τῶν ἐγκλημάτων δὲν ἐστερήθη εἰμὴ τῶν τιμῶν· καὶ δύο ἄνδρες κατηγορούμενοι ὡς παρεκτραπέντες εἰς ψευδεῖς συλλογισμοὺς παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας τοῦ πυρὸς. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Σύνοδος τῆς Κωνσταντίας, διαρκέσασα ἀπὸ τῆς πρώτης Νοεμβρίου τοῦ 443 μέχρι τῆς 20 Μαΐου τοῦ 448.

Οὔτε ὁ Αὐτοκράτωρ οὔτε οἱ πατέρες τῆς Συνόδου προσίδον τὰς συνεπειὰς τῆς καταδίκης τοῦ Ἰωάννου Οὖς καὶ τοῦ Ἰερωνύμου. Ἐκ τῆς σποδοῦ τούτων ἐξῆλθεν ἐμφύλιος πόλεμος. Τινὲς τῶν Βοεμῶν ἐνόμισαν ἕνεκα τούτου τὸ ἔθνος των ἐξυβρισμένον, προσάψαντες τὸν θάνατον τῶν συμπατριωτῶν αὐτῶν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Γερμανῶν τῶν ἀποσκιρτησάντων ἐκ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Πράγας, καὶ μεμφόμενοι τὸν Αὐτοκράτορα διὰ τὴν ἀθέτησιν τοῦ Διεθοῦς Δικαίου. Τέλος μετὰ τινα χρόνον κατὰ τὸ 449 ὅτε ὁ Σιγισμόνδος ἠθέλησε νὰ διαδεχθῇ ἐν Βοεμίᾳ τὸν Βεγκισλάον ἀδελφόν του, εὔρε, καὶ τοὶ Αὐτοκράτωρ καὶ Βασιλεὺς τῆς

Οὐγγρίας, ὅτι ἡ πυρὰ τῶν δύο πολιτῶν ἔφραττεν αὐτῷ τὴν πρὸς τὸν θρόνον τῆς Πράγας ὁδόν. Οἱ ἐκδικηταὶ τοῦ Ἰωάννου Οὖς ἠριθμοῦντο μέχρι τεσσαράκοντα χιλιάδων. Ἦσαν δὲ οὗτοι ἀτίθασσα θηρία ἐξαγριωθέντα καὶ ἀπολυθέντα ὑπὸ τῆς αὐστηρότητος τῆς Συνόδου.

Αὐτοὶ οἱ ἀπαντῶμενοι ὑπ' αὐτῶν ἱερεῖς ἀπέτιον διὰ τοῦ αἵματός των τὴν ὠμότητα τῶν πατέρων τῆς Κωνσταντίας. Ἰωάννης τις ἐπονομαζόμενος Ζίσκας, ὑπερ δηλοὶ μονόφθαλμος, βάρβαρος τῶν βαρβάρων τούτων ἀρχηγός, ἐνίκησε τὸν Σιγισμόνδον πολλάκις.

Οὗτος ὁ Ἰωάννης Ζίσκας, ἀπολέσας ἐν τινὶ μάχῃ καὶ τὸν ἕτερον ὀφθαλμὸν, ἐπορεύετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων του, παρέχων συμβουλὰς εἰς τοὺς στρατηγούς του, καὶ παρευρισκόμενος εἰς τὰς νίκας. Διέταξε δὲ νὰ κατασκευασθῇ μετὰ θάνατον ἐν τύμπανον ἐκ τοῦ δέρματός του. Ἡ παραγγελία του ἐξετελέσθη καὶ τὸ λείψανον τοῦτο ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀκόμη ὀλέθριον πρὸς τὸν Σιγισμόνδον, δυνηθέντα μόλις ἐν διαστήματι δεκαεξέτων νὰ ὑποτάξῃ τὴν Βοεμίαν διὰ τῆς δυνάμεως τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ τρόμου τῶν σταυροφοριῶν. Ἡ ἀθέτησις τῆς ἀσφαλείας ἦν παρέσχε διὰ τοῦ διαβατηρίου, ἐπήνεγκε πρὸς αὐτὸν δεκαεξέτων καταστροφὴν.

Σημείωσις τοῦ Μεταφ. Ἄς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ θηριωδία τοῦ Δυτικοῦ Κλήρου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μᾶς ἀναγκάζει ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ἠθικὴν τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς δύναμιν, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐπανάληψιν τοιούτων ἐγκλημάτων. Ἡ βία ἔχει μόνον δὲν δύναται νὰ σπρίξῃ τὰ θρησκευτικὰ δόγματα, ὅσον ἂν ὑποτεθῶσιν ὀρθά, ἀλλὰ καὶ προκαλεῖ συνήθως τὴν ἀντίδρασιν ὁσαύκις ἡ φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερία φαίνεται καταπιεζομένη. Διὸ δὲν δυνάμεθα ἀρκούντως νὰ ἐπαινέσωμεν τὴν ἀνοχὴν τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις πάντοτε ἀπεστράφη τὰς βλαδιουργίας καὶ τὰς πλεκτάνας ὅσας μέχρι τοῦδε ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία συνάπτει μετὰ τῆς βίας, ἐπὶ σκοπῷ προσηλυτισμοῦ καὶ δια-

δόσεως τοῦ πρεσβευομένου ὑπ' αὐτῆς δόγματος. Ἐν ἐνὶ λόγῳ Θεία συνάρσει τὰ ἱερά ἐταστήρια ἀπέθανον ἤδη ὑπὸ γήρατος, καὶ ὁ πολιτισμὸς διαδοθεὶς ὡσεὶ φυτῶριον καθ' ὅλην τὴν ὑψηλίον συνέτεινεν διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φώτων εἰς τὴν ἐξόντωςιν τοσοῦτων κακουργημάτων, καὶ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ αἰῶνος ἡμῶν. Ἄς ἀναγνωρίσωμεν λοιπὸν πρὸς παρηγορίαν μας τὴν ἠθικὴν τῆς ἐποχῆς ἡμῶν δύναμιν, καὶ ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἄμωμος χριστιανικὴ ἐν τῷ μέλλοντι πίστις ἥτις ἐπέζησε ἤδη τῆς μεγάλης ἐν τῷ Μεσαιῶνι καταστροφῆς, θέλει δυνηθῆ προϊόντος τοῦ χρόνου ἢ ἀναχαιτίσει τὴν παλίρροϊαν τοῦ παρελθόντος Ζοφεροῦ Μεσαιῶνος, συνάμα δὲ προσπαθήσει ἢ ἀντισηκώσῃ ὅλα τὰ ἔκτοτε ἐν τῷ κόσμῳ ἐπισωρευθέντα ἐρεΐπια, ὅπως ἀνοικοδομήσῃ διὰ τοὺς λαοὺς μαυσωλεῖον εὐρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὁποῖου ἀκωλύτως νὰ δύνανται τὰ ἔθνη ἢ ἀναπαύονται ἐν εἰρήνῃ καὶ ἢ ἀγλαΐζονται συνασπαζόμενα καὶ βοηθούμενα ἀμοιβαίως, εὐημεροῦντα οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἀδελφικῆς ὁμονοίας τόσον διὰ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ ὅσον καὶ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Ἰψίστου.

Α. Β.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ

ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΗΛΩΝ.

Ἰπὸ τὸ ὄνομα *πηλός* συμπεριλαμβάνομεν πᾶν μίγμα ἀσβέστης εἰς ὑδαρῆ κατάστασιν καὶ εἰς εἶδος πόλτου, μεμιγμένης μετὰ τῆς ἄμμου ἢ τῆς λευκαργίλου, ἢ μετὰ τῶν δύο τούτων βλῶν. Ἐκ τῶν μιγμάτων τούτων ἄλλα μὲν ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος ἀπολιθνόνται καὶ διακρίνονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *ὕδραυλικῶν κεραμωτῶν*, ἄλλα δὲ ἐκτιθέμενα εἰς τὸ ὕδωρ διαλύονται καὶ ὀνομάζονται *μη ὕδραυλικοὶ πηλοί*.

Ὁ ὄρισμὸς οὗτος τῶν πηλῶν, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀποκλείεται εἶδος τι ὕδραυλικῶν κεραμωτοῦ, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς φυσικὴν

κατ᾿ἀστασιν καὶ περὶ τοῦ ὁποῖου ἰδιαιτέρως θέλομεν ὀμιλήσει, δεικνύει ὅτι ἀναγκαῖοι διὰ τὴν κατασκευὴν τοιούτων μιγμάτων νὰ ὑγραθῇ ἢ ἀσβέστη καὶ ἀποκατασταθῇ εἰς εἶδος πόλτου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν σβέσιν τῆς ἀσβέστης· νὰ προσδιορισθῶσι αἱ δόσεις τῶν στοιχείων τῶν συγκροτούντων τοὺς διαφόρους πηλοὺς, καὶ τέλος νὰ ἀναμυθῶσι καὶ συντριφθῶσι τὰ στοιχεῖα ταῦτα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ πόλτου τοῦ ὀνομαζομένου *πηλοῦ*.

Α. Σβέσις τῆς ἀσβέστης.

Ἡ κοινῶς παραδεγεμένη μέθοδος διὰ τὴν σβέσιν τῆς ἀσβέστης συνίσταται εἰς τὸ νὰ ριφθῇ ἐπ' αὐτῆς ἀρκετὴ ποσότης ὕδατος ὅπως μετατραπῇ εἰς πυκνὸν πόλτον. Ἡ ἀσβέστη θερμαίνεται, διαρρήγνυται μὲ κρότον, αὐξάνει κατὰ τὸν ὄγκον καὶ ἀποκαθίσταται εἰς μάζαν, φαινόμενα ταῦτα μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπαισθητὰ κατὰ τὴν ποσότητα τῆς ἀσβέστης.

Ἐὰν πρόκειται νὰ σβεσθῇ μικρὰ ποσότης ἀσβέστης, αὕτη βάλλεται ἐπὶ καλῶς ἠνωμένου γηπέδου, περικυκλοῦται δι' ὑψηλοῦ περιθωρίου ἄμμου, ἥτις θέλει χρησιμεύσει πρὸς κατασκευὴν τοῦ πηλοῦ, καὶ ἐπ' αὐτῆς ῥίπτεται τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν ὕδατος.

Ἐὰν δὲ πρόκειται περὶ σημαντικῆς ποσότητος, κατασκευάζεται λάκκος κτίστινος ἢ μὲ σανίδας τοῦ βάρους $1\frac{1}{2}$ ἢ 2 ἀγγλικῶν ποδῶν, καὶ τῆς ἐκτάσεως 9 ἕως 15 τετραγωνικῶν υἰαρδῶν· ἢ δὲ ἀσβέστη σβέννυται διὰ τοῦ ὕδατος διοχτευομένου ἐκ μολιβδοσωλῆνος ἔχοντος κρουνὸν εἰς ὃν ἀρμόζει νὰ τεθῇ ἐλαστικὸς σωλὴν ἀποπερατούμενος διὰ κεφαλῆς ποτιστηρίου, ἵνα τὸ ὕδωρ ἀλληλοδιαδόχως χυθῇ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ λάκκου.

Ἰπὸ τὸν λάκκον τοῦτον, ὅστις πρέπει νὰ ἔχη καταρράκτην, κατασκευάζεται εὐρυχωρότερος λάκκος, ἐνθὲν διὰ τοῦ καταρράκτου πίπτει ἢ ἀσβέστη ἢ ἀποκαταστηθεῖσα πόλτος, καὶ ἐκεῖθεν αἴρεται διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς κατασκευῆς.

Ἡ σβέσις τῆς ἀσβέστης, οὕτω γινομένη, ἀπαιτεῖ ἐπιμέλειαν· διότι διὰ τοῦ ὑπερβολικοῦ ὕδατος ἀποκαθίσταται ὑδαρώδης μάζα

ζα καὶ ἐλαττοῦται κατὰ τὴν ποιότητα, ὡς ἐπίσης τὰ μέρη ἐκεί-
να τὰ ὅποια ἔλαβον μικρὰν ποσότητα ὕδατος κρίζουσι, καὶ τὰ
μέγιστα θερμαίνονται, ὥστε ἐὰν προστεθῇ ἕτερα ποσότης ὕδατος,
διαίρουνται καὶ δίδουσι πολὺσπερμον ἀσβέστην.

Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ παχεῖαι ἀσβεστοὶ, πρὸς ἀξ ἀρμόζει τοι-
αύτη μέθοδος, δύνανται νὰ σβεσθῶσι πολὺ πρότερον ἢ γείνη χρῆ-
σις αὐτῶν· ἐνῷ αἱ ὑδραυλικαὶ ἀσβεστοὶ πρέπει νὰ σβεσθῶσιν ὀ-
λίγον πρὶν ἢ τεθῶσιν ἐν χρήσει, διότι σκληρύνονται εὐκόλως, καὶ
τότε δίδουσι κάκιστον πηλόν.

Δευτέρα τις μέθοδος πρὸς σβέσιν τῆς ἀσβέστης συνίσταται
εἰς τὸ νὰ βυθισθῇ ἡ πυρώδης ἀσβέστη εἰς τὸ ὕδωρ ἐπὶ τινα
δευτέρα τοῦ λεπτοῦ καὶ ἐξαχθῇ πρὶν ἢ διαλυθῇ. Τότε θερ-
μαίνεται, σχίζεται μὲ κρότον, ἀναδίδει ζεστοὺς ἀτμοὺς, καὶ πί-
πτει εἰς κόνιν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ σβεσθησομένη ἀσβέστη τίθεται κα-
τὰ μικρὰς δόσεις εἰς καλάθια ἢ καψάκας μὲ κινήτων πάτον, τὰ
ὅποια κρεμῶνται διὰ σχοινίου ἐπὶ τοῦ βραχίονος γερανοῦ· βυθί-
ζονται ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὸ ὕδωρ, μετὰ ταῦτα αἶρονται, καὶ
διὰ τῆς περιστροφῆς τοῦ γερανοῦ φέρεται ἡ ἀσβέστη ἐπὶ κτιστί-
νου δωματίου ὅπου ρίπτεται. Μετ' ὀλίγον διαλύεται καὶ ἀποκα-
θίσταται κόνις.

Τότε διὰ χωνίου ρίπτεται εἰς κεκλειμένον κοσκινηδὸν κύλιν-
δρον ἐκ σιδηρῶν πλακῶν, καὶ διὰ τῆς ταχείας αὐτοῦ περιστροφῆς
ἀποχωρίζεται ἡ κοσκινησμένη ἀσβέστη ἐκ τῶν ἠλλοιωμένων με-
ρῶν. Ἡ ἀσβέστη αὕτη διὰ μέσου χωνίου φέρεται εἰς ἀποθή-
κην εὐρισκομένην ὑπὸ τὸ ῥηθὲν δωματίον, καὶ ἐκεῖ διαφυ-
λάττεται.

Ἡ ὑδραυλικὴ ἀσβέστη, ἐσβεσμένη διὰ τοιαύτης μεθόδου, ἦ-
τις μάλλον εἰς αὐτὴν ἀρμόζει, τίθεται εἰς σάκκους ἐκ πανίου κα-
λῶς κεκλεισμένους καὶ οὕτω μετακομίζεται.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν παχεῖαν ἀσβέστην, ἀνάγκη νὰ διαι-
ρεθῇ εἰς μικρὰ τεμάχια, καὶ νὰ τεθῇ εἰς βωτία πρὶν ἢ διαλυθῇ,
ἄλλως ἡ ἀσβέστη δὲν κρατεῖ ἀρκετὴν ποσότητα ὕδατος, καὶ

διαίρεται εἰς μικρὰ τεμάχια, τὰ ὅποια μετὰ ταῦτα δὲν ἀποκα-
θίστανται εἰς μάζαν.

Τέλος ὑπάρχει ἡ αὐτόματος σβέσις συνισταμένη εἰς τὸ νὰ
ἀφελθῇ ἡ ἀσβέστη εἰς ἐπαθὴν μετὰ τοῦ ἀέρος. Μετ' οὐ πολὺ ἀ-
ποκαθίσταται κόνις, διαδίδουσα ὀλίγην θερμοκρασίαν, καὶ ἀπορ-
ροφῶσα ποσότητα τινὰ ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἐμπεριεχομένου εἰς
τὴν ἀτμοσφαιραν.

Τοιαύτη μέθοδος εἶναι ἡ χειροτέρα διότι ἡ ἀσβέστη, οὕτως
ἐσβεσμένη, δὲν εἶναι εἰμὴ κόνις τῆς ὁποίας ἕκαστον μῦριον σύγ-
κεται ἐσωτερικῶς ἐκ πυρώδους ἀσβέστης, ἐξωτερικῶς δὲ ἐξ ἀν-
θρακικοῦ ἀσβέστης, ὅθεν θέλει παρουσιάσει τὰ κακὰ ἀποτελέσμα-
τα τῶν κακῶς πυρακτωμένων ἀσβεστών.

β'. Δόσεις τῶν στοιχείων τῶν συγχροτούντων τοὺς διαφόρους πηλοῦς.

Οἱ μὴ ὑδραυτικοὶ πηλοὶ σκληρύνονται εὐκόλως εἰς τὴν ἀ-
τμοσφαιραν δι' ἀποξηράνσεως καὶ ἐνταυτῷ δι' ἀπορροφήσεως ἀν-
θρακικοῦ ὀξέος, πλὴν διαλύονται εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ εἰσβαλλόμε-
νοι εἰς τὴν γῆν, δὲν σκληρύνονται εἰμὴ μὲ μεγάλην βραδύτητα.
Προτιμῶνται συχνάκις χάριν οἰκονομίας, καὶ εἰς πολλὰς περιπτώ-
σεις παρουσιάζουσιν ἀρκετὴν σκληρότητα, ὅμως εἶναι κατωτέ-
ρας ποιότητος.

Τὰ συστατικὰ αὐτῶν πρέπει νὰ ᾖναι κατ' ἀναλογίαν εἰς ὄγ-
κον 200 ἢ 250 μερῶν ἄμμου δι' 100 μέρη παχείας ἢ ἀπα-
χοῦς ἀσβέστης ἐσβεσμένης διὰ τῆς κοινῆς μεθόδου· ἡ δὲ παχεῖα
ἄμμος δίδει καλῆτερα ἀποτελέσματα τῆς λεπτιῆς.

Ἐὰν δὲ ἀντὶ τῆς παχείας ἢ ἀπαχοῦς ἀσβέστης γείνη χρῆσις
τῆς ὑδραυλικῆς ἀσβέστης κατ' ἀναλογίαν εἰς ὄγκον 100 μερῶν
ὑδραυλικῆς ἐσβεσμένης ἀσβέστης δι' 180 ἢ 200 λεπτιῆς ἄμμου,
ὁ προκύψας πηλὸς διαλύεται δυσκολώτερον εἰς τὸ ὕδωρ, παρου-
σιάζει μεγαλύτεραν σκληρότητα καὶ δίδει κάλλιστα ἀποτελέ-
σματα διὰ τὰς εἰς τὸν ἀέρα ἐκτεθειμένας κατασκευάς.

Τὰ ὑδραυλικὰ κεραμωτὰ εὐρίσκονται πάντοτε ἢ ἐντὸς τοῦ

ὕδατος ἢ ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ὑγρασίαν. Εἰς βραχὺ διάστημα χρόνου στερεοῦνται καὶ ἀποκτῶσι σκληρότητα ἀνωτέραν πολλῶν πρὸς κατασκευὴν πετρῶν.

Ἡ σύνθεσις αὐτῶν δύναται νὰ λάβῃ χώραν κατὰ τοὺς ἐπομένους τρόπους.

Πρῶτον· παχεῖα ἀσβέστη μὲ ἐνεργητικωτάτας φυσικὰς ἢ τεχνητὰς λευκαργίλους κατὰ τὴν ἀναλογίαν δι' ἓνα ὄγκον λευκαργίλου $\frac{3}{10}$ μέχρι $\frac{5}{10}$ πόλτου παχείας ἀσβέστης.

Δεύτερον· μετρίως ὑδραυλικὴ ἀσβέστη μὲ ἐνεργητικὰς λευκαργίλους, ἢ μὲ ἐνεργητικωτάτην λευκαργίλον μεμιγμένην μὲ ἄμμορον κατὰ τὴν ἀναλογίαν δι' ἓνα ὄγκον τοιούτων ὑλῶν $\frac{4}{10}$ μέχρι $\frac{6}{10}$ πόλτου μετρίως ὑδραυλικῆς ἀσβέστης.

Τρίτον· ὑδραυλικὴ ἀσβέστη μὲ ὀλίγας ἐνεργητικὰς λευκαργίλους, ἢ μὲ ἐνεργητικὰς λευκαργίλους μεμιγμένας μὲ ἄμμορον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν εἰδὸς ὄγκου τοιούτων ὑλῶν διὰ $\frac{5}{10}$ μέχρι $\frac{6}{10}$ πόλτου ὑδραυλικῆς ἀσβέστης.

Τέταρτον· ὑδραυλικωτάτη ἀσβέστη μὲ ἄμμορον κατὰ τὴν ἀναλογίαν $\frac{5}{10}$ ἕως $\frac{6}{10}$ ἀσβέστης δι' ἓνα ὄγκον ἄμμου.

Ἐξ ὅλων τῶν συνθέσεων τούτων αἱ δύο πρῶται, τουτέστι τὰ μίγματα μὴ ὑδραυλικῶν ἀσβεστῶν μὲ λευκαργίλον καὶ ἐκεῖνα τῶν μετρίως ὑδραυλικῶν ἀσβεστῶν μὲ ἐνεργητικωτάτας λευκαργίλους καὶ ἄμμορον, δίδουσι τὰ καλλήτερα ὑδραυλικὰ κεραμωτά.

Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖται γενικῶς τῷ τρόπῳ διὰ τῆς ἀρχῆς, ὅτι κατὰ τὴν σχηματίσιν τῶν ὑδραυλικῶν κεραμωτῶν, ἀνάγκη ἢ πυρῆτις νὰ εὑρίσκηται εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὥστε νὰ συντεθῇ χημικῶς μετὰ τῆς ἀσβέστης.

Γιῶντι, ὅταν ἡ ἀσβέστη δὲν εἶναι ὑδραυλικὴ, ἢ πυρῆτις τῇ προμηθεύεται κατὰ τὴν σχηματίσιν τοῦ πηλοῦ παρὰ τῆς λευκαργίλου, καὶ ἕνεκα χημικῆς συνθέσεως τῶν στοιχείων λευκαργίλου μετὰ τῶν τῆς ὑδατοῦς ἀσβέστης ὁ πηλὸς σκληρύνεται.

Τοῦναντίον ὅταν ἡ ἀσβέστη εἶναι ὑδραυλικὴ, τουτέστιν ἐμπειρίχουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν πυρίτιδα, τὰ εἰς ἐπαφὴν στοιχεῖα, κατὰ τὴν σχηματίσιν τοῦ πηλοῦ, δὲν συνεχνίζονται διὰ χημικῆς συνθέ-

σεως, ἀλλὰ διὰ προσφύσεως, ὅ, περ ἀποκαθιστᾷ τὴν ἔνωσιν τῶν στοιχείων ὀλιγώτερον στενὴν καὶ ἐπομένως τὸν πηλὸν κατωτέρας ποιότητος.

Εἰς τὴν σχηματίσιν δὲ τῶν ὑδραυλικῶν κεραμωτῶν διὰ τῆς μετρίως ὑδραυλικῆς ἀσβέστης μετὰ τῆς λευκαργίλου καὶ τῆς ἄμμου, ἐνῶ ἢ μετρίως ὑδραυλικὴ ἀσβέστη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μίγμα ὑδραυλικῆς καὶ μὴ ὑδραυλικῆς ἀσβέστης, αἱ δύο δυνάμεις ἐνεργοῦσι ταυτόχρονως, διότι ὑπάρχει χημικὴ σύνθεσις μεταξὺ τῆς μὴ ὑδραυλικῆς ἀσβέστης καὶ τῆς λευκαργίλου, καὶ πρόσφυσις γίνεται μεταξὺ τῆς ὑδραυλικῆς ἀσβέστης καὶ τῆς ἄμμου.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται τῶν δόσεων καὶ ἰδιοτήτων τῶν διαφορῶν πηλῶν εἶναι οὐσιωδέσταται διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν εἰς τὰς διαφορὰς οἰκοδομὰς ἀναγκαιούντων πηλῶν ἢ ἐκλογὴ δὲ αὕτη μέλλει νὰ ἐπιβεβαιωθῇ δι' εἰδικῶν πειράματος, ὅπως μετὰ πλήρης θετικότητος γείνη χρῆσις εἰς ἐγερθησομένην τινὰ οἰκοδομὴν τοῦ ἀρμοδιότερου πηλοῦ. Οὕτως ἀνεγνωρίσθη ὅτι 6 κυβικοὶ πόδες θηραϊκῆς γῆς χρώματος ὑπολεύκου, μεμιγμένης μὲ 2 κυβικοὺς πόδας ἐσβεσμένης ἀσβέστης καὶ ἓνα κυβικὸν πόδα ἄμμου, ἀπορροφῶν δύο κυβικοὺς πόδας ὕδατος, καὶ ἀπολαμβάνεται κεραμωτὸν τὸ ὅποιον εἰς τὸ ὕδωρ ἀποσκληρύνεται μετὰ παρέλευσιν τριῶν ὡς ἔγγιστα ἐβδομάδων· λαμβάνει δὲ τὴν κολλητικὴν δυνάμιν μετὰ παρέλευσιν εικοσιτεσσάρων ὡρῶν.

γ. Μίγμα καὶ σύντριψις τῶν διαφορῶν στοιχείων πρὸς σχηματισμὸν τῶν πηλῶν.

Προσδιορισθεῖσιν τῶν ἀρμοδίων δόσεων τῶν συστατικῶν εἶδους τινὸς πηλοῦ, καὶ ἀποκαταστηθείσης τῆς ἀσβέστης εἰς πόλτον, ἀνάγκη νὰ ἀναμιχθῶσι καὶ συντριφθῶσι τὰ συστατικὰ ἐκεῖνα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ πηλοῦ.

Ὅταν πρόκειται περὶ μικρῶν ποσοτήτων πηλοῦ ἀναμιγνύεται ἢ ἀσβέστη μὲ τὴν ἄμμορον ἢ τὴν λευκαργίλον διὰ βράδων, ἃς οἱ ἐργάται ὠθοῦσιν ἔμπροσθεν, ἐπερειδόμενοι κατὰ τὸ πλατὺ μέρος τοῦ ἐργαλείου καὶ ἐπαναφέρουσι στηριζόμενοι κατὰ τὸ ὀξὺ μέρος

αὐτοῦ, ὥστε διὰ τῶν δύο τούτων ἐργασιῶν αἱ ὕλαι συντριφθεῖσαι καὶ μετὰ τοῦ ὕδατος ἀναμιχθεῖσαι ἀποτελοῦσι τὸν πηλόν.

Τὸ μέσον δὲ τοῦτο εἶναι πολυδάπανον, καὶ διὰ τὰς μεγάλας οἰκοδομὰς ἀνάγκη νὰ προστρέξῃ τις εἰς τὰς μηχανάς. Μεταξὺ τούτων αἱ προτιμώτεραι εἶναι ἡ μηχανὴ μὲ τροχοῦς, καὶ οἱ πίθοι.

Εἰς τὴν μηχανὴν μὲ τροχοῦς αἱ ὕλαι συντρίβονται καὶ ἀναμιγνύονται διὰ μέσου τροχῶν περιστρεφομένων ὑφ' ἐνὸς ἢ δύο ἵππων ἐντὸς κυκλοειδοῦς σκάφης.

Σιδηρὰ δικράνια παριστανόμενα διὰ τῆς ἰχνογραφίας 12 (ἴδε τὸν πίνακα) συνηνωμένα μὲ τοὺς τροχοὺς συμπύρρουν ἀδιακόπως τὸν πηλόν καὶ φέρουσιν ἀλληλοδιαδόχως ὅλα τὰ μέρη αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν τροχῶν.

Τελειοποιηθέντος τοῦ μίγματος ἀνοίγεται καταπακτὴ κειμένη εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σκάφης, καὶ ὁ πηλὸς συρόμενος διὰ σιδηρᾶς πυράγρας, παριστανομένης διὰ τῆς ἰχνογραφίας 13, πίπτει εἰς σωρὸν ὑπὸ τῆς μηχανῆς καὶ δύναται εὐκόλως νὰ συναχθῇ καὶ μετακομισθῇ.

Τὸ σύνολον δὲ μιᾶς τῶν τοιούτων μηχανῶν δεικνύεται διὰ τῶν ἰχνογραφιῶν 14 καὶ 15.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πίθους, οὗτοι διαφέρουσι κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις· εἶναι κυλινδρικοὶ ἢ κωνικοὶ, κινουῦνται ὑφ' ἐνὸς ἢ δύο ἀνθρώπων, ὑπὸ ἵππων καὶ εἰς τινὰς περιπτώσεις ὑπὸ ἀτμομηχανῶν.

Ὁ πίθος τοῦ Κυρίου Ρόζε παριστάνεται διὰ τῶν ἰχνογραφιῶν 16 καὶ 17. Σύγκειται δὲ ἐκ δυνατοῦ περικαλύμματος ἐκ σανίδων δρυὸς δεμένων μὲ σιδηροῦς στεφάνας. Τὸ περικάλυμμα τοῦτο εἶναι κυλινδρικὸν καὶ πλατύσομον πρὸς εὐκολίαν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ὑλῶν.

Κάθετος ἄξων, ἐπίσης ἐκ σιδήρου, φέρει κατὰ τὸ ἄνω μέρος δριζόντιον ξύλον, εἰς ὃ προσακρμόζονται οἱ ἵπποι, καὶ εἰς τὸ πλάτος αὐτοῦ ὑπάρχουσι γραμμαὶ κτενῶν, ἐπίσης ἐκ σιδήρου αἵτινες διὰ τῆς περιστροφῆς τῶν συντρίβουσι καὶ ἀναμιγνύουσι τὸν πηλόν·

Εἰς τὸν πάτον δὲ τοῦ πίθου ὑπάρχουσιν ὀπαί, δι' ὧν ὁ πηλὸς οὕτως ἐξέρχεται, ὡς ἐπίσης δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἐκ θύρας ὑπαρχούσης κατὰ τὸ κάτω μέρος τοῦ πίθου· πλὴν προτιμητέον εἶναι, πρὸς ἐμπόδισιν συγκολλήσεων, νὰ σχηματισθῇ ὁ τοῦ πίθου πάτος μὲ ἐσχάραν συγκειμένην ἐκ ῥάβδων ὡς αἱ ἐστίαί τῶν ἀτμομηχανῶν.

Ὁ ῥηθεις ἄξων φέρει προσέτι πρὸς τὸ κάτω μέρος σίδηρον, τὸ ὅποιον συντρίβει τὰς ὕλας εἰς τὸν πάτον τοῦ πίθου, καὶ δι' ἑλικος, ἥτις ἀναβιβάζει ἢ καταβιβάζει μᾶλλον ἢ ἦττον τὸν ἄξωνα, τὸ σίδηρον ἐκεῖνο μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπομακρύνεται ἐκ τοῦ πάτου, καὶ δίδεται οὕτω ἡ ἀπαιτουμένη ἐνέργεια.

Ἐξετελέσθησαν ἐπίσης μετ' ἐπιτυχίας πίθοι οἱ ὅποιοι ὡς δεικνύεται διὰ τῆς ἰχνογραφίας 18 ἔχουσι κτένας ὄχι μόνον εἰς τὸν ἄξωνα, ἀλλὰ προσέτι εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πλευρὰ τοῦ πίθου.

Ὁ πηλὸς σύρεται ἐκ τῶν κινητῶν κτενῶν, κρατεῖται δὲ ἐκ τῶν ἀκινήτων καὶ οὕτω σχίζεται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη.

Κατασκευάζονται προσέτι πίθοι μὲ πλήρη πάτον, πλὴν πρὸς ἐπίτευξιν καλῶν ἀποτελεσμάτων, ἀνάγκη νὰ θεθῶσιν εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτῶν τοῦλάχιστον δύο ὀπαὶ κεκλεισμένοι διὰ θυριδίων στρεφομένων ἐντὸς ὀγκῶν, ὅπως διὰ τῆς αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τοῦ μεγέθους τῶν ὀγκῶν, εὐκολυνθῇ μᾶλλον ἢ ἦττον ὁ ῥοὺς τοῦ πηλοῦ καὶ ἐπομένως τὸ μίγμα γείνη ὅσον τὸ δυνατὸν ἐντελέστερον.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν πίθων παρατηρητέον ὅτι ὁ πηλὸς καταλαμβάνει ὄγκον τοσοῦτον ἀσθενέστερον ὅσον ἐντελέστερον εἶναι τὸ μίγμα, καὶ ὅτι ἡ ἀναγκαία πρὸς συντριβὴν δύναμις ἐπαυξάνει μὲ τὴν συμπίεσιν τοῦ πηλοῦ· ὅθεν τὸ μὲν κωνικὸν σχῆμα μὲ τὴν μεγάλην βᾶσιν πρὸς τὸ κάτω μέρος θέλει δώσει χώραν εἰς τὸν σχηματισμὸν κενῶν ἐντὸς τῆς μάζης καὶ ὡς ἐκ τούτου αἱ μιχθησόμεναι ὕλαι θέλουν ἐμποδισθῇ κατὰ τὸν ῥοῦν αὐτῶν· τὸ δὲ κωνικὸν σχῆμα μὲ τὴν μικρὰν βᾶσιν πρὸς τὸ κάτω μέρος θέλει δώσει κακὰ ἀποτελέσματα διότι θέλει ἀπολεσθῇ μέγα μέρος δυνάμεως ἕνεκα τῆς μὴ ἐνεργείας τῶν πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ ἄξωνος τεθειμένων κτενῶν· τὸ κυλινδρικὸν σχῆμα ὁμῶς ἐκπλη-

ρῶν τὰς δύο ῥηθείσας ἀρχὰς εἶναι τὸ ἐπωφελέστατον, πρὸ πάντων ἐὰν τὸ ὕψος τοῦ κυλίνδρου εἶναι τριπλάσιον τῆς ἀκτίδος αὐτοῦ.

Διάφοροι ἄλλαι μηχαναὶ ἐπροτάθησαν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πηλῶν, ὡς, λόγου χάριν, μηχανὴ ἀνάλογος τῆς πρὸς κατασκευὴν τῆς σοκολάτης, ἢ πίθου περιστρεφόμενοι ὀλόγυρα ὀρίζοντες ἄξονος· πλὴν δὲν δύνανται νὰ προτιμηθῶσιν ἕνεκα τῶν κακῶν ἀποτελεσμάτων, ἃ ἔδωκαν, τόσον ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐργασίας ὅσον ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ πηλοῦ.

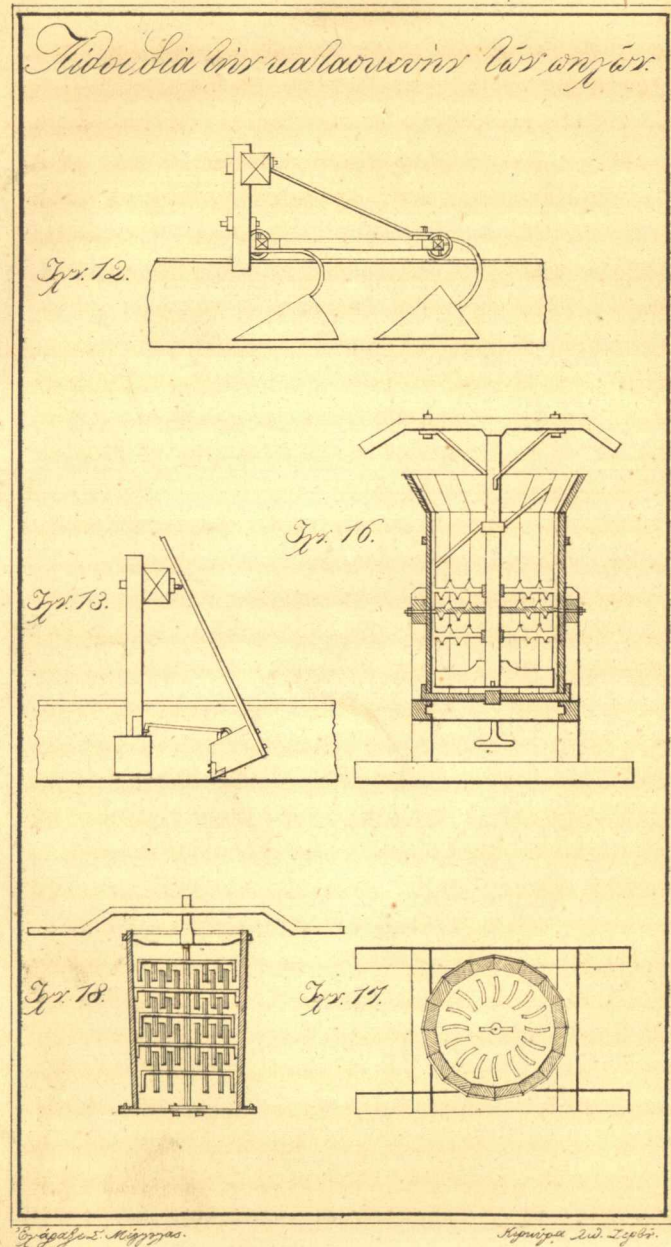
Ταῦτα εἶναι τὰ μέσα δι' ὧν δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν οἰκονομικῶς τοὺς διαφόρους πηλοὺς· μᾶς ἐναπομένει δὲ ἡ μελέτη τῶν ἐν φυσικῇ καταστάσει ὑδραυλικῶν κεραμωτῶν.

δ'. Περὶ τῶν ἐν φυσικῇ καταστάσει ὑδραυλικῶν κεραμωτῶν.

Ἀσβεστόπετρα λεπτοκόκκοι, σκληραὶ, κυανοῦ λευκοσταίου χρώματος, σημαντικῆς βαρύτητος 2,59 καὶ συγκείμεναι ἐξ 25 ἢ 35 μερῶν ἀργίλου καὶ 75 ἢ 65 ἀνθρακίου ἀσβέστης, πυρακτωθεῖσαι δίδουσιν ὕλην ἥτις ναὶ μὲν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εἶδος ἀσβέστης, διότι ἀπορροφᾷ ὀλίγον ὕδωρ ἄνευ αὐξήσεως θερμοκρασίας, πλὴν δὲ, ἀποκαταστηθεῖσα εἰς κόνιν καὶ ἀναμιχθεῖσα μετὰ τοῦ ὕδατος, συγκεντρώνεται μὲ ταχύτητα τόσον εἰς τὸ ὕδωρ ὅσον εἰς τὸν ἀέρα καὶ μετ' οὗ πολλὸν σκληρύνεται, ὥστε ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ μηχανικὸς Βίκας μέλλει νὰ θεωρηθῇ ὡς πηλὸς ἐν φυσικῇ καταστάσει· πραγματικῶς δὲ εἰς τὸ ἐμπόριον ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *γερνυψωμένος πηλὸς* (plâtre-ciment) *ῥωμαϊκὸς πηλὸς* (ciment romain) *πηλὸς τοῦ Πάρκερ*, κτλ.

Αἱ ἀσβεστόπετρα ἐκεῖναι πυρακτοῦνται εἰς ἀσβεστοκαμίνοὺς ἐνεργούσας ἀδιακόπως, ἀποκαθίστανται εἰς κόνιν καὶ καταθέτονται εἰς πίθους ἵνα μετακομισθῶσιν.

Ἡ κόνις αὕτη, ἄνευ ἀνάγκης οὐδεμιᾶς ἄλλης ὕλης, προσμιγνύεται, μετὰ τοῦ ὕδατος, ὡς ὁ γύψος, καὶ μετ' ὀλίγον σκληρύνεται εἰς τὸν ἀέρα καὶ εἰς τὸ ὕδωρ χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ οὔτε σχισμάδας οὔτε ραγάδας· πλὴν πρέπει νὰ γυψωθῇ εἰς ἀρμοδίαν στερεότητα καὶ κατὰ μικρὰς ποσότητας.

*Μηχανή ην Ξοφοῦς
διὰ τῆς υαλιουργίας τῶν ἀγγείων.*

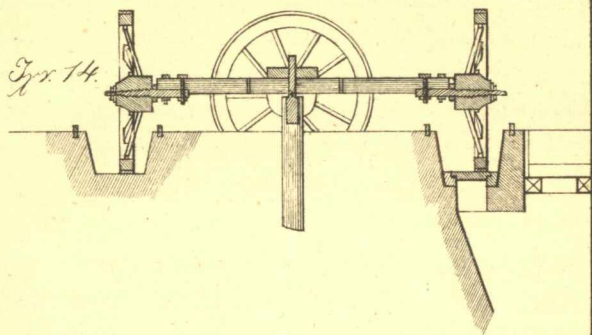
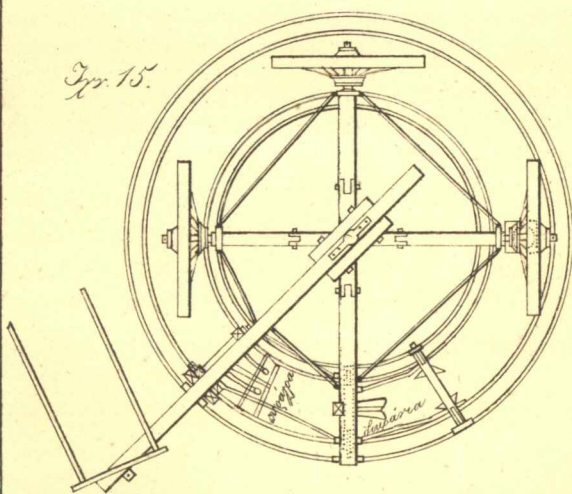

Fig. 15.

Ἐφαρμόζουσι δὲ αὐτὴν πιέζοντές τινι δυνατῶς καὶ ἐπιθέτοντες πάντοτε στρώμα ἐπὶ στρώμα προσφάτως ἀνανεωμένον χωρὶς νὰ διακοπῇ ἡ ἐργασία· προσέτι ὅταν τίθεται ἐπὶ ξηρῶν ὑλικῶν, ἀνάγκη νὰ καθυστερῶσι ταῦτα μετ' ἐπιμελείας καὶ νὰ ὑγρανωθῶσιν.

Ὁ ὑδραυλικὸς οὗτος κεραμωτὸς σύγκειται ὡς ἑξῆς ἐκ

54 μερῶν ἀσβέστης

34 ἀργίλου καὶ

12 ἑτερογενῶν ὑλῶν.

Πλὴν εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὑδραυλικοῦ τούτου κεραμωτοῦ καὶ εἰς τὴν σκληρότητα αὐτοῦ δὲν ἔχει μόνον ἐπιβρόχην ἢ σύνθεσις αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ συνένωσις τῶν μορίων, αἷτιον δι' ὃ, ἂν καὶ ἔγιναν μέχρι τοῦ νῦν πολλὰ πειράματα, δὲν ἐσχηματίσθη εἰσέτι τεχνικῶς τοιοῦτον εἶδος πηλοῦ· καὶ μὲν ἐλήφθησαν μίγματα ὑδραυλικὰ, ἀλλὰ διάφορα τῶν φυσικῶν ὑδραυλικῶν ἐκείνων κεραμωτῶν καὶ μὴ δυνάμενα νὰ τὰ ἀντικαταστήσωσιν. Οὕτω τὰ κακῶς πεπυρακτωμένα τεμάχια ἀσβεστοπετρῶν προσερχόμενα ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν παχειῶν ἀσβεστῶν δίδουσι κεραμωτὸν τοῦ ὁποῦ αἱ ὑδραυλικαὶ ιδιότητες ἐπαυξάνουσιν, ἐὰν, ἀφοῦ ἀποκαταστηθῇ εἰς κόνιν καὶ ὑγρανθῇ, ἀναμιχθῇ μετὰ τὴν κόνιν ὑδαροῦς ἀσβέστης στερουμένης τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ὅμως τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο κεραμωτὸν εἶναι μακρὰν τοῦ νὰ ἔχῃ τὰς ιδιότητας τοῦ ἐν φυσικῇ καταστάσει ὑδραυλικοῦ κεραμωτοῦ, ἢ τεχνητῇ κατασκευῇ τοῦ ὁποῦ πιθανῶς δὲν θέλει εἶσθαι ἐντὸς ὀλίγου προβληματικῇ διὰ τὴν βιομηχανίαν.

Οὕτως ἐκπεραίωσαμεν συνοπτικῶς τὴν μελέτην τῶν διαφόρων πηλῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τέχνη τῆς κατασκευῆς μεγίστην ὠφέλειαν ἐξήγαγεν, ὡς θέλει προκύψει ἐκ τοῦ προσεχοῦς καὶ τελευταίου ἄρθρου ἀφορῶντος πρὸ πάντων τὰς ἐφαρμογὰς τῶν ὑδραυλικῶν κεραμωτῶν.

B. ΠΙΕΡΡΗΣ Χ.

ΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ.

Ἱστορημα

Α΄.

Ἱστορικαί τιες σκηναὶ τῆς Βιενναίας Συνόδου

«Μακθῆθ, βασιλεύσεις.»

Σ ε σ κ π ῆ ρ.

Ἐκ τῶν διαδραματισάντων πρόσωπον κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἦτον σπουδαῖον εἰς τὴν πολιτικὴν κωμωδίαν τῆς Βιενναίας συνόδου, ἀπὸ τοῦ 1814 μέχρι τοῦ 1815, ἦτο καί τις νέος, ἐράσμιος καὶ εὐθυμὸς βαρὼν γάλλος, ὃς ἠδύνατο ἄριστα νὰ ὀνομασθῆ ὁ ἐκ *μηχανῆς* Θεὸς τῆς Συνόδου, κατὰ τὴν τῆς σκηνῆς διάλεκτον. Αὐτοὶ οἱ προνομιοῦχοι διπλωμάται συνωμολόγουν ὅτι ὠφείλετο εἰς αὐτὸν οὐχὶ ἀπαξ ἢ εὖρεις μέσων πρὸς διάλυσιν σοβαρῶν περιπλοκῶν, ἐξ ὧν πολλάκις ἐκινδύνευσαν τὰ συμφέροντα τοῦ Συμβουλίου. Ἐν τούτοις, εἰς οὐδεμίαν παρευρίσκετο συνδιάσκεψιν τῆς Συνόδου, ἐν ἣ ἐκανονίζοντο μεταξὺ Βασιλέων καὶ πληρεξουσίων τῶν ἐθνῶν αἱ τύχαι καὶ τῶν ἐπικρατειῶν τὰ συμφέροντα. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἐγένετο χορδὸς, μουσικῆ, *πικ-νικ* (διασκέδασις εἰς ἐξοχὴν) ἄνευ αὐτοῦ. Αὐτὸς ἦτον ὁ διευθυντῆς, ὁ σύμβουλος, ὁ παντενεργὸς, καὶ ἤρκει ἡ παρουσία του, ὥστε ἕκαστος νὰ ἦναι βέβαιος ὅτι τὰ πάντα γίνονται φιλοκάλως.

Ὁ ἀπαραίτητος οὗτος πρωταγωνιστῆς ὀνομάζετο βαρὼν Ἐδμόνδος Θεϊρῆ. Περὶ τῶν προηγουμένων του ἄλλο δὲν ἐγνώριζον ἢ ὅτι ἐχρημάτισε ποτε ἀκόλουθος τῆς ἐν Διισαβόνη Γαλλικῆς πρεσβείας. Ἐιλέης, ὁ περιώνυμος Ἄγγλος χαρτοπαίκτης, διετινέτο, ὅτι τὸν εἶχε γνωρίσει εἰς Λονδίνον μετὰ τοῦ πατρὸς του, πρόσφυγας ἀμφοτέρους, ἀρίστους μουσικοὺς, οἵτινες χάριν πόρου ζωῆς, εἶχον καταντήσιν νὰ παίξωσιν εἰς τὰς δημοσίας συμφωνίας τοῦ Πικνθίου. Ὁ υἱὸς, προσέθετε, ἔδιδε μαθήματα κιθαρωδίας.

Εἰς τῶν γραμματέων τοῦ Ταλεράνδου διηγεῖτο, ὅτι ὁ νέος βαρὼν, μόλις ἐφηβὸς, ἐφυλακίσθη ἐπὶ τῆς τρομοκρατίας εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν εἰρκτὴν τῆς Αὐρηλίας (Orléans), ὅθεν ἐξῆλθεν μετὰ τὴν 9 θερμορεῶνος (thermidor). Δὲν πρέπει νὰ ἦσαν ὅλως ἀνυπόστατα τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα, διότι ἐὰν πολυπράγμων τις ὑπαινίττετο αὐτὰ ἔμπροσθέν του, ὁ Θεϊρῆ οὔτε τ' ἀρνεῖτο, οὔτε τὰ ἐπεθεβαίου, καὶ περιορίζετο λέγων, ὅτι ἐκ τοῦ παρελθόντος ἀσημαντοὶ τινες τῷ ἔμενον ἀναμνήσεις καὶ ὅτι ἔζη διὰ τὸ μέλλον, προορισθεὶς ἐκ γενετῆς δι' ὑψηλὰς τύχας καὶ μέλλων ποτὲ νὰ καθεσθῆ ἐπὶ θρόνου βασιλικοῦ. Ναί, θὰ γίνω μονάρχης, ἀπεκρίνετο, λεπτὸν καὶ χάριεν μειδιῶν, μοὶ ἐπροφητεύθη τοῦτο, καὶ πιστεύω τὴν πρόβησιν, διότι ἔχω λόγους ἀποχωρῶντας νὰ τὴν πιστεύω.

Ἐὰν ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἐκίνει εἰς γέλωτα, εἰ καὶ γινομένη ἐν μέσῳ συνόδου, ἀληθοῦς ἐργαστηρίου θρόνων, ὁ Θεϊρῆ ἀντὶ ν' ἀποθαῖρονθῆ, ἀνελάμβανεν ἀπεναντίας ἦθος μεγαλοπρεπειας, ὁπερ ἐπέβαλε σιωπὴν εἰς τοὺς γελασειόντας.

— Ποῖον εἶναι τὸ εὐμορφον αὐτὸ κοράσιον, τὸ ὁποῖον ἡ Ἰμετέρα Μεγαλειότης ἔχει πλησίον της ἀπόψε; ἠρώτησε ἡ lady Castlereagh τὸν Θεϊρῆ ἐν χορῷ διδομένῳ ὑπὸ τοῦ Wellesley-Pole.

— Μιλεδὺ, ἀπήντησεν ὁ Θεϊρῆ σιγαλῆ τῆ φωνῆ, τὸ κοράσιον τοῦτο εἶναι ἡμιπριγγιπέσα αὐτοκρατορικῆ πρκατηρεῖτε, καὶ θέλετε ἰδῆ νὰ παίζωμεν μικρὰν σκηνὴν αἰνίγματος. Ἄν δὲν εὑρετε τὴν λύσιν του, θέλω σὰς τὴν εἶπεῖ.

Καὶ ἐτι λέγοντος αὐτοῦ, εἰσῆλθεν ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσσίας, ἡ ἑρασμία Ἐλισάβετ. Διῆλθε τὸ δωμάτιον, διέβη πλησίον τοῦ Θεϊρῆ καὶ ἔπειτα διευθύνθη πρὸς τὸν ἐξώστην. Ὁ Θεϊρῆ ἔνευσεν εἰς τὸ κοράσιον, τὸ ὁποῖον πλησιάσαν τὴν ἡγεμονίδα, ἔκλινεν ἐπὶ τοῦ στηρίγματος τοῦ ἐξώστου. Ἡ Αὐτοκράτειρα ἐλύθη εἰς δάκρυα, ἠσπάσθη τὴν νέαν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὴν ἐκύταξε μὲ βλέμμα ἐκφράζον ἐνταυτῷ τὴν τρυφερότητα, τὴν ζήλιαν, καὶ τὴν ἀπόγνωσιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπλησίασε καὶ ὁ Θεερόη καὶ ἔβηξεν ἐλαφρῶς, διότι ἡ Ἄγγλις καὶ ἄλλαι δύο κυριαὶ ἐγένοντο μάρτυρες τῆς σκηνῆς. Τότε ἡ Αὐτοκράτειρα, ἀποσπασθεῖσα τῆς σιωπηλῆς συγκινήσεώς της, εἰσῆλθεν αἴφνης εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ ἀπέτεινε τοὺς ἐξῆς λόγους εἰς τὸν Θεερόη «Σὰς εὐχαριστῶ, βαρῶν, καὶ δύνασθε νὰ εἰπῆτε εἰς τὴν μητέρα, ὅτι τὴν ζηλεύω καὶ τὴν συγχωρῶ».

—Καὶ τίς εἶναι ἡ μήτηρ της; ἠρώτησεν ἡ Ἄγγλις ζαματήσασα τὸν Θεερόη, βαίνοντα εἰς τὸν ἐξώστην ὅπως παραλάβῃ τὴν μικρὰν ἄγνωστον.

Ὁ Θεερόη ἀπήντησε.

—Γνωρίζετε τὴν Κυρίαν Κρούδενερ ἢ ἀκούσατε τὸ ὄνομά της. Λοιπὸν, ἡ Αὐτοκρατορίσσαις ἐφίλησε μίαν θυγατέρα τῆς ἐρωμένης τοῦ συζύγου της . . . .

Μετά τινας ἐβδομάδας, ἡ Σύνοδος συνῆλθεν εἰς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Μία τῶν αἰθουσῶν τοῦ Παλατίου μετεποιήθη εἰς θεατρικὴν σκηνήν. Ἐφαίνετο δὲ ἐπ' αὐτῆς περιεργότις δυάς. Εὐειδῆς νεανίας, ἔχων τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ σύμβολα τοῦ Διὸς, περιεπάτει γευόμενος παγωτοῦ, καὶ ἐπανελέγε.

—Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὁ κόμης Βούρμπνα εἶναι λωλός!

—Ναί, ὁ Βούρμπνα εἶναι λωλός, ὑπελάμβανεν ἕτερός τις, οὐχὶ μὲν νέος ὅσον ὁ πρῶτος, ἀλλ' ἐπίσης ὠραῖος, παριστῶν δὲ τὸν Ἄρν.

Ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης, μετεφραζόμενοι διὰ τῶν θνητῶν προσηγοριῶν τῶν ἦσαν, ὁ μὲν πρῶτος ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος τοῦ Σάξ-Κοβούργου, ὁ δὲ δεύτερος ὁ κόμης Ζίχης.

Ἐπὶ θρονίου, ὅπου ἐκάθησε διὰ νὰ δέσῃ τὰς ταινίας τῶν σανδάλων του, ἀνεγνώριζες ἀπὸ τὴν λύραν του, ἀπὸ τὸν δάφνινον στέφανόν του καὶ τ' ἄλλα σύμβολά του τὸν μεγαλοπρεπῆ Ἀπόλλωνα τοῦ Ὀλύμπου ἐκείνου τῆς ἀποκρέω ἦν δὲ ὁ κόμης Βούρμπνα.

Οὐδεὶς ἐκ τῶν τῆς αὐλῆς τῆς Αὐστρίας εἶχε προσόντα κατὰλληλότερα ἵνα προσωποποιήσῃ τὸν υἱὸν τῆς Λητοῦς, ὅσον ὁ ὠραῖος ἐκεῖνος Οὐγγρος λοχαγός, καὶ δὲν ἦτο λωλός, ὅσα καὶ ἄν

ἔλεγεν ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης. Οἱ λόγοι των αἰνίττοντο τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βούρμπνα, θέλοντος, ἐναντίον τῆς κλασικῆς ἐννοίας, νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ τοῦ θείου χεῖλους τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν πυκνὸν μύστακα ἀξιοματικῶν τῶν Οὐσσάρων. Ὁ Βούρμπνα ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν τὸ εἶχε σκοπὸν νὰ θυσιάσῃ τὸν μύστακά του οὔτε εἰς τὴν ἐθιμοταξίαν τοῦ Ὀλύμπου, οὔτε ἀπέναντι τῶν σκωμμάτων τῶν θεῶν καὶ τῶν θεαινῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἐγυμνάζετο ἀπὸ ὀκτὼ ἡμερῶν μίαν πρᾶξιν (intermède) μυθολογικὴν.

Ἄλλ' ἰδοὺ εἰσέρχεται ἡ Ἀφροδίτη, — ἡ Κυρία Βιλγέμ.

—Πῶς φίλτατε Ἀπολλων, εἶπε, δὲν ἐκόψετε ἀκόμα τὸν μύστακά σας! Ἄπολλον ἀποτρόπαιε!

Μετὰ τὴν Ἀφροδίτην, εἰσελθοῦσα ἡ Ἀθηνᾶ, εἶπε τὰ αὐτά· ἡ Ἀθηνᾶ δὲ ἦτο ἡ κόμισσα Ροζαλία Ρζεβούσκα. Ἐφθασεν ἔπειτα καὶ ἡ Ἴρα, ἥτις ἐμβλέψασα τὸν Ἀπόλλωνα, ἀνεκάγχασεν ὀμηρικὸν κάγχασμα. Πρέπον δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ πότνια βασιλῆς τοῦ Ὀλύμπου ἦτον ἡ θυγάτηρ τοῦ ναυάρχου Σιδνέη-Σμίθ, λίαν φιλόγελως ἐκ φύσεως.

Ὁ Ἀπόλλων οὐδόλως συγκινηθεὶς ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, οὐδὲ ἐκ τοῦ γέλωτος τῆς Ἴρας, ἐχάδευε καὶ μάλιστα ἔστριφε τὸν μύστακά του, ἄδων μετὰ οὐσαρκῆς αὐταρσεκειας,

«Du, du liegst mir im Herzen! (*)»

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀξιοματικὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς σωματοφυλακῆς παρουσιασθεὶς εἰς τὴν θύραν τῆς αἰθούσης, εἶπεν εἰς τὸν Κόμητα Βούρμπνα, ὅτι τὸν ἐζήτει ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ Κόμης ῥίψας εἰς τοὺς ὤμους του ἐπενδύτην, ἐπορεύθη.

—Τετέλεσται, εἶπεν ἡ Ἴρα, ἠττήθημεν, κυριαί, ὁ Ἀπόλλων δὲν θὰ ξυρίσῃ τὸν μύστακά του.

—Καὶ ὁ Θεερόη, εἶπεν ὁ Ἄρης, ὁ βασιλεὺς Θεερόη ποῦ εἶναι τος! νὰ ἰδῇ ὅτι εἰς μάτην ἐκαυχῆθη πῶς θὰ εὖρει μέσον νὰ φέρῃ εἰς θεογνωσίαν τὸν Ἀπόλλωνα.

(*) Σὲ, σὲ εἰς τὴν καρδίαν μου ἔχω.

(TOM. Α'. ΦΥΛΛ. Ε'.)

— Ἐάν ὁ Θεεῖρῃ τὸ ἐκαυχῆθη, ὑπέλαβεν ἡ Ἀφροδίτη, δὲν ἀπελπίζομαι ἐντελῶς.

— Ἔχομεν μάλιχα καὶ ζοίχημα, ἓνα κιβώτιον *Λατακιε*, εἶπεν ὁ Ἄρης. Ἄλλ' ἂν ὁ Θεεῖρῃ κερδήσῃ τὸ στοίχημά του εἶναι ἄξιος τῷ ὄντι ν' ἀναγορευθῇ κοίρανος καὶ βασιλεύς.

— Ὁ ἀναγορευθῇ ὅσον κ' ἐγώ! . . . εἶπεν ὁ Ζεὺς Λεοπόλδος, ὁ μέλλων βασιλεὺς τοῦ Βελγίου.

— Τίς οἶδεν, εἶπεν ὁ Θεεῖρῃ, ἐλθὼν ἐν ὥρᾳ ὅπως ἀκούσῃ τὸν διάλογον, τίς οἶδεν, Ἴψηλότατε! διατί νὰ μὴ εὐρεθῇ θρόνος καὶ δι' ὑμᾶς, ὅπως καὶ δι' ἐμέ. Πόσοι βασιλεῖς ἔμειναν χωρὶς θρόνων, ἀλλ' ἔμεινε ποτε θρόνος χωρὶς βασιλέως. Ἐντοσούτω ἐτοιμάσατε τὸ κιβώτιον τοῦ *Λατακιε*, διότι, Κυρίαί μου καὶ Κύριοί μου, μετὰ μίαν ὥραν θὰ ἰδῆτε τὸν Ἀπόλλωνα ἐπιστρέφοντα ἀμύστακον.

— Εἶναι δυνατὸν! ἐπεφώνησεν ὁ Ζεὺς.

— Ὅλα δυνατὰ, ὑψηλότατε, ὡς ἔλεγεν ὁ φίλος μας σύμβουλος Στρίκ.

— Ζήτω ὁ βασιλεὺς Θεεῖρῃ! ἀνέκραξε σύμπας ὁ Ὀλυμπος.

Μετὰ μίαν ὥραν, ὁ Ἀπόλλων ἐπανήρχετο πραγματικῶς, ἐν μέρει μειδιῶν καὶ ἐν μέρει ἐντροπιασμένους. Δὲν εἶχε πλέον μύστακα!

Διηγηθῶμεν ἤδη τί ἐμηχανεύθη ὁ Θεεῖρῃ, ὥστε ν' ἀναγκασθῇ ὁ ξανθὸς Φοῖβος ν' ἀφαιρέσῃ τοῦ ὑπόρρινίου του τὸν ἀντικλασικὸν καλλωπισμὸν του. Κατέφυγεν εἰς μεγάλα διπλωματικά μέσα. Γνωρίζομεν ἤδη ὁποῖαν παράδοξον ὑποχρέωσιν εἶχεν εἰς αὐτὸν ἡ Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας. Ὁ Θεεῖρῃ εὐτόλμως ἀπετάνθη εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς, κ' ἔλαβε παρ' αὐτῆς ὑπόσχεσιν, ὅτι θέλει ἔχει συνεργὸν εἰς τὴν συνωμοσίαν καὶ τὴν Αὐτοκράτειραν τῆς Αὐστρίας. Αἱ δύο δὲ Αὐτοκράτειραι συμβούλιον ποιησάμεναι, ἐνόησαν, ὅτι μόνος ὁ Αὐτοκράτωρ ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Οὐγγρου λοχαγοῦ. Ἰκέτευσαν λοιπὸν αὐτὸν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἡ Α. Μ. δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς δύο Αὐτοκρατοριστῶν παρακλήσεις.

Ὅτε μνηστὴς ὑπὸ τοῦ βασιλέως του, ὁ Κόμης Βούρμπνα παρου-

σιάσθη εἰς τὴν θύραν τοῦ σπουδαστηρίου, εὔρε φρουροῦντα ἓνα τῶν συναδέλφων του, ὅστις τῷ εἶπε. « Ἄγνοεῖς λοιπὸν τὸ χθὲς ἐκδοθὲν Διάταγμα; Ποῖον Διάταγμα; ἠρώτησεν ὁ κόμης. — Διάταγμα δι' οὗ ἀπαγορεύεται εἰς πάντας τοὺς ἀξιωματικούς τῆς σωματοφυλακῆς νὰ φέρωσι μύστακας καὶ νὰ ἐμφανίζωνται μ' αὐτὸν πρὸς τὴν Α. Μ. Κύτταξέ με, θέλων καὶ μὴ, τὰ ἔκοψα κ' ἐγώ ».

Ὅπως ἦτο καὶ τῶντι. Διὸ ὁ κόμης μετέβη νὰ κόψῃ τὸν μύστακα, ὅσον τάχος, πρὶν ἢ ἐμφανισθῇ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις κηδόνησε νὰ μὴ παρατηρήσῃ ὅτι περιέμενε, καὶ συνομιλήσας μετ' αὐτοῦ περὶ ἀσημάντων λεπτομερειῶν τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ἐπιούσαν ἀνεκάλεσε τὸ κατὰ τοῦ μύστακος διάταγμα.

Β'.

Ῥωματικὸν Ἐπεισόδιον.

— Ἡ Ἀθηνᾶ δὲν εἶναι ἡ διπλῆ προσωποποίησης τῆς καλλονῆς καὶ τῆς σοφίας.

ἠρώτησεν ὁ πρίγκηψ de Ligne τὸν Θεεῖρῃ, κατὰ τὸν δεῖπνον, ἐν ᾧ οὗτος ἐθαύμαζε τὴν ὠραίαν κόμησσαν Ῥζεβούσκα.

— Εἶναι ἀληθές, ἠρώτησε καὶ ὁ Θεεῖρῃ, ὅτι ἡ εὐμορφος αὕτη Πολωνίς εἶναι ἡ ἠρώτις ἱστορίας ὀλίγον γνωστῆς; Εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἰς ὑμᾶς, πρίγκηψ, δὲν εἶναι ἄγνωστος.

Ὁ πρίγκηψ de Ligne, περιώνυμος διὰ τὴν πολυφαγίαν του εἰς τὰς ξένας τραπέζας, εἶχε καταβροχθίσει ἡμίσειαν ἀπλάδα δεκακοσλάτης. Ὅθεν ἦτο εὐκολὸν νὰ διηγηθῇ τὰ ἐξῆς εἰς τὸν γείτονα του.

« Ἡ πριγκήπισσα Φανὴ Λουβομίρσκα ἔζη εἰς Παρισίους, ὅτε ἐξεβράγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Καί τοι ἄλλοδαπῇ, ἀλλὰ συμπεριελήφθη εἰς τὸν κατὰ τῆς ἀριστοκρατείας διωγμὸν, καὶ κατηγορηθεῖσα, ὅτι συνώμοττε κατὰ τῆς δημοκρατίας, ἀπεκεφαλίσθη ὡς τοσοῦτοι καὶ τοσαῦται ἄλλαι. Εἶχε θυγάτριον πενταετὲς, τὴν Ροζαλίαν, ἣτις συνεφυλακίσθη μετ' αὐτῆς.

Μετὰ τὴν θανατικὴν καταδίκην τῆς μητρὸς, μείνασα ἔρημος καὶ ὀρφανῇ, μόνον ἄσυλον εἶχε τὴν φυλακὴν, ὅπου μία καταδεδικασμένη παρέδιδεν αὐτὴν εἰς τὴν ἄλλην. Ἐμείνε τέλος εἰς βᾶρος δυστυχούς τινος χήρας, ὅτε ἐπελθούσης τῆς Αὐτοκρατο-

ρίας και συγχωρηθείσης τῆς ἐπανόδου τῶν φυγάδων και τῶν ξένων, ὁ κόμης Ρζεβούσκη, ἀδελφὸς τῆς Λουβομίρσκακ ἀνεμνήσθη, ὅτι ἡ ἀδελφή του ἀφῆκε θυγατέρα, και ἦλθεν εἰς Παρισίους ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀνακαλύψῃ τὰ περὶ αὐτῆς.

Εἰς τὸ ξενοδοχεῖον εἰς δ'κατέλυσε, μιᾶ ἡμέρα, βλέπει θυγάτριόντι ἐξαισίου καλλονῆς, βοηθοῦν γραῖαν ἵνα μεταφέρῃ κἀνίστρον πλυμένων.

— Πῶς ὀνομάζεσαι, κόρη μου; ἠρώτησεν ὁ κόμης.

— Ροζαλία, κύριε, ἀπήντησε τὸ κοράσιον.

— Ροζαλία! οὕτως ὀνομάζετο και ἡ ἀνεψιὰ τοῦ κόμητος.

— Βοηθεῖς τὴν μητέρα σου; προσέθηκε.

— Ναί, κύριε, ἀπήντησεν ἡ χήρα τῆς φυλακῆς, διότι ἦτον ἐκεῖνη. Ναί, κύριε, βοηθεῖ τὴν μητέρα της, διότι ἠμπορῶ νὰ τὴν θεωρῶ ὡς κόρη μου, ἀφοῦ πρὸ πέντε ἐτῶν τὴν ἔχω σιμά μου· ἀλλ' ἡ καθαυτὴ μητέρα της ἦτο μία δυστυχῆς κατάδικος, ἀποκεφαλίσθεισα ἐπὶ Ροβεςπιέρου.

Ἡ καρδία τοῦ κόμητος ἐπαλλε μετὰ σφοδρότητος, και ἀφοῦ ἐδίστασε ἐπ' ὀλίγον, ἀπέτεινεν εἰς τὸ θυγάτριον πολωνισί τὴν ἀπλὴν ταύτην ἐρώτησιν.

— *Zy mowisz po polska?* (Ὁμιλεῖς πολωνικά;)

Ἀκούσασα τὰς λέξεις ταύτας, χωρὶς νὰ τὰς καλοενοῆ, ἡ Ροζαλία ρίπτεται εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ κόμητος και τὸν παρακαλεῖ νὰ τὰς ἐπαναλάβῃ, διότι τῆς ἐνεθύμιζον τὴν μητέρα της και τὴν φωνὴν της.

Εἰκάζεις τὰ μετὰ ταῦτα.»

Γ'.

Ἐδμόνδος Α'.

Ἡ εἰδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ναπολέοντος εἰς Κάννας ἦλθεν αἴφνης ν' ἀνατρέψῃ τὴν Σύνοδον. Ἐφυγε ταύτην ὁ Θιερρῆ, και προσκολλήθη εἰς τὸν εὐτυχῆ στρατιώτην, ἀλλὰ συμβάσης τῆς εἰς Βατερλώ ἤττης, ἐλπίζων δὲ πάντοτε τὴν βασιλείαν, ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ τὴν ὑφήλιον, πρὸς εὑρεσιν ἔθνους, ἀνάγκην ἔχοντος βασιλέως. Τοιοῦτοι λαοὶ ὑπῆρχον μάλιστα ἐν Ἀμερικῇ, ἀλλ' ὅπου και ἂν ἐφθανε, ἤρχετο δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας βραδύτερον τοῦ

δέοντος. Τέλος εἰς τὰς Μαρκησίας νήσους εὔρε τὸν ζητούμενον θρόνον, εὔρε φυλὴν ἀπλοϊκὴν, ἐτοίμην νὰ ἱκανοποιηθῇ ὅλα τῆς φιλοδοξίας του τὰ ὄνειροπωλήματα. Ὁ Θιερρῆ ἀναγορεύεται βασιλεὺς τῆς Νήσου *Νεβούχβας*. Ἴδε λοιπὸν αὐτὸς βασιλεὺς! Ἄν ἤθελε ἐγένετο και Θεὸς, διότι οἱ ὑπήκοοι του εἶναι οἱ εὐαγωγότεροι τῶν θνητῶν, και τοσοῦτον εὐαίσθητοι, ὥστε θὰ ἀνήγειρον αὐτῷ βωμὸν, ὅταν κρούων τὴν κιθάραν του και τὴν λύραν του, ἀποσπᾷ τὰ δάκρυά των, ἢ κινεῖ, κατὰ θέλησιν, τὸν γέλωτά των.

Εἶναι βασιλεὺς, ἔχει δὲ και τὴν βασιλίσσαν του, πιστὴν γερμανίδα, ἣτις ἦνωσε τὴν τύχην της πρὸς τὴν αὐτοῦ, και τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὰς ἀπωτάτας ἐκεῖνας χώρας. Ἡ βασιλίσσα εἶναι ἀρίστη μουσουργός, ὅπως και ὁ βασιλεὺς σύζυγός της. Ἀλλὰ, φεῦ τῆς θλιβεράς και ἀνησύχου τῶν θνητῶν μοίρας! Ὁ βασιλεὺς τῆς *Νεβουχβᾶς* ἦτο δυστυχῆς εἰς τὴν νησιώτιδα ἐκεῖνην Ἐδέμ. Ἐπλήρωσεν αὐτὸν ἀνίας ἡ εὐκολος βασιλεία του, και ἡ πατριαρχικὴ ἐξουσία του, ἣτις οὔτε ἐξέλεγξιν, οὔτε ἀντιπολίτευσιν, οὔτε συνωμοσίας, οὔτε ἐπαναστάσεις ἐπροκάλει.

Μιᾶ νυκτί, χωρὶς κἀν ν' ἀποχαιρετήσῃ τοὺς ὑπηκόους του, ἐπέβη γαλλικοῦ τινος πλοίου, ὅπερ μετέφερσεν αὐτὸν εἰς Σουδηνήν.

Ἐκεῖ, Ἐδμόνδος ὁ Α'. πρῶην Βασιλεὺς τῆς *Νεβουχβᾶς*, ἀνηγόρευσεν αὐτὸς ἑαυτὸν βασιλεῖα τῆς *Νέας Ζελανδίας*, Ἐλέω Θεοῦ, και ὑπὸ τὴν Προστασίαν τοῦ Λουδοβίκου-Φιλίππου. Τὸ 1835 ὁ Ἐδμόνδος ἐκυρίευσεν τὴν *Χοκιάγκαν*.

Ἡ εἰδησις τοῦ γεγονότος τούτου ἐπροξένησεν ἐν Λονδίῳ πολλὴν τὴν συναίσθησιν. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἀνείχετο νὰ γίνῃ ἰδρυτὴς μεγάλου βασιλείου, ὅποιον προοιμιάζετο τὸ τῆς Νέας Ὀλανδίας, γάλλος ὑπὸ Γάλλων προστατευόμενος. Ὅθεν δὲν ἐβράδυνε νὰ καταφύγῃ εἰς ἀντενεργείας κατὰ τοῦ Βασιλέως, και ὑπηρετήθη εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν μεθοδιστῶν Ἱεραποστόλων της. Βασιλεὺς—μουσικὸς, ὁ Ἐδμόνδος ἐφερσεν εἰς τὸ νέον βασιλείον του, βιολίον τι, ὅπερ ἀνῆκεν ἄλλοτε εἰς τὸν ἄγγλον Πλάττ. Τὸ μουσικὸν τοῦτο ὄργανον ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἐξῆγε τῆς θήκης του πάντοτε μετὰ τινος ἰδιάζοντος σεβασμοῦ ὡσάκις κῦδόςκει νὰ

μέλψη ἐπ' αὐτοῦ, ἢ μόνος, ἢ προκειμένου νὰ συναυλίσῃ μετὰ τῆς Βασιλίδος. Τότε δὴ τότε, οἱ Ἱεραπόστολοι ἐκήρυττον πανταχοῦ ὅτι ὁ φιλόσοφος οὗτος Βασιλεὺς ἦτο συγχρόνως καὶ γόνος, καὶ ὅτι τὸ βιολίον ἦτο ἡ φυλακὴ κακοποιῦ δαίμονος, ἀποφθεγγομένου διὰ τοῦ τόξου τοῦ μουσοποιοῦ.

Μηχανικὸς τις Ἄγγλος, ὅστις ἐφιλοζενήθη τὸ 1839 ὑπὸ Ἐδμόνδου τοῦ Α΄. τῷ ἐγνωστοποίησε τὴν τεκταινομένην κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὴν. Ἐδυσπίστησεν ὁ Ἐδμόνδος, θεωρήσας τὴν συνωμοσίαν ἄτοπον καὶ παράλογον. Ὁ μηχανικὸς ἐπανῆλθεν εἰς Χοκιάγκαν τὸ 1843 καὶ ἠπόρησε μὴ ἰδὼν πλέον τὴν καλύβην—ἀνάκτορον τοῦ μονάρχου ἐπὶ τοῦ λόφου, ὅπου ἄφησε αὐτὴν πρὸ τετραετίας.

—Ἰπῆρχεν ἐδῶ οὐ πρὸ πολλοῦ μία καλύβη, εἶπαν ὁ ἄγγλος εἰς δύο αὐτόχθονας ἀρχηγούς, προσελθόντας.

—Ναὶ ἡ καλύβη τοῦ βασιλέως Ἐδμόνδου, ἀπήντησαν.

—Τί ἔγινε λοιπόν;

—Οἱ Θεοὶ τῶν Ζεελανδῶν δὲν ὑπνώττουσιν πάντοτε, ἀπεκρίθη εἰς τῶν αὐτοχθόνων. Ὁ Ἐδμόνδος ἐξύβρισε τοὺς Θεοὺς καὶ οἱ Θεοὶ μᾶς διέταξαν νὰ τὸν τιμωρήσωμεν.

—Ὅποιαν τιμωρίαν λοιπόν τοῦ ἐπεβάλετε;

—Ἐκαύσαμεν τὴν καλύβην του, τὴν τελευταίαν ασελήνην.

—Καὶ ὁ Ἐδμόνδος μετὰ τῆς γυναικὸς του; . . .

—Ἡ βασίλισσα ἔγεινε παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἄλλ' οἱ αὐτόχθονες τοῦ ἄλλου μέρους τῆς νήσου ἔσωσαν τὸν βασιλέα Ἐδμόνδον.

—Ἄ! ἀνέκραξεν ὁ μηχανικὸς, ἃς ἔχη δόξαν ὁ Θεὸς! Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν θὰ ἀνεχθῆ νὰ τὸν κρατήσουν αἰχμάλωτον.

—Ἡ κυβέρνησις δὲν θὰ δυνηθῆ πλέον νὰ τὸν ζητήσῃ, ἀπήντησεν ὁ ἕτερος τῶν μαύρων ἀρχηγῶν.

—Διατί; τί τὸν ἔκαμαν;

—Ὦ! εἶπεν ὑπόκωφος ὁ ἀρχηγός—*τὸν ἔφαγαν!*

Ὁ προφητεύσας εἰς τὸν Βιεβῆ τὴν βασιλείαν, δὲν συνεπροφήτευσεν ὅτι ἔμελλε νὰ γίνῃ βορὰ ἀνθρωποφάγῳ!

(Fraser's Magazin). II.

ΟΙ ΓΟΥΕΒΡΟΙ (*).

Ἦδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ περιφήμου Γάλλου περιηγητοῦ Σαρδέν (Chardin), πρὸς τὰ 1675, δὲν εὐρίσκοντο ἐν Περσίᾳ εἰμὴ ὀλίγιστοι *Γουέβροι* ἦτοι *Παρσίς*. Ἄπαντες σχεδὸν εἶχον ἐξολοθρευθῆ ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων. Αἱ πολυάριθμοι κῶμαι τὰς ὁποίας κατόκουσιν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἰσπαχάν εἶχον καταστραφῆ ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Ἄ Τὰ λείψανα ταῦτα τῶν ἀρχαίων Περσῶν, λέγει ὁ περιηγητής, εἶναι διεσπαρμένα εἰς διάφορα μέρη τῆς Περσίας, καὶ εἰς τόπους τινὰς τῆς Ἰνδικῆς. Ἐν Περσίᾳ, ἀπαντῶνται κατὰ τὴν ἔρημον Καραμανίαν καὶ πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἰεζδ καὶ τῆς Κιρμάν ἔνθα καὶ μόνιμον ἔχουσι τὴν οἰκήσιν. Ἐκεῖθεν δὲ ἀπήχθησαν ἀποικίαι ἵνα ἀποκατασταθῶσιν εἰς τὰς πόλεις τῆς Παρθίδος, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰσπαχάν τῆς ἐπαρχίας ταύτης τοῦ ὅλου κράτους πρωτεύουσιν. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ, εἶναι διεσπαρμένοι πρὸς τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν καὶ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Γουζεράτ. Ἰπάρχει δὲ καὶ ἀποικία αὐτῶν ἐν τῇ Σουλὰτ, πόλει ὑπὸ τῆς ἐμπορίας γενομένη περιφήμῳ παρ' Ἑυρωπαίους.

«Καλοῦσι δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ Ἰνδικῇ *Παρσίς*, ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος· ἐν τῇ Περσίᾳ δὲ *Γουεβράν* ἢ *Γουέβρους*, ὄνομα παραγόμενον ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ *γασούρ*, ὅπερ σημαίνει ἄπιστον, ἢ εἰδολολάτρην, τὸ παρὰ Τούρκους λεγόμενον *γασούρ* οὐ τοὺς Χριστιανούς καὶ πάντας τοὺς μὴ Μωαμεθανούς προσαγορεύουσιν. Οἱ σημερινοὶ Πέρσαι ἀποκαλοῦσιν ἐπίσης τοὺς Γουέβρους *Ἀτέεστ-πέρεστ* τουτέσται λάτρεις τοῦ πυρός, ὅπερ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν εἰς τοὺς προγόνους αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων συγγραφέναν διδομένην προσηγορίαν. Οἱ εἰδολωλάτραι οὗτοι Πέρσαι δὲν εἶναι οὔτε τόσοι εὐσώμοι, οὔτε τόσοι λευκοί, ὅσον οἱ Μωαμεθανοί, οἵτινες εἶναι οἱ σημερινοὶ Πέρσαι· ὅμως οἱ ἄνδρες εἶναι ἀρκούντως εὐρωστοὶ καὶ καλοὶ τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν χροιάν. Αἱ γυναῖκες δὲ εἶναι χονδροειδεῖς, ελαιόχροοι καὶ μελανωπαί· τοῦτο ὅμως προέρχεται ἐκ τῆς πενίας ἐν ἧ ζωῇ, μᾶλλον ἢ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως· διότι ὑπάρχουσι τινες λίαν εὐεϊδεῖς. Οἱ ἄνδρες πωγωνοφοροῦσι καὶ κομοῦσι, φοροῦσι δὲ ἔνδυμα βραχὺ καὶ στενόν, λινὸν ἢ μάλλινον, ἢ ἐκ τριχῶν αἰγῶν κατεσκευασμένον, καὶ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἐκ λεπτοῦ μαλλίου, προσομοιάζον τὸν

(*) Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ περιοδικοῦ *Magasin Pittoresque*, T. XXVI σελ. 131.

εὐρωπαϊκὸν πῖλον. Ἀγαπῶσι δὲ τὰ βαθέα χρώματα, πιθανῶς ὡς ἀρμόζοντα μᾶλλον εἰς τὴν κατάστασίν των. Αἱ γυναῖκες ἐνδύονται ἄνευ τινος κομψότητος, καὶ οὐδὲν ἶδον πλέον ἄχαρι τοῦ φορέματός των. Ὅσον δὲ οἱ Γουέβρωι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶναι ἀμελεῖς τοὺς τρόπους καὶ τὴν στολὴν καὶ ἀκάθαρτοι, τόσον οἱ σημερινοὶ Πέρσαι εἶναι καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὴν στολὴν εὐπρεπεῖς καὶ εὐάρεστοι. Τὸ ἐνδυμα τῶν Γουέβρων ὁμοιάζει τοσοῦτον πρὸς τὸ τῶν Ἀράβων, ὥστε φαίνεται πιθανὸν ὅτι οἱ Ἀραβες τὸ ἔλαβον παρ' ἐκείνων ὅτε τὴν χώραν αὐτῶν κατέκτησαν.

Ἐν Περσίᾳ οἱ Γουέβρωι εἶναι ἅπαντες ἢ γεωργοὶ ἢ χειρῶνακτες, ἢ γναφεῖς καὶ τεχνῖται μαλλίων. Κατασκευάζουσι τάπητας, καλύμματα κεφαλῆς καὶ ὑφάσματα λεπτότατα. Οὐδένα ἶδον ζῶντα ἄνεργον, οὐδέ τινα ἀσχολούμενον εἰς ἐλευθερίου τέχνας, ἢ εἰς τὴν ἐμπορίαν. Τὸ κύριον αὐτῶν ἐπιτηδεύμα εἶναι ἡ γεωργικὴ, ἢ γούον, ἢ κηπουρικὴ, ἢ ἀμπελοουργία καὶ ἡ γεώργησις. Θεωροῦσι δὲ τὴν γεωργίαν, οὐχὶ μόνον ὡς ἀσχολίαν ὠραίαν καὶ ἀθώαν, ἀλλ' ἐπίσης ἀξιοβράβευτον καὶ εὐγενῆ· πιστεύοντες ὅτι εἶναι αὕτη ἡ πρώτη τῶν κλήσεων, πρὸς ἣν, ὡς λέγουσιν ἐκεῖνοι, ὁ ὑπέρτατος Θεὸς καὶ οἱ κατώτεροι θεοὶ εἶναι μάλιστα εὐνοῖκοι καὶ πλουσιοπάροχοι.

«Οἱ ἀρχαῖοι οὗτοι Πέρσαι ἔχουσι ἦθη ἥπια καὶ ἀπλοϊκὰ, ζῶντες ἡσύχως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν γερόντων αὐτῶν, ἐξ ὧν ἀναγορεύουσι τὰς ἀρχάς, αἵτινες ἐπικυροῦνται παρὰ τῆς Περσικῆς κυβερνήσεως. Οἰνοποτοῦσι, καὶ ἐκτὸς τοῦ βοδὸς, τρώγουσι πᾶν ἄλλο κρέας, ὑπὸ οἶων δὴποτε χειρῶν παρεσκευάσθη· κατὰ τ' ἄλλα ὅμως εἶναι λίαν ἰδιότροποι καὶ δὲν ἀναμιγνύονται μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν, καὶ μάλιστα μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἡ θρησκεία των δὲν ἐπιτρέπει οὔτε τὴν διγαμίαν, οὔτε τὸ διαζύγιον».

Καὶ ταῦτα μὲν ἀναφέρει ὁ μνησθεὶς Γάλλος περιηγητής. Ἰπάρχουσι δὲ ἔτι καὶ τὴν σήμερον ὀλιγάριθμοι Γουέβρωι ἢ Πάρσις ἐν τῷ βορειοδυτικῷ μέρει τῆς Ἰνδικῆς χερσονήσου καὶ κατὰ τινὰς ἐπαρχίας τῆς Περσίας. Πιστοὶ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὰ ἦθη τῶν ἰδίων πατέρων, ζῶσι μεμονωμένοι καὶ περιφρονούμενοι ἐν μέσῳ τῶν Ἰνδικῶν καὶ Περσικῶν λαῶν, σχεδὸν ὡς ἦσαν ἄλλοτε οἱ Ἰουδαῖοι ἐν μέσῳ τῶν λαῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐγένιναν ἐσχάτως σπουδαῖαι καὶ ἐμβρυθεῖς μελέται περὶ τῆς θρησκείας τῶν Γουέβρων, ἦτοι περὶ τοῦ Μαζδεϊσμοῦ, οὗτινος θεμελιωτῆς θεωρεῖται ὁ Ζοροάστρης.

ΤΙΜΗ ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

προπληρωτέα

Διὰ τὸ ἐσωτερικὸν δίσηλα 2

Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν „ 2 1/2

Αἱ συνδρομαὶ γίνονται παρὰ τῷ ἐκδότη.

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ὑπὸ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ.

Φυλλάδιον Γ'. Ἰούλιος 1858.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Συμπέρασμα τῆς περὶ ἐννοίας τοῦ Θεοῦ ἱστορικῆς ἐκθέσεως. — Εὐσταθίου τοῦ Θεσσαλονίκης, Περὶ τῆς ἐπικλήσεως Παπᾶ. — Μ. Α. Μελίκη Δοκίμιον, Περὶ πολιτισμοῦ τῶν Φαιάκων, Περὶ Τεχνῶν κ. λ. — Στατιστικὴ τῶν φυτῶν. — Φιλολογία. — Βίος Σοφοκλέους. — Ἡ γῆσος Πάτμος. — Ποίησις.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ

Ἀντωνίου Τερζάκη.

4858.

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ (*).

Ἄφ' οὗ ἐκπεραιώσαμεν τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ, ὀφείλομεν, πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἡμετέρας θεωρίας, νὰ υποβάλωμεν ὑμῖν τὰ ἐξαγόμενα καὶ τρόπον τινὰ τὰ συμπεράσματα τῆς διεξοδικῆς ταύτης ἐρεύνης, ἣν ἐπεχειρήσαμεν καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς φιλοσοφίας, ἵνα ἴδωμεν, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν τὴν μὀρφωσιν τῶν ἡμετέρων θεωριῶν, τίνι τρόπῳ συνέλαβον οἱ κατὰ καιρὸν περὶ Θεοῦ φιλοσοφήσαντες τὴν ὑψηλοτάτην ταύτην ἐννοίαν, ἣν εὐρίσκομεν ὡς ἀνώτατον ὄρον καὶ τῆς νοήσεως καὶ τῆς πράξεως. Ποῖα ὑπῆρξαν λοιπὸν τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἐρεύνης;

Εἶδομεν, ὅτι ὁσάκις τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐπεχείρησε νὰ ἐξετάσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐννοίαν ταύτην, νὰ μελετήσῃ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν, αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ τὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς σχέσεις δι' ὧν σχετίζεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον, ὁσάκις, ἀνεξαρτήτως παντὸς βοηθήματος, ἡ δύνατο νὰ λάβῃ ἕκτινος ἄνωθεν κατερχομένης ἀντιλήψεως, ἐπεχείρησε διὰ τῶν

(*) Τῶν περὶ Θεοσοφίας παραδόσεων τοῦ κ. Βράτλα μᾶθημα ΚΓ'.

ιδίων δυνάμεων φιλοσοφικῶς νὰ μελετήσῃ τὸ δυσχερέστατον τοῦ-
το πρόβλημα, ἔφθασεν ἢ εἰς τινὰ λατρείαν καὶ θεοποίησιν τῆς φύ-
σεως, ἢ εἰς τινὰ ἰδανισμόν ὅπως ἀτομικόν, ἢ εἰς τινὰ πανθεϊσ-
μόν, ἢ ἐπὶ τέλους κατήντησεν εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν ἣν ἀ-
πληγήσαμεν κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλοσοφικοῦ
πνεύματος, ἥτις, ὅταν παρίσταται ὑπὸ μορφήν φιλοσοφικοῦ δόγμα-
τος, λαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ *σκεπτισμοῦ*. Τοιαῦτα τὰ ἐξαγόμενα
τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης τῆς θείας φύσεως, τοιαῦτα τὰ ἐξαγόμε-
να εἰς ἃ ἔφθασε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὡσάκεις ἐπεχείρησε νὰ
μελετήσῃ τὴν φύσιν καὶ τὰ προσόντα τῆς θείας ὑποστάσεως ἀ-
νεξαρτήτως πάσης ἐξ ἀποκαλύψεως γνώσεως. Καὶ τῷ ὄντι κατὰ
τὴν πρώτην ἐποχὴν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, εἶδομεν τοὺς φι-
λοσόφους θεωροῦντας τὸν Θεὸν ὡς στοιχεῖον τι ὑλικόν, ὡς πρῶ-
τον μόριον τῆς ὑλικῆς φύσεως, ὅπερ διὰ πολλῶν συνδυασμῶν καὶ
ἀναπτύξεων ἐμόρφωσε τὸ πᾶν. Οὐδεμία γνῶσις περὶ αὐλοῦ, πνευ-
ματικοῦ Θεοῦ· τὴν αἰσθησιολογίαν ταύτην εἶδομεν ἀνανεουμένην,
ὡσάκεις τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα περιωρίσθη εἰς τὴν μελέτην ἐκεί-
νων μόνον τῶν φαινομένων ἃ παρέχει ἢ ἐξάσκησις τῆς αἰσθή-
σεως, τῆς ἀντιλήψεως. Τίνες ὑπῆρξαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων φι-
λοσόφων οἱ διασημότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας;
ποῖα τὰ ὀνόματα ἀπέναντι τῶν ὁποίων ταπεινοῦται οἰαδήποτε
φιλοσοφικὴ διάνοια τῶν νεωτέρων; Ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀ-
ριστοτέλης· καὶ εἶδομεν οὐχ ἥττον, ὅτι, καί τοι ἀποδεχόμενοι
τὴν καθαρωτέραν ἠθικὴν, καί τοι δώσαντες τὸ παράδειγμα τῆς
σταθερωτέρας καὶ εὐκρινεστέρας ἀφοσιώσεως εἰς τὰς ἠθικὰς
ἀρχὰς, καί τοι πρεσβεύσαντες τινὰ τῶν δογμάτων ἃ ἀπεκάλυψεν
ἡ ἀληθὴς θρησκεία, καὶ ἀκολούθως ἐπεσφράγισεν ἡ ἀληθὴς φιλοσο-
φία, μ' ὅλα ταῦτα, ὅταν ἠθέλησαν νὰ προσδιορίσωσι τὴν φύσιν τοῦ
ἀνωτάτου ὄντος, ὁ μὲν Σωκράτης περιωρίσθη εἰς τινὰ ἀτελέστα-
τον θεῖσμον, ὁ δὲ Πλάτων ἀνεγνώρισε μετὰ τῆς ἀϊδιότητος τοῦ
Θεοῦ καὶ τὴν ἀϊδιότητα τῆς ὕλης, καὶ ἐθεώρησε τὸν Θεὸν ὡς
τὸν τακτοποιὸν αὐτῆς καὶ οὐχὶ ὡς τὸν ποιητὴν τοῦ παντός· τε-
λευταῖον ὁ Ἀριστοτέλης ἐθεώρησε τὸν Θεὸν ὡς τὸν πρὸς ὃν ὄρον

τῆς φύσεως, τὸν ὄρον πρὸς ὃν τείνει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ τῆς
νοήσεως, πρὸς ὃν τείνει ἡ καρδία διὰ τῆς ἐπιθυμίας, διὰ τῆς ὀρέ-
ξεως, διὰ τῆς ἀγάπης, ἐθεώρησε τὸν Θεὸν ὡς τελικὸν αἷτιον τοῦ
κόσμου καὶ οὐχὶ ὡς ποιητικὸν αἷτιον τοῦ παντός. Ἐπομένως ὁ γε-
νικὸς χαρακτήρ ὃς διακρίνει τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν,
κατὰ τὸ θεμελιωδέστατον τοῦτο ζήτημα, εἶναι ὅτι δὲν ἐγνώρισεν
τὴν ἀληθῆ φύσιν καὶ οὐσίαν τῆς Θεότητος. Δικαίως λοιπὸν εἶπον
τινὲς τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφικῶς ἐξεταζόντων τὴν ἱστορίαν, ὅτι
ἡ ἰδέα τοῦ ἀπέριου ἦτο πάντη ἀλλότριος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρ-
χαιότητος, ὅτι ἅπας ὁ κλασικὸς λεγόμενος κόσμος, δηλαδὴ ὁ Ἑλ-
λανορωμαϊκός, οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ ἱστορικὴ ἔκφρασις τοῦ πε-
περασμένου καὶ οὐχὶ τοῦ ἀπέριου.

Ὅταν ἀπ' ἑτέρου, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἠθέλησε δι' ἑαυτοῦ νὰ
ἐξηγήσῃ πάσας τὰς ἐννοίας αἷτινες ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι, πάντα τὰ
δόγματα ὅσα εἴτε ὑπὸ τὴν φιλοσοφικὴν εἴτε ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν
μορφήν πρεσβεύει ἡ ἀνθρωπότης, ἔφθασεν εἰς τὸ ἐναντίον ἄτοπον,
δηλαδὴ συνεταύτισε τὰ πάντα μεθ' ἑαυτοῦ, τὸ οὐκ ἐγὼ μὲ αὐτὸ
τὸ ἐγὼ, καὶ τὸ ἀπόλυτον μὲ τὸ ἐγὼ, καὶ παράδειγμα τοῦ ἰδα-
νισμοῦ τούτου ἔχομεν εἰς τὸν Φίχτην, ὅστις ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς τῆς
Καντιανῆς σχολῆς, ἐκ τοῦ κριτικισμοῦ δηλαδὴ τοῦ Καντιῦ, καθ'
ὅσον μετὰ τοὺς σκεπτικὸς τῆς ἀρχαιότητος πρῶτος μεταξὺ
τῶν νεωτέρων φιλοσόφων ὁ Κάντιος ἔθεσε καθ' ἑαυτὸ τὸ πρό-
βλημα τῆς βεβαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, πρῶτος ἠ-
θέλησε νὰ ἐρευνήσῃ τί δύναται νὰ ἤξέρῃ ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ἀ-
ποφασίσῃ τί ὀφείλει νὰ πράξῃ. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ὅταν τὸ ἀν-
θρώπινον πνεῦμα κατέλειψε τὴν θεωρίαν τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως,
ὅταν περιωρίσθη εἰς ἑαυτὸ, καὶ ἠθέλησε δι' ἑαυτοῦ, διὰ τῆς ἐπι-
κρίσεως τῶν ἰδίων γνώσεων, νὰ λύσῃ τὰ κυριώτερα προβλήματα
τῆς φιλοσοφίας, παρήγαγε τὸν κριτικισμόν, ὅστις εἶναι ἡ ἀρνη-
σις πάσης βεβαιότητος, παρήγαγε τὸν ὑποκειμενικὸν ἐκείνον σκε-
πτισμόν, ὃν εὗρομεν ἐν τῷ Καντίῳ, καὶ ἐξ οὗ προῆλθεν ὁ
ιδανισμὸς τοῦ Φίχτου, διότι εἶπεν ὁ Φίχτης, ἀπ' οὗ οὐδεμίαν
βεβαιότητα ἔχομεν περὶ τῆς φύσεως, περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀ-

πείρου, ἀφοῦ οὐδεμίαν ἔχομεν βεβαιότητα περὶ Θεοῦ καὶ περὶ τοῦ οὐκ ἐγώ, ἄρα πάντα ταῦτα εἶναι δημιουργήματα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἐγώ, τὸ ἐγώ θέτει τὸ οὐκ ἐγώ καὶ τὸν Θεόν.

Τελευταῖον ἡ τρίτη φάσις ἦν ἔλαβεν ἱστορικῶς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ὁ πανθεισμός. Τὸν πανθεισμόν εὑρομεν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας· εὑρομεν τὸν πανθεισμόν κατὰ τὴν πρώτην φιλοσοφικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ Ἰνδικῇ φιλοσοφίᾳ, ὅτε πάντα τὰ στοιχεῖα, ἃ ἔμελλον ἀκολουθῶς νὰ ἐξέλθωσι, νὰ διακριθῶσι καὶ συναρμολογηθῶσι κατὰ τοὺς διαφόρους τύπους τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ καὶ τοῦ νέου πολιτισμοῦ, πάντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα εὑρίσκοντο συνεπτυγμένα καὶ συγκεχυμένα πρὸς ἄλληλα, εἰς τὴν ἐμβριώδη ἐκείνην κατάστασιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ κοινωνίας, ἣν παρέχει ὁ ἀνατολικὸς κόσμος· εὑρομεν τὸν πανθεισμόν ἀκολουθῶς εἰς τινὰ τῶν σχολῶν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, εἰς τὴν Ἑλεατικὴν, καὶ εἶδομεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος πανθεισμός ἀνανεώθη ἐπὶ τέλους διὰ τῶν στωϊκῶν καὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς τῶν στωϊκῶν καὶ ἀλεξανδρινῶν δὲν εἶναι τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο ὄν, ὅπερ ὑπάρχει ἀνεξαρτήτως τοῦ κόσμου καὶ τῆς κτίσεως, ὅπερ ἐποίησεν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ τὸν κόσμον καὶ τὴν φύσιν, δὲν εἶναι τὸ προσωπικὸν ἐκεῖνο ὄν, τὸ ὅποιον ἔχει ἄπειρον τὴν σοφίαν, ἄπειρον τὴν δύναμιν, ἄπειρον τὴν ἀγαθότητα, δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὁ Θεὸς ὃν λατρεύουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ παντός, ἡ ἐνυπάρχουσα καὶ ἐμμένουσα ἐν τῷ κόσμῳ ὑπόστασις, ἡ διήκουσα διὰ τοῦ κόσμου, καὶ πραγματοποιουμένη διὰ τοῦ κόσμου ὁ Θεὸς τῶν στωϊκῶν καὶ ἀλεξανδρινῶν εἶναι ἡ πρώτη ὑπόστασις καὶ οὐσία, ἣτις κατὰ μὲν τοὺς στωϊκοὺς, εἶναι ὁ σπερματικὸς λόγος τοῦ παντός, κατὰ δὲ τοὺς ἀλεξανδρινούς, εἶναι ἐκείνη ἡ ὑπόστασις, ἣτις παρήγαγεν ὡς δευτέραν ὑπόστασιν τὴν ἐνότητα, ὡς τρίτην ὑπόστασιν τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου· καὶ ἐντεῦθεν ἡ περίφημος τριάς τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἦν τινες παραλόγως συνεταύτισαν μὲ τὴν Χριστιανικὴν Τριάδα.

Παρὰ τὰ τρία ταῦτα συστήματα, ἡ ὁρθότερον εἰπεῖν, παρὰ τὰς τρεῖς ταύτας παρεκτροπὰς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὴν φυσιολατρείαν δηλαδὴ ἢ θεοποίησιν τῆς φύσεως, τὸν ἰδανισμόν ἢ θεοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν πανθεισμόν ἢ τὴν συνταύτισιν ὄλων τῶν ὄντων μὲ αὐτὸν τὸν Θεόν, δὲν εὑρίσκομεν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἄλλην ἔκφρασιν τῆς φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὡς πρὸς τὸ ἰδιαιτέρον τοῦτο ζήτημα, εἰμὴ αὐτὸν τὸν ἀπόλυτον σκεπτισμόν, αὐτὴν τὴν καθολικὴν ἀμφιβολίαν, ἣτις εἶναι μᾶλλον ἄρνησις τῆς φιλοσοφίας, ἄρνησις οὐσιωδῶς πάσης ἀνθρωπίνης βεβαιότητος. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν νέαν φιλοσοφίαν, ἀνεξαρτήτως τῶν σχολῶν ἐκείνων καὶ συστημάτων ὅσα ἐξέρχονται εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἐξ αὐτῆς τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως, θέλετε ἰδεῖ ὅτι πάντα τὰ συστήματα ταῦτα ἀνάγονται ἢ εἰς τὸν αἰσθητισμόν, ὅστις παρήγαγε, καὶ ἔπρεπε ἐξ ἀνάγκης νὰ παραγάγῃ, τὸν σκεπτισμόν, ἢ εἰς αὐτὸν πάλιν τὸν πανθεισμόν, ὃν εἶδομεν ἐν τε τῇ Ἰνδικῇ καὶ Ἑλεατικῇ φιλοσοφίᾳ. Ὁ πανθεισμός ἔλαβε κατὰ τὴν νέαν ἱστορίαν διασήμους ἀντιπροσώπους, διὰ τοῦ Σπινόζα, τοῦ Σχελίγγου καὶ τοῦ Ἑγέλου. Παραλείπω ἐκείνους τοὺς πανθειστὰς τοὺς ὁποίους δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν κατὰ τὴν ἐν τῷ μεσαιῶνι ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφίας, καὶ τοιοῦτος εἶναι ὁ Giordano Bruno, οὗ τὰ δόγματα ἀνενέωσεν ἐν μέρει ὁ Σχελίγγος, καὶ περὶ οὗ δι' αὐτὸ τοῦτο ἔκρινα περιττὸν νὰ ἐνασχολήσω ὑμᾶς· παραλείπω ἐκείνους τοὺς φιλοσόφους, οἵτινες, καὶ τοὶ μὴ παρουσιαζόμενοι ὡς πανθεισταὶ ἀπόλυτοι, οὐχ ἤττον τείνουσι διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων πρὸς τὸν πανθεισμόν, ἀλλὰ περιορίζομαι εἰς τοὺς πανθειστὰς ἐκείνους οἵτινες τοιοῦτοι εἶναι καὶ τοιοῦτοι φαίνονται. Ἐνθυμείσθε ὅτι τρεῖς εὑρομεν διασήμους ἀντιπροσώπους τοῦ πανθεισμοῦ κατὰ τὴν νέαν φιλοσοφίαν, τὸν Σπινόζαν, τὸν Σχελίγγον καὶ τὸν Ἑγέλον· καὶ ποῖα ὑπῆρξαν τὰ ἐξαγόμενα τῆς φιλοσοφίας ταύτης; ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἄπειρος ὑπόστασις, ἣτις ἀπείρως πως ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς νοήσεως, ὃ ἐστὶ διὰ τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος· ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀπόλυτος ταυτότης εἰς ἣν

ανάγονται και ἐξ ἧς προέρχονται πάντα τὰ διάφορα και ἐναντία· ὁ Θεὸς εἶναι ἐπὶ τέλος ἐκείνη ἡ ἰδέα ἣτις μερικεῖται διὰ τῆς δημιουργίας, ἐπανερχεται εἰς ἐαυτὴν διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, και πραγματοποιεῖται και ἀναπτύσσεται ἐν τῇ κοινῶνίᾳ και ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τῆς ἐπ' ἀπειρον ἐπαναλήψεως τοῦ τριαδικοῦ ἐκείνου τύπου, ὃν ἔθεσεν ὁ Ἐγγελοσ ὡσ πρῶτην ἀρχὴν τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ μεθόδου· ὃ ἐστίν, ὁ Θεὸς, κατὰ τοὺς τρεῖς τούτους πανθεισάσ, εἶναι πάντοτε ἡ ὑπόστασις τοῦ παντὸς, και οὐχὶ ὁ ποιητῆς τοῦ κόσμου. Ἐὰν δὲ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν μας εἰς τὸ ἄλλο τμήμα τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, εἰς ἐκεῖνα δηλαδὴ ὅσα ἐξῆλθον ἐκ τῆς αἰσθητικῆς φιλοσοφίας, τουτέστιν ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς μόνην τὴν μελέτην τῶν διὰ τῶν αἰσθήσεων και ἐκ τῶν αἰσθήσεων φαινομένων, θέλωμεν ἰδεῖ ὅτι ἐκ τῆς ἀποκλειστικῆς ταύτης σημαντικότητος, ἦν ἔδωκεν εἰς τὴν αἴσθησιν, προῆλθε πάλιν ὁ σκεπτικισμὸς, οὗ εἶδομεν τὴν πρῶτην ἀρχὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ, ὅταν ἡ σύγκρουσις τῶν ἐναντίων δογμάτων ὅσα ἐξῆλθον ἐκ τῆς Σωκρατικῆς Σχολῆς παρήγαγε τὴν κατάστασιν ἐκείνην τοῦ πνεύματος, ἦν ἡμεῖς μὲν ὀνομάζομεν ἀμφιβολίαν οἱ δὲ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον σκέψιν, ἐξ οὗ σκεπτικοὶ ὄσοι περὶ πάντων ἀμφέβαλλον· τοιοῦτοι εἶναι οἱ σοφισταί. Ἐπὶ τῆς νέας ἐποχῆς ἀνεφάνη κατὰ πρῶτον ὁ αἰσθητισμὸς, και τέλος ὁ ἀπόλυτος ἐκεῖνος σκεπτικισμὸς, ὅσος τελευταῖον διετυπώθη ὑπὸ τοῦ Χιούμη, και ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀντενέργειαν ἣτις παρήγαγε τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν ἀφ' ἐνός, τὴν σκωτικὴν και γαλλικὴν ἀφ' ἑτέρου. Καὶ ἰδοὺ ἐφθάσαμεν πάλιν εἰς αὐτὸ τὸ πέρασ τῆς φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως. Ποῖον ἐπομένως τὸ συμπέρασμα τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀνακρίσεως τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος κατὰ τὸ προκείμενον ζήτημα; τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ὁσάκις τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀνεξαρτήτως πάσης θρησκευτικῆς ἐπιβρόχης, ἠθέλησε, μόνον, διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων, νὰ ἐξετάσῃ τὴν ὑπαρξίν, τὴν φύσιν και τὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ, κατήντησεν ἢ εἰς τὸν πανθεισμὸν, ἢ εἰς τὸν ἰδανισμὸν, ἢ εἰς τὴν θεοποίησιν τῆς φύσεως· ἐφθασεν εἰς τὰς τρεῖς ἐκεῖνας πα-

ρεκτροπὰς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, περὶ ὧν πολλάκις εἵπομεν και ἐν τῇ ψυχολογίᾳ και ἐν τῇ λογικῇ, δηλαδὴ ἐφθασεν νὰ συνταυτίσῃ ἢ τὸν Θεὸν και τὸν ἀνθρωπον μὲ τὴν ὕλην, ἢ τὸν Θεὸν και τὴν ὕλην μὲ τὸν ἀνθρωπον, ἢ τὸν ἀνθρωπον και τὴν ὕλην μὲ τὸν Θεόν. Ὅταν δὲ φοβούμενον τὰς παρεκτροπὰς ταύτας ἠθέλησεν νὰ ἐξετάσῃ και νὰ ἐπικρίνῃ, συγκεντρούμενον εἰς ἐαυτὸ, τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἵνα ἴδῃ τί ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ, ἵνα ἀκολούθως μάθῃ τί και ἐκ τούτου ἠδύνατο και τί ὄφειλε νὰ πράξῃ, κατήντησεν εἰς τὸν ἰδανισμὸν, πάλιν εἰς τὸν πανθεισμὸν.

Και ὅμως τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ εὔρομεν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' εὔρομεν αὐτὴν οὐχὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν φιλοσόφων ἀλλ' εἰς τι ἀρχαιότατον δόγμα, τὸ ὅποῖον διὰ μιᾶς μόνης φράσεως ἀπεκάλυψεν ὑψηλὴν τινα φιλοσοφίαν, εἰς ἣν δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ φθάσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ τῶν λαμπροτέρων αὐτοῦ ἀντιπροσώπων. Εὔρομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἐξετάζοντες τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφίας· εὔρομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ ἐπαναλαμβανομένην διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅταν ὁ πρῶτος διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν εἶπεν ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς ἀρχαίας σοφίας· τὸν ἄγνωστον ἐκεῖνον Θεὸν ὃν λατρύετε χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζητε, ἐγὼ ἦλθον νὰ καταγγείλω εἰς ὑμᾶς· και οὗτος εἶναι ὁ ποιήσας τὸν κόσμον και πάντα τὰ ἐν αὐτῷ· και οὕτω συνέδεσε τὴν πρῶτην ἀποκάλυψιν μὲ τὴν δευτέραν, και ἐπανάλαβε τὸ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν, ὅπερ εἶναι ἡ βῆσις τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, ὡσ εἶναι ἐπίσης και τὸ γνησιώτερον και καθαρώτερον αὐτῆς ἐξαγόμενον. Τὴν ἔννοιαν ταύτην φιλοσοφικῶς ἀνέπτυξαν ὄσοι ὑπέμειναν τὴν ἐπιβρόχην τῶν Χριστιανικῶν δογμάτων. Καὶ τῷ ὄντι ὁ πρῶτος φιλόσοφος ὅσος ἀνέπτυξε και διεφώτισε, καθ' ὅσον δύναται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ διαφωτίσῃ τὴν σκοτεινοτάτην και ἀκατάληπτον ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, ὃν ἠκολούθησε Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, Ἀνσέλμος ὁ Κατορβερούας, οἵτινες και οἱ τρεῖς ἔθεσαν τὰς πρῶτας βῆσεις τῆς νέας θεοσοφίας, ἦν ἀκολούθως ἀνέπτυξαν ὁ τε

Καρτέσιος καὶ ὁ Μαλεβράγγης καὶ ὁ Λεϊβνίτιος, πολὺ δὲ μάλ-
λον ἔπειτα ἡ σκωτική καὶ ἡ νέα γαλλικὴ σχολή. Καὶ ὡς ἐκ τού-
του δυνάμεθα νὰ διαχωρίσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ
θεοσοφικοῦ ζητήματος εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, θέτοντες ἀφ'
ἐνὸς μὲν τοὺς ὀρθοδόξους τῶν φιλοσόφων, ὅσοι δηλαδὴ εἴτε ἐκ τοῦ
Ἰουδαϊσμοῦ εἴτε ἐκ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔλαβον τὴν ἔννοιαν ταύ-
την καὶ φιλοσοφικῶς ἀνέπτυξαν καὶ διεφώτισαν αὐτήν· ἀφ' ἑτέ-
ρου δὲ εἰς τὴν ἄλλην κατηγορίαν τοὺς ἑτεροδόξους τῶν φιλο-
σόφων, ὅσοι ἀνεξαρτήτως πάσης θρησκευτικῆς ἐπιρροῆς καὶ πα-
ραδόσεως, διὰ μόνης τῆς ἐξασκήσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων
τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐπροσπάθησαν νὰ θέσωσι θεωρίας
τινάς περὶ θεότητος, καὶ εἶδομεν εἰς τί ἀνάγονται αἱ θεωρίαι
αὗται.

Ὅσα σὰς ἐξέθεσα σήμερον εἶναι γεγονότα ἱστορικὰ, τὰ ὅποια
καθὼς δὲν δύναται νὰ παραλείψῃ ὁ ἱστορικὸς καὶ πολὺ ὀλιγώτερον
ὁ φιλόσοφος, οὕτως ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπὸ αὐστηρὰν σκέψιν καὶ νὰ
σαθμίσῃ. Ἐν τελευταῖον συμπέρασμα ἐξέρχεται ἐκ τῆς σχοινοτε-
νοῦς ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον ἐκθέσεως τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς
θεοσοφίας, καὶ τοῦτο εἶναι, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ δὲν
εἶναι προῖδν τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' εἶναι δῶρον τῆς θρησκείας.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ διαφιλονεικήσῃ, οἰαν-
δήποτε ἐπιρροὴν καὶ ἂν ἔχῃ ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας. Πολλοὶ ἴσως
παρεγνώρισαν τὸ μέγα τοῦτο γεγονός, ὃ ἐξέρχεται ἐξ ὅλης τῆς
ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας· ἀλλ' ὅσοι εἰλικρινῶς, ἀπαθῶς καὶ ἄνευ
προλήψεως, ἐπεχειρήσωσι νὰ ἐξετάσωσι τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσο-
φίας, θέλουσιν ἀναγνωρίσει τὴν ὑπαρξιν τοῦ μεγάλου τούτου γε-
γονότος· τὸ γεγονός τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξαλείψωμεν· καὶ
ἀφ' οὗ εἶναι γεγονός ἐπιστάμενον, οὕτως εἰπεῖν, ὅλης τῆς ἱστορι-
κῆς ἀναπτύξεως τῆς φιλοσοφίας, ὀφείλομεν νὰ τὸ λάβωμεν ὑπὸ
σοβαρὰν σκέψιν, διότι καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν γεγονότων, διὰ τῆς
παρατηρήσεως καὶ ἐπαγωγῆς, διὰ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου προ-
βαίνομεν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἡμετέρων θεωριῶν. Ἐὰν λοιπὸν
τὸ γεγονός ὑπάρχει, καὶ ἐὰν ὀφείλομεν ἐξ ἅπαντος νὰ τὸ σταθ-

ρίσωμεν, καὶ λάβωμεν ὑπὸ σοβαρὰν σκέψιν, ἄς ἴδωμεν τί διδά-
σκει εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, εἰς ἡμᾶς οἵτινες προτιθέμεθα νὰ
μορφώσωμεν φιλοσοφικὴν ἔννοιαν καὶ θεωρίαν τῆς Θεότητος. Δύο
τινὰ διδάσκει, τὰ ὅποια θέλομεν ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν πρῶ-
τον ὅτι ὀφείλομεν σέβας, ἐὰν ὄχι πίσειν, σέβας καὶ αὐτοὶ οἱ ἄπιστοι
ὀφείλουσι πρὸς ἐκεῖνα τὰ θρησκευτικὰ δόγματα, ἃ διεφώτισαν
βεβαίως καὶ ἀναντιρρήτως τὴν ὑψηλοτάτην ταύτην ἔννοιαν τῆς
θεότητος, ἀπεκάλυψαν αὐτήν εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν φιλόσοφον
ἐξ Ἰσοῦ ὡς καὶ εἰς τὸν ἀπαίδευτον, καὶ οὐ μόνον ἀπεκάλυψαν αὐτήν
εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως ταύ-
της ἐμόρφωσαν τὰς κοινωνίας ταύτας, καὶ ὤθησαν αὐτάς εἰς τὸ
στάδιον ἐκεῖνο τῆς προόδου εἰς ὃ εἰσηλθον ἀπ' ἀρχῆς, καὶ εἰς ὃ ἐξα-
κολουθοῦσι προβαίνουσαι. Σέβας πρὸς τὰ θρησκευτικὰ δόγματα,
διότι ἡ ἔννοια ἦν ἡσπασθῆ ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ἔννοια τῆς Θεότητος,
ἣτις παρήγαγε τὸν νέον πολιτισμὸν, δὲν εἶναι οὔτε ἡ πανθεῖστικὴ
ἔννοια τῆς θεότητος, ἣν εὔρομεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς τὴν νέαν
φιλοσοφίαν, οὐδὲ ἡ συνταύτισις ὅλων τῶν σοιχείων μὲ τὸ ἀτομι-
κὸν ἐγὼ, οὐδὲ ἡ συνταύτισις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν φύσιν, οὐδὲ
πολὺ ὀλιγώτερον ὁ σκεπτικισμὸς, ὅστις ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του εἶ-
ναι ἄγονος. Ἡ ἔννοια ἦν ἡσπασθῆ ἡ ἀνθρωπότης, καὶ ἣτις παρήγαγε
τὸν πολιτισμὸν, εἶναι ἐκεῖνη ἣν δὲν μᾶς ἔδωκεν ἡ φιλοσοφία, ἀλλ'
ἀπεκάλυψεν ἡ θρησκεία. Καὶ ὅταν εὔρομεν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀ-
νάπτυξιν τῆς φιλοσοφίας δείγματα τελειότητος εἴτε νοητικῆς,
εἴτε ἠθικῆς, εἴτε πολιτικῆς, ὅταν ἐνὶ λόγῳ εἶδομεν τὸ ἀνθρώπινον
ὄν ἀνυψούμενον εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν τῆς ἀξίας του, δυνάμεθα
νὰ εἰκάσωμεν οὐ μόνον, ἀλλὰ νὰ βεβαιωθῶμεν ἐξ αὐτῶν τῶν γε-
γονότων, ὅτι τότε ἡ ἀνθρώπινος διάνοια ἐπλησίασε πρὸς τὸν τύ-
πον τῆς τελειότητος ὃν ἀπεκάλυψεν ὁ Χριστιανισμὸς. Ὅτι κα-
λὸν ὑπάρχει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἶναι Χριστιανικόν, εἶναι αἱ πρῶ-
ται ἀκτῖνες τοῦ φωτεινοῦ ἐκεῖνου ἡλίου, ὅστις τέλος ἐπλημμύρησε
τὸν κόσμον μὲ τὸ φῶς του. Τοῦτο δημολογοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ Πατέ-
ρες τῆς θρησκείας μας, τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσπονδώτεροι ἐχθροὶ
τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ διὰ τούτου μάλιστα θέλουσι ν' ἀποδείξωσιν

ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι εἰμὴ τελειοποίησις τῆς ἀρχαιότητος.

Ποῖον τὸ δεύτερον συμπέρασμα, ποία ἡ δευτέρα διδασκαλία ἦν δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν ἐκ τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος; ὅτι ἐν ᾧ ἀφ' ἐνὸς ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν, πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν, πρὸς τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν, ἀφ' ἑτέρου ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν μεγίστην φρόνησιν κατὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἡμετέρων θεωριῶν, διότι εἶδομεν εἰς τί κατήντησε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ τῶν παρεκτροπῶν του. Εἶδομεν ὅτι τὸ δόγμα τῆς θεότητος διεστράφη, παρεμορφώθη διὰ τῆς καταχρήσεως τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, καὶ ὅτι ἐὰν ἔλειπεν ἐκείνη ἡ ἀνόρθωσις ἦν ἐπέφερον εἰς τὸν κόσμον ἡ θρησκεία, τὸ ἀνθρώπινον γένος ἤθελεν ἴσως εὐρίσκεισθαι εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην τῆς ἠθικῆς χαυνώσεως καὶ τοῦ μαρσαμοῦ ἦν διεγράψαμεν ὡς ἀποτέλεσμα τῶν πανθειστικῶν δογμάτων.

Ἄλλ' ἐκ τῆς φρονήσεως ταύτης δὲν ἔπεται ὅτι πρέπει νὰ καταντήσωμεν εἰς ἄλλο ἄτοπον· δὲν πρέπει νὰ μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα τῶν φιλοσοφικῶν ἐκείνων σχολῶν, αἵτινες φοβούμεναι ὑπὲρ τὸ δέον τὴν κατάχρησιν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ τῶν θεωριῶν τῆς μεταφυσικῆς, περιωρίσθησαν εἰς τὸν κύκλον τῆς παρατηρήσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων, χωρὶς οὐδὲ ὅπως οὖν νὰ ἐξέλθωσι τοῦ κύκλου τούτου· δὲν πρέπει νὰ μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα ὃ εὔρομεν εἰς τινὰς σχολὰς τῆς νέας φιλοσοφίας, αἵτινες δὲν ἐτόλμησαν νὰ ὑψωθῶσιν, ὡς ἡ γερμανικὴ, εἰς τὴν χώραν τῆς μεταφυσικῆς θεωρίας.

Δὲν πρέπει λοιπὸν διόλου ν' ἀπελπισθῶμεν κατὰ τὴν νέαν ταύτην μελέτην ἦν ἐπιχειροῦμεν, διότι πολλὰ ἔχομεν ἵνα ἐλπίσωμεν τοῦλάχιστον, ὅτι δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τινὰ βέβαια καὶ θετικὰ ἐξαγόμενα κατὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑψηλοτάτου τούτου ἀντικειμένου, δὲν πρέπει ν' ἀπελπισθῶμεν, διότι ἡ ἀπελπισία εἶναι ἀποτέλεσμα ἐσφαλμένης ἐννοίας τῆς ἐκτάσεως καὶ ἰσχύος τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, καὶ ἐπομένως τῆς φιλοσοφίας. Διὰ τί οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἀπελπίζονται ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῶν μεγάλων τούτων ἀντικειμένων, καὶ ἰδίως

ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ μεγίστου τῶν ἀντικειμένων τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας, τὸ ὅποιον εἶναι ὁ Θεός; ἀπελπίζονται, διότι πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται τὰ γνωρίσῃ παρὰ τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα ἃ ὑποπίπτουσιν ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις του, διότι φρονοῦσιν, ὅτι οὐδέποτε δύναται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ παρεισδύσῃ εἰς τὰς ὑψηλὰς χώρας τῆς νοήσεως, οὐδέποτε δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ καταλάβῃ τὰ μεγάλα ἀντικείμενα ἅτινα ἴστανται ἐπέκεινα τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱστορίας, καὶ περὶ ὧν ἡ πρέπει νὰ εὐχαριστηθῇ εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀμφιβολίαν, ἡ πρέπει νὰ κλίνῃ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν καὶ εἰς τὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο ἀπελπίζονται καὶ αὐτοὶ οἱ εἰλικρινέστεροι τῶν φιλοσόφων, οἱ εἰλικρινέστεροι τῶν ἀνθρώπων, διότι φρονοῦσιν, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν ἄλλα γεγονότα ἢ ἐκεῖνα ὧν ἀντιλαμβάνομεθα διὰ τῶν αἰσθητηρίων, ἢ τὸ πολὺ ἐκεῖνα περὶ ὧν μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία καὶ ἡ παράδοσις τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες πάλιν διὰ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν αἰσθητηρίων τὰ ἐγνώρισαν. Καὶ ἐπομένως ἀποκλείουσιν ἀπὸ τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας τὴν καθ' αὐτὴν μελέτην τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως, δηλαδὴ τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐνδοτάτης οὐσίας τῆς ψυχῆς, τὸ ζήτημα περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀπείρων αὐτοῦ προσόντων, καὶ τρίτον ζήτημα, ὃ συνέχεται μὲ τὰ δύο πρῶτα, τὸ περὶ μελλούσης ζωῆς καὶ ἀθανασίας· τρία ζητήματα ἀγενότατα συνδέονται πρὸς ἄλληλα, ἀλλήλων ἐξαρτῶνται καὶ συναποτελοῦσι τὸ οὐσιωδέστερον καὶ ὑψηλότερον ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας.

Ἄλλ' ἐὰν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὑλικά γεγονότα εἰς ἃ θέλουσι τινὲς νὰ περιορίσωσι τὴν ἐνέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, τὴν φιλοσοφικὴν ἀνάπτυξιν καὶ θεωρίαν, αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ γεγονότα καταθέτουσι καὶ μαρτύρονται περὶ τινῶν ἀντικειμένων τὰ ὅποια εἶναι μὲν συνδεδεμένα μὲ αὐτὰ, οὐχ ἤττον ὅμως εἶναι ὑψηλότερα αὐτῶν. Καὶ τῶ ὄντι ἐξετάσατε οἰανδήποτε πράξιν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, οἰονδήποτε ἔργον, οἰανδήποτε διάλεκτον, οἰανδήποτε ἀνθρώπινην κοι-

νωνίαν, καὶ θέλετε ἰδεῖ πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ὅτι παρὰ τὸ ὕψικὸν φαινόμενον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς συλλαμβάνει τί ὅπερ εἶναι ἐπέκεινα τοῦ ὕλικου φαινομένου. Ἐξετάσατε τὴν ἀνθρώπινον πράξιν, καὶ θέλετε εὐρεῖ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνσιγματικῶς πως, διὰ τῆς ἰδίας πράξεως, πιστεύει καὶ ἀναγνωρίζει πρόνοιάν τινα, πιστεύει εἰς τινα τάξιν καθολικὴν τῶν γεγονότων, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν ἔργον ἤθελεν ἐπιχειρήσει. Ἐξετάσατε τὰς διαφόρους διαλέκτους, καὶ θέλετε ἰδεῖ, ὅτι εἰς ὅλας τὰς διαλέκτους ταύτας ὑπάρχουσι λέξεις αἰτινες παρέχουσιν ἔννοιαν ἀναφερομένην εἰς ἀντικείμενα ἄτινα εἶναι ἀνώτερα αὐτῶν τῶν γεγονότων, ἄτινα εἶναι ἐπέκεινα τῶν ὕλικῶν φαινομένων. Ἐὰν λάβητε ἐπὶ τέλους ὑπ' ὅψιν ὅλας τὰς ἀνθρωπίνας κοινωνίας καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ τόπου, καθ' ὅλας τὰς σιγὰς τοῦ χρόνου, καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας, ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, θέλετε εὐρεῖ εἰς ὅλας στοιχεῖον τι ἀνώτατον πάντων τῶν κοινωνικῶν στοιχείων, θέλετε εὐρεῖ θρησκευόμενα, τὰ ὁποῖα καὶ ταῦτα ἀγγέλλουσι τὴν ἔννοιαν τῆς Θεότητος, τὴν ἔννοιαν σχέσεων τινῶν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. Ἐπομένως ὁ λεγόμενος ἄθεος, ἢ λεγομένη ἀθεΐα καὶ ὁ ἀθεϊσμὸς εἶναι νόσος πνευματικῆ, ἥτις εἶναι σπανιωτάτη· διότι καὶ αὐτοὶ οἱ λεγόμενοι καὶ πιστεύοντες ὅτι εἶναι ἄθεοι, ἐὰν υποβληθῶσιν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἀναλύσιν εἰς ἣν ὑπέβαλλεν ὁ Σωκράτης τοὺς πρὸς αὐτὸν συνδιαλεγόμενους, ἐὰν διὰ τῆς μαιευτικῆς μεθόδου ἀναλύσῃτε τὰς ἔννοιαις τῶν νομιζομένων ἀθέων, τὰς πράξεις αὐτῶν, αὐτὰς τὰς λέξεις των, αὐτὴν τὴν διάλεκτον ἣν μεταχειρίζονται, θέλετε ἀναγκάσει καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθέους τούτους νὰ ὁμολογήσωσι τὸν Θεόν. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ἡ νόσις περιορίζετο εἰς μόνην τὴν ὕλην, τίνι δικαίωματι ἠδύνατο ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐρευνήσῃ περὶ ἄλλων φαινομένων, τίνι δικαίωματι ἤθελε μορφώσῃ ὁ ἀνθρώπος θεωρίαν τινὰ περὶ τῶν νόμων τῆς φύσεως, οὐς οὐχ ἤττον ἐπροσπάθησε πάντοτε ν' ἀνακαλύψῃ; τίνι δικαίωματι ἤθελε πισύσει ὅτι τὰ φαινόμενα ὅσα σήμερον βλέπει θέλουσιν ἐπαναληφθῆ καὶ κατὰ τὴν ἐπιούσαν; τίνι δικαίωματι ἤθελε ἀποδεχθῆ σύστημα νόμων, θεωρίαν τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ἐνῶ καὶ τὸ

πρόστημα καὶ ἡ θεωρία ὑποθέτουσι λογικὴν ἀρχὴν, λογικὴν ἔννοιαν, δυνάμει τῆς ὁποίας ἀναγνωρίζομεν ἐν τῷ κόσμῳ σύστημα νόμων ὅπερ ὑποθέτει τὸν Νομοθέτην; διότι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν ἀποτέλεσμα ἄνευ αἰτίου, χωρὶς νὰ ὑποπέσωμεν εἰς ἀντίφασιν. Ὡσαύτως καὶ ἡ πράξις, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ κοινωνικὴ ἀνάπτυξις πάντοτε καὶ αἰωνίως, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνσιγματικῶς πως μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ ἠθικοῦ τινὸς νόμου. Τί σημαίνουναι αἱ πολλαὶ θυσίαι ἃς ποιεῖ ὁ ἀνθρώπος πρὸς πραγματοποίησιν ἠθικοῦ τινὸς σκοποῦ; τί σημαίνει ἡ ἀγάπη ἢ ἡ ἀπέχθεια, ἡ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια πρὸς τινα ἄτομα, εἴτε τῆς συγχρόνου κοινωνίας, εἴτε τῆς ἱστορίας; τί σημαίνουναι αἱ μεγάλαι καὶ πολλαὶ προσπάθειαι πρὸς ἀνακάλυψιν ἐπιστημονικῆς τινος ἰδέας ἥς βεβαίως ἡμεῖς δὲν θέλομεν ἰδεῖ τὰ ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἦν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θέλουσιν ἰδεῖ πραγματοποιουμένην; πάντα ταῦτα σημαίνουναι τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τινα ἠθικὸν νόμον, ὃς διέπει τὸν ἀνθρώπον, τὴν κοινωνίαν, τὴν ἱστορίαν, καθὼς ὁ φυσικὸς νόμος διέπει τὰ ὕλικα φαινόμενα τῆς φύσεως, δηλαδή εἰς τινα θεῖαν πρόνοιαν. Ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὴ ἡ διάλεκτος τοῦ ἀνθρώπου, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ μορφή ἣν λαμβάνει κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῆς ἀναπτύξεις, δὲν εἶναι εἰμὴ μαρτυρία τῆς ἐν τῷ πνεύματι ὑπάρξεως, οὐ μόνον τῆς ἔννοιαις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ὑπαρξιν Αὐτοῦ.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Περὶ τῆς ἐπικλήσεως Παπᾶ.

«Τοὺς δόξης ὀρεγομένους καὶ ἀθανασίας τινὸς ἀντιποιουμένους, χρὴ μὴ τὸ Ἀθεβίωσας πρόχειρον ἔχειν, ἀλλὰ δημόσιον τι ἔργον καὶ κοινοφελὲς καταλιπεῖν ἀείποτε μεριμνᾶν καὶ σπουδάζειν. Ὅσοι μὲν οὖν ἡ

» συντιθέντες τὰ τῆ ἑαυτῶν γνώμη δοκοῦντα ἄριστα, συγ-
 » γράμματά τινα ἐξέδωκαν, ἢ τὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων
 » ποιήματα, παλαιωθέντα καὶ τῆ ἐρυσίβη βρωθέντα, ὡς
 » περ ναυαγία τινα, κινδυνεύοντα πάντως καταποντισθῆ-
 » ναι, συλλέξαντες, καὶ ἀνανεωσάμενοι, καὶ εἰς τὸ ἀρ-
 » χαῖον κάλλος συστήσαντας, τοῖς φιλολόγοις κοινὰ καθέ-
 » στησαν, καλὸν μὲν ἔργον ποιοῦσιν, οὐ μὴν περὶ τὸ κάλ-
 » λιστον τῆς Θεολογίας διατρίβουσιν. Ὅσοι δὲ τὰ τῆς
 » Θείας Γραφῆς νοερὰ παραγγέλματα, καὶ τοὺς τῶν ἁ-
 » γίων Πατέρων λόγους τε καὶ εὐχὰς, δι' ὧν αἱ ἡμέτεραι
 » ψυχαὶ τοῖς ἐπουρανίοις ἀγγέλοις συμβιώσουσι, δημό-
 » σια τοῖς βουλομένοις ἐποίησαν, οὗτοι καὶ τῆς παρούσης
 » ζωῆς καὶ τοῦ μέλλοντος βίου ἡμῖν βρώματα παρέθηκαν.»

Οὕτω προοιμιαζόμενος προσφέρει δῶρον τὰς Θείας Λει-
 τουργίας τοῖς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς Δη-
 μήτριος Δούκας ὁ Κρής, ὁ πρῶτον ταύτας ἐκδοὺς, μετὰ
 τῆς τοῦ Γερμανοῦ ἐρμηνείας, ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ ἀφκς'.

Καὶ μετὰ παρέλευσιν ὅμως τοσοῦτων αἰῶνων τὰ αὐτὰ
 καὶ τὴν σήμερον ἀρμοδίως δύναται τις νὰ ἐπαναλάβῃ· ἐ-
 πειδὴ, νὰ μὲν ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν, ἐξεδόθησαν καὶ
 καθεκάστην ἐκδίδονται πολλά, ἐκ τῆς ἀκενώτου πηγῆς
 τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἀλλ' ὅμως καὶ ἔτι διαμένου-
 σιν ἔνθεν ἀκαίθην ἀνέκδοτα πολλά· πολλά δὲ, εἰ καὶ
 ἐκδοθέντα, ἐκ τῆς σπανιότητος αὐτῶν, ὡς ἀνέκδοτα πρέ-
 πει νὰ θεωρῶνται. Ἡ κατ' ἐκλογὴν λοιπὸν μετατύπωσις,
 (καὶ μάλιστα εἰς περιοδικὰ συγγράμματα,) εἴτε ἐκ τῶν
 ἀρχαιοτέρων ἐκδόσεων, εἴτε καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων μὲν,
 ἀλλὰ μὴ τοσοῦτον κοινῶν, τοῦλάχιστον παρ' ἡμῖν, εἶναι
 ὠφελιμώτερον καὶ συντελεστικώτερον ἢ αἱ ἀπλαῖ μεταφρά-
 σεις ἐξ ἐτέρων γλωσσῶν, ξένων ἐθνῶν, ἠθῶν καὶ ἐθίμων.

μεταφράσεις, αἵτινες μὴ ἐπεξεργασθεῖσαι προσηκόντως,
 ἀλλ' ἐξελληνισθεῖσαι μόνον τῇ μετεμφιέσει τῆς στολῆς,
 πολλάκις ἐβλαψαν μᾶλλον ἢ ὠφέλησαν.

Ἐκ τούτων τῶν ἀρχῶν ὀρμώμενοι, ἀντὶ νέας καὶ πρω-
 τοτύπου πραγματείας, προσφέρομεν τὴν ἐπομένην, εἴτε
 πραγματείαν, εἴτε ἐπιστολὴν τοῦ σοφωτάτου Εὐσταθίου
 Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ἣν ἐξέδωκε πρῶτος ὁ Τα-
 φέλιος, σὺν ἐτέροις τοῦ αὐτοῦ ἀνεκδότοις, κατὰ τὸ 1832,
 ἐπιγράφας αὐτὰ, Eustathii Metropolitæ Thessalonicensis
 opuscula: accedunt Trapezuntinæ historiæ Scriptores Pa-
 naretus et Eugenius. E codicibus M.ss Basileensi, Pari-
 sinis, Veneto nunc primum edidit Theophil. Lucas Fri-
 der. Tafel, Phil. Dr Liter. Antiq. in Acad. Tubing. Prof.
 P. O. Francofurtii ad Mœnum. Sumptibus Sigismundi
 Schmerber. MDCCCXXXII.

*Πρὸς τὸν βαρέως ἀκούοντα, εἴπερ ἱερωμένος
 ὢν καλεῖται παπᾶς.*

1. Ἡ δόξα αὐτῶν ἐν τῇ αἰσχύρῃ αὐτῶν. Καταδρομὴ αὐ-
 τῆ σαφῆς τῶν ἀφρόνως ἀβρυνομένων καὶ ζηλούντων ἐλ-
 λάμπεσθαι οὐκ ἐπ' ἀγαθοῖς, ἀλλ' ἐφ' οἷς καὶ ἐγκαλύπτεσθαι
 χρὴ· ὁποῖους πολλοὺς ὁ μακρὸς καὶ ἀναρίθμητος χρόνος ἐκ-
 φήνας, τοὺς μὲν διὰ φήμης ἐγνώρισεν, ἧς ἔτι καὶ νῦν τὸ πτε-
 ρὸν λυόμενον περιστοιβεῖ φιλομαθῶν ἀκοὰς, τοὺς δὲ καὶ βιβλια-
 κοῖς ἐδαφίοις ἐγκατέστρωσε. Καὶ ἔστιν οὐ μόνον ἄφρων καὶ
 φαυλόδοξος ὁ τιμᾶσθαι θέλων, ἐφ' οἷς χρεῶν αἰσχύνεσθαι, ἀλλὰ
 καὶ ὡς ἀληθῶς ἐπίβρητος ὑώδης ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ἢ βίῳ καν-
 θάρου προσήκων, οἷς χαίρει καὶ αὐτὸς χρωτιζόμενος εἰς μύσους
 ἄξια. Ὁ δὲ γε ἀνάπαλιν τῷ τοιοῦτῳ διατεθεὶς ἑαυτὸν καὶ κινδυ-
 νεύειν ἀκοῦσαι ποθὲν, ὡς ἡ αἰσχύνῃ αὐτοῦ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ,
 πάντη ἑτεροῖον κακίας εἶδος πάσχει, ὡς ἔπος μὲν εἰπεῖν, ἀναι-
 σθησίας ἀλισκόμενος, ἄλλως δὲ πλατύναι, τὰ κατ' αὐτοῦ ἀφιλό-

τιμος ὢν ἄνθρωπος, ἢ καὶ ἀποκεκρυμμένος ἐκ Θεοῦ τὸ τιμηθῆσθαι, μήποτε δὲ καὶ ἄλλως ἀνάξιον ἑαυτὸν ἀποκεκαλυμμένος εἶναι, ἥς εὐκλήρησε τιμῆς. Εἰ δέ που τυχὸν μαινόμενος ἀλλοφρονεῖ τὸ κακὸν, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπὶ πλεόν ὁ τοιοῦτος ἐλεητέος ἐκβέβηκε. Δέος γὰρ ἐπ' αὐτῷ μὴ, καθὰ παραδοξάζει τὴν καλὴν τιμὴν εἰς αἰσχροτήτητα, οὕτω καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἄνθρωπον εἰς θηρίον παραθεωρήσῃ, καὶ οὕτως ἐγχειρήσῃ κατασφάζαι εἴτε καταχορδεῦσαι ἑαυτόν. Πάθοι δὲ ἂν μέψιν ὁ τοιοῦτος, καὶ ὡς μὴ ἑαυτὸν εἰδῶς· ὃ δὴ ἐποφείλομεν οἱ ὄντως ἄνθρωποι, ἀπαιτούμενοι μὲν λανθάνειν, ἐφ' οἷς βιοῦμεν, οὐ μὴν καὶ ἡμῶν αὐτῶν λανθάνεσθαι. Ὡς δὲ καὶ παραχαράκεται τῆς ἀληθείας τυγχάνουσιν οἱ οὕτω ἐπὶ σφίσι αὐτοῖς διακείμενοι, οὐκ ἔστιν ἀμφιβαλεῖν. Γράφουσι γὰρ ἄλλοτρίως τὸν χαρακτήρα τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως ἀπανθρωπίζουσι τὸν ἐγγίζοντα τῷ Θεῷ ἄνθρωπον, εἴ γε τιμὴ ἅπασα θεία ἐκ Θεοῦ ἢ κατ' ἄνθρωπον· αὐτὸς δὲ τὸ τιμαῖσθαι εἰς αἰσχύνην τίθεται.

2. Τούτου δὲ τοῦ φαυλοτάτου πάθους πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι γίνονται, ὧν καὶ ὁ κωμωδικὸς καυτὴρ καθικνεῖται, οὐκ ἔλαττον δὲ τῶν ἄλλων καὶ ὅσοι τὸν μὲν *παπᾶν* ἀπολέγονται, ἱεροὶ ὄντες καὶ ὠσιωμένοι Θεῷ, ἄλλο τι δὲ τούτου κάλλιον καὶ σεμνότερον ἐπιλέγεσθαι φιλονεικοῦσιν, ἀποπροσποιούμενοι μὲν τὸ *παπαδικόν*, ἀλλαττόμενοι δὲ αὐτοῦ ἕτερόν τι ὄνομα ὑψηλότερον· οὐδ' αἰ ἐξουθενῶ καὶ μύζων γελῶ μυκτῆρος λόγῳ, οἷα χρυσοῦ μόλιθον ἀμειβομένους, ἢ μαργάρων κάχληκας, ἢ γῆν οὐρανοῦ, ἢ τοῦ παρίστασθαι Θεῷ τὸ ἀνθρωπολατρεῖν.

3. Δεῦρο γὰρ, ὦ σὺ *παπᾶ*, τί δήποτε τούτου τοῦ ὀνόματος ἐντιμότερον ἀξιοῖς ἐπικαλεῖσθαι, τί δὲ ὑψηλότερον, τί δὲ θεϊότερον; *Ὀυσία* ἐθέλεις ἐπονομάζεσθαι, ὃ δὴ τῶν ὄντων ὑπερκάθηται; Καὶ μὴν αὐτὸ ὁ μύρμηξ καλεῖσθαι αὐχεῖ, καὶ ὁ χοῦς, καὶ μυρία, ὅσα τῶν πάντων τε φαυλοτέρων ἐν τοῖς οὖσι. Ἄφες δὲ ἐνταῦθα τὸν *ὑπερούσιον*, καὶ ὅσαι τῶν *οὔσιων* αὐτῷ παρεστήκασιν. Τί δέ; ἀλλὰ ζῶον βούλει προσκαλεῖσθαι, ἢ τι τῶν ὑπὲρ τοῦτο; καὶ οἶδας, ὡς καὶ αὐτὰ οὐκ ἔχουσι μεταδιδόναι σοι σεμνότητος τῆς προπούσης. Κεκλήρωται δὴ σοὶ ὁ *ἄνθρωπος* εἰς προ-

σεχὲς καὶ οἰκειότατον ὄνομα, ὁ πρὸς Θεοῦ βασιλεὺς τῶν ἐν κόσμῳ τεταγμένοις εἶναι· ἔχει δὲ οὐδ' αὐτὸς δόξαν τοσαύτην, ὅποιαν ὁ *παπᾶς*. Καὶ δῆλον ἐκείθεν· ἐπειδὴν ἰδιαζόντως ἀπολάβοι τὸν ἐν ζώοις βασιλέα ἢ κατ' ἄνθρωπον κλησῆς, τότε διελοῦσα τοῦτον ἢ θεωρία εἰς τε λαὸν καὶ εἰς μὴ λαὸν, εἰπεῖν δὲ καὶ ἐτέρως, εἰς ταπεινὸν καὶ ὑψηλὸν, ἔτι δὲ καὶ ἄλλως, εἰς γῆτινον καὶ εἰς οὐράνιον, σεμνότερον δὲ φάναι, καὶ εἰς τινα ζωϊκὸν καὶ εἰς ἔνθεον, ἀφορίζει τοῦ ἀνθρωπίνου τὸ μὲν εἰς κοσμικόν, τὸ δὲ ὑπερκόσμιον· οὐ τὸ ὑπερλάμπον ὁ *παπᾶς*. Γένος τοῦτο Ἕλλησι μὲν οὐκ ὀνομαστὸν καθαρῶς, εἰ καὶ ἄλλως παραλαλούμενον, ἡμῖν δὲ καὶ τοῖς ἡμῶν ἐκ παλαιτάτου γένους καὶ ὀνομαζόμενον, καὶ πολυλοῦ λόγου πίπτειν ἔνδον.

4. Ἴνα γὰρ ἐννοίας ἐλλογιμούς ἀνακινήσωμεν καὶ οὐδὲ ἀμαρτύρους, ὁ *παπᾶς*, ὃν ἡ τελευταία συλλαβὴ ἐτόνωσε λόγῳ περισπασμοῦ, εἰς αὐτὸν ἄγειν φέρεται τῷ *πάπα*, οὗ τόνος βαρὺς εὐθύνει τοῦνομα. *Πάπας* δὲ ἅπας, ὡς οἱ ἐξ ἀρχῆς νομοθεταὶ τῶν ὀνομάτων βούλονται, θεία κλησῆς ἔλαχεν εἶναι· διὸ καὶ Θεῷ ἐπίκειται τοῦνομα. Καὶ ἔστι πολλαχόθεν ἀναλεξασθαι τοῖς βουλομένοις τὴν ἐφ' οἷς φαμὲν ἀλήθειαν. Μάρτυρ δὲ τῇ ἐννοίᾳ ταύτη καὶ ὁ *παπαῖος Ζεὺς, πατὴρ ἐκείνος ἀνδρῶν τε θεῶν τε*, μῦθος ἂν εἴποι, οὐ καὶ ὁ *πάπας* ἐξήρηται, πατὴρ πατέρων αὐτὸς ὢν, ὡς μαθόντες οἶδαμεν. Ἀκολούθως δὲ προαγόμενος ἐκείθεν ὄρηται καὶ ὁ παρ' ἡμῖν *παπᾶς*, ᾧ συγγενῶς ἔχει πως καὶ ὁ *πάππα*, παρηχούμενος τῷ καὶ πατρὸς καὶ πατέρων πατρὶ *πάπα*. Τοιοῦτῳ δὲ στοίχῳ παρομαρτεῖ καὶ τὸ *παππάζειν*, παίδων αὐτὸ προσφώνημα πατράσι φίλον, οὐδ' ἡ πάτερας καὶ πάπας εἶδεν ἢ λεκτικὴ παλαιὰ τέχνη καλεῖν, θεοὺς οἶον, καὶ αὐτοὺς λογιζομένους τοῖς τέκνοις διὰ τὸ παραγωγὸν αὐτῶν εἰς βίον· παρὸ καὶ θεοεικελοῖ τοῖς τέκνοις οἱ πατέρες λογιζονται, καὶ εἰς ἀφιδρύματα θεῖα τίθενται. Ὄθεν, ὡς τῶν πατέρων οἷα καὶ θεῶν συλλογιζομένων εἶναι, *θεῖου* τοῖς τέκνοις οἱ τούτων ἀδελφοὶ ὀνομάδονται, ἵνα Θεὸς μὲν τις εἴη ὁ *πατὴρ* τῷ υἱῷ, *θεῖος* δὲ τῷ αὐτῷ ὁ *πατράδελφος*· ἐπεὶ καὶ δευτερεύειν Θεοῦ οἶδε τὸ θεῖον.

5. Τούτοις επιθεωρητέον και, ὅτι τῷ παπαίου και τοῦ πάπα, ἔτι γε μὴν και τῷ τοῦ πάππου και τοῦ πάππα ὀνόματι συνεξεφάνη παρωδίας λόγῳ και ἕτερα, οὐκ ἐγγίζοντα μὲν τούτοις ἐς παρρησίαν οὐδὲ εἰς ἐμφανές, ἄλλως δὲ εἰς ἀμυδρὰν ἔκφρασιν. Τὸ γὰρ τοι ποππύζειν ἐκ τῶν τοιούτων παρείλκυσται φίλιον και αὐτὸ βῆμα και ἐφοικὸν κατὰ τινα κολακείαν. Οἱ δὲ πόποι, ὕπερ θεοῦ δηλοῖ ἀρχαϊκῶς, θρασύνονται ἂν πάντῃ συγγενῶς ἔχειν τῷ τε πάπα και τῷ παπαίῳ ἤδη δὲ και τὸ θρηγούμενον ὧ πόποι δοκεῖ ἂν Θεὸν κατακαλεῖσθαι εἰς ἐπικουρίαν, καθά που και τὸ παπαί. Ἐνθυμοῖτο δ' ἂν τις ἐνταῦθα και τὸ τῆς λευκῆς ἀκάνθης γήρειον, ὡς οὐδ' αὐτὸ ἐξω σεμνότητος πάππος καλεῖσθαι λέλογχεν, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ λευκότητα πολὺν ὠσεῖ και τις γέρων πάππου ὀνόματι σεμνύεται.

6. Περιελθεῖν δὲ καθ' εἰρμόν τινα τὰ προκείμενα, ὁ πάππος μὲν τὸ συγγενικὸν προλαληθῆναι δοκεῖ ἀνεκάθεν, οὐκ οἶδ' εἴτε παρὰ τὸ πεπάσθαι, εἴτ' οὖν κεκτηθῆναι (πλουτεῖ γὰρ τιμιωτάτῳ κτήματι ἀνθρώποις ἐπιγόνους φύσει και νόμοις ἀρέσκοντι), εἴτε διὰ τὸ παπαίρειν. Περίβλεπτος γὰρ ἐστίν, ὡς και ἀρχηγέτης γένους και ἐπιτηρητικὸς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐκ διαδοχῆς, ὥστε συνέχεσθαι τὴν φυσικὴν ἄλυσιν εἰς ἀδιάσπαστον· καθὼ και ὁ πατήρ, ὡς οὕτω παπαίων και τοὺς παῖδας τηρῶν, ἐκληρώσατο τὴν ὀνομασίαν. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ πάππος, ὁ δὲ αὐτὰ ταῦτα και τίμιος, δεῖκλον αὐτὸς θεῖον φιλοσοφούμενος, οἷα και γένους ἀρχὴ και ποιητικὸν και αὐτὸς αἴτιον, οἷς πρεσβεύει χρόνῳ, πρῶτος αὐτὸς κρίκος τῆ κατ' αὐτὸν σειρᾷ ἐπιπρέπων και θεοειδὲς τοῦτο πρεσβεῖον ἀπενεγκάμενος· πολλοῖς δὲ και ἄλλοις κοσμεῖται σεμνώμασι, δι' ὧν εἰς θεϊότητά τινα ἐγγράφεται.

7. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ πρωτόθετος πάππος. Εἰ δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ κατὰ τὸν μύστακα και ὁ ἀκάνθινος εἴκασται, ἀλλὰ τοῦτο ἀφοριστέον ἀγροικικῆ ἀστείότητι. Ἔοικε δὲ και ἡ φύσις φιλεῖν τὸν τοιοῦτον γέροντα, οἷς αὐτὴ συνεργάζεται τὸν εὐλογητὸν πληθυσμὸν τοῦ κατ' ἀνθρώπον σπέρματος. Διὸ και τὰ γαλαθινὰ βρέφη τούτῳ πρωτίστῳ ἐν ὀνόμασιν ἐμβρωματίζονται πρὸς τῆς

φύσεως, δι' ἧς και τὸ τῆς ἱστορίας βέσας ἐπὶ στόμα ἤλθεν ἀδιδάκτως βρεφυλλίων παλαιῶν. Φιλοῦσι γὰρ βρωμάτων μὲν ἀπάντων μάλιστα γάλα ἐκμυζᾶν τὰ νήπια, ὀνομάτων δὲ τὸ παππῶν· και γίνονται τὰ τοιαῦτα ἡδὺ και ὄραμα και ἄκουσμα, ὅτε ποτὲ γούνασι παππάζουσι τοῖς τῶν ρειναμένων. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο, ὑποκαταβαίνει τῆς γνησίας κορυφαίας ἀρχῆς, ἐπικάθηται και τισιν ἄλλοις, οὗς δεσμὸς μὲν συγγενείας οὐ συνήγαγε, χρόνος δὲ ἄλλως παρεκτείνας εἰς γῆρας, και πολυπειρία πραγμάτων πυκνάσας, και τῆ ἐντεῦθεν σεμνοτάτῃ ἀγχινόα τε και φρονήσει, ἐκείωσε τοῖς αὐτοῦ φιλοῦσιν, οὐ τὴν ἀπλῶς οικείωσιν, ἣν ἀδιακρίτως οἱ πολλοὶ ἀφοσιοῦνται, ἀλλ' ὅποιαν ἔχοιεν ἂν και παῖδες ἐπὶ τοῖς προηγησαμένοις αὐτοῦς ἐς γενεάν.

8. Διόπερ οὐ μόνον θεῖοι τῶν τινες πρεσβυτέρων καλοῦνται τοῖς αὐτοῦς τιμῶσι, και πατέρες, ἀλλ' ἤδη και πάπποι, εἴ τι προσεκτέον τῆ γαληνοτάτῃ φράσει, δι' ἧς καππίδιόν τις ἀνδρα τοιοῦτον ἀποκαλεῖ, ἔτι δὲ και παππῶν τὸν αὐτόν. Τὸ δ' ἐντεῦθεν ὁ πάππος βραχὺ τι ἑαυτὸν ὑπαλλάξας τὸν πάπαρ ἐκφαίνει, οὐ τὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, τὸν και μέγαν και ἱερώτατον, ἀλλὰ τὸν ἐν τοῖς πάλαι ποτὲ μέγιστον, οὗ τὸν Δία κατὰ τὴν Βιθυνιακὴν ἱστορίαν πάπαρ ἐκάλουν, ὃς δὴ πάπας τρισὶν ἔοικε ἐπιμεμερίσθαι γλώτταις. Οὐ γὰρ μόνον Βιθυνοὶ τῆ λέξει ταύτῃ ἔχαιρον, οὐδὲ Ῥωμαῖοι μόνοι, τὸν αὐτόν πάπαρ και πατέρα νοοῦντες, ἀλλὰ και οἱ τῆς εὐγενοῦς Ἀτθίδος, καθὰ παραδέδοται. Ἀφ' Ἡροδότου δὲ ἀναλέξεταί τις και τὸν παπᾶν, ἐκ τοῦ τοιοῦδε πάπα ὑπολαλούμενον. Πατρικὴ γοῦν, συνελόντα φάναι, σημασία και ὁ πάππος και ὁ πρὸ αὐτοῦ ἐπιπαππος, οἷα προπάτορες· ἔτι δὲ και ὁ ἐξ αὐτῶν ὑστερογένης πάπας, ὁ φύσει ἐκ προπατόρων πατήρ. Εἰ δὲ και πατήρ και Θεὸς ἄρα τοῖς ἐγγόνους μετὰ τὸν πρῶτον και πρὸ πάντων, ὃς φιλεῖ πατήρ ἡμῶν και ὀνομάζεσθαι και εἶναι, οὐκοῦν και αὐτὸς ἐκφωνεῖ ἐφ' ἑαυτῷ ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις τὸ τοιοῦτον αἰνιγμα, καθότι και κύριός ἐστι πατήρ, ἐξ οὗ πρῶτου αἰτίου οἱ σπερματικοὶ λόγοι, δι' ὧν οὐσιοῦνται τὰ ἐν ἡμῖν, δι' οὗ πατέρες ἀύχουσιν εἶναι οἱ σπείροντες.

9. Οὕτω δὲ καὶ τοῦ πάπα καθεστηκότος εἰς πατέρα καὶ ἔνθεον, ἀκολούθως δὲ πῶς εἰς Θεόν, ἔστιν ἐπιβαλεῖν ὡς ἐξ αὐτοῦ ὁ πόπος παρείλκυσαι, τοῦ ἐν φοιχείοις γραφικοῖς πρεσβυτάτοις παραφωνηθέντος βραχύτι, καθὰ καὶ τὴν ἀσταφίδα ὀσταφίδα λέλεχθαι οἶδαμεν. Καὶ παραγαγεῖν μὲν γλῶσσαν βάρβαρον, τοιοῦτω σεμνύνουσαν ῥήματι, τὸ ἱερατικὸν φύλον δόξει ἂν τοῖς πολλοῖς ἴσως οὐκ εὐάγωγον. Φαῖεν γὰρ ἂν, οὐκ εὖ ἔχριν ἀγωγῆς, εἴτις ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν τὸ πιστὸν κἀνταῦθα εὐδοί· βαρβάρους γὰρ εἴποι ἂν αὐτὸς φωναῖς τὰ σπουδαῖα καθ' Ἑλληνας συμβιβάξιν, μέμψαιτο ἂν τις. Ἐγὼ δὲ μυρίοις ἔχων ὑποδείγμασιν ἐπιστομίσαι τοὺς τοιοῦτους, αὐτὸ μὲν ἀφίημι, ἐν μόνον ὑπειπὼν ὡς πολλὰ τῶν ἄρτι ῥημάτων, ἢ ἐκ βαρβάρων εἰς ἡμᾶς καθήκουσιν, ἢ ἐξ ἡμῶν ἀνεχώρησαν εἰς τὸ βάρβαρον. Ἀναφωνήσω δὲ, ὅτι καὶ Ἑλληνικὸν ὄνομα οἱ πόποι ἐπὶ θεοῦ νοήματος· καὶ ὁ βουλόμενος ἐρευνάτω καὶ εὐρισκέτω καὶ κατεχέτω.

10. Ἐντεῦθεν οὖν ἡρέμα ὑπεγνωσμένου, ὡς οὐδέν τι ἀφελὲς καὶ εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν καὶ χυδαῖον, ὥσπερ οὐδὲ ὁ πάππος, οὐδὲ ὁ πόπος, οὐδὲ μὴν ὁ πάπας δηλοῦσιν, οὕτως οὐδὲ ὁ παπᾶς, ἀλλὰ σεμνά εἰσι καὶ θεῖα τὴν σημασίαν. Διὰ τί, ὦ παπᾶ, εἰ τέως ἄξιός εἰ τοῦ ὀνόματος, ἀκούων παπᾶς εἶναι καὶ καλούμενος, οὕτως ἀπεχθῶς ἔχεις τῷ καλοῦντι καὶ δυσμεναίνεις, ὡς περιῦβριζόμενος; Τίς μανθάνων ἱερὸς εἶναι, μυσάττεται τὴν φωνήν; τίς πατὴρ ἐπικαλούμενος, βύει τὴν ἀκοήν; τίς θεὸς καλεῖσθαι ἀπαναίνεται; τίς Θεὸς σεμνυόμενος εἶναι, ἀποπροσποιεῖται τὸν ἔπαινον; Μαινόμενός ἐστιν ὁ ταῦτα πάσχων, οὐ φιλότιμος, οὐ μεγαλοπρεπής, οὐ μεγαλόνομος. Κατακρίνει ὁ τοιοῦτος ἑαυτὸν, ὡς ἀνάξιον, οἷς ἀπαξιοῖ ἑαυτοῦ τὸ οὕτω τίμιον. Εὐφημούμενός τις βασιλεὺς, ἐν τῷ τοιοῦτος εἶναι χαίρει· καὶ εἰ μὴ ἀκούει, οὕτω θυμαίνει καὶ κακὰ ποιεῖ. Σὺ δὲ παπᾶς εὐφημιζόμενος, καὶ ἀναβοώμενος, ἀποστρέφῃ τὸν ὀνομάζοντα; Οὐκ ἄρα οὐδὲ ἐγκρίνεις σεαυτὸν εἰς παπᾶν, ἀλλ' ἀπολέγεσθαι φαίνῃ σὺν τῷ τοῦ παπᾶ ἐπιφθέγματι καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πολυειδῆ σεμνότητά. Ὁ πάπας ἐλάμπεται, οὕτω φημιζόμενος· καὶ σὺ ὁ κατ' ἐκείνον καὶ ἐξ ἐκεί-

νου καὶ δι' ἐκείνον παπᾶς, βαρύνῃ ἐπὶ τῷ ἀξιώματι; Ὁ πόπος θεωνυμεῖται· καὶ ὁ σύστοιχος αὐτοῦ παπᾶς ἀποσχοινίζει ἑαυτοῦ τὸ παρόμοιον ἀγαθόν; Παπαὶ τῆς ἀφροσύνης, ἵνα τι πρὸς δμοφῶν ἄστεισώμεθα.

11. Εἰ δὲ σὺ οὕτω φρονεῖς, μάλιστα μὲν οὖν παραφρονεῖς, πῶς ἀναιτιασώμεθα τὸν ἐν ἡμῖν πολλὸν ἰδιωτικόν, ὃς ἀνθρώπος ἀκούσας ποθὲν, βαρύνεται πρὸς τὴν ἀκοήν; Αὐτὸς μὲν γὰρ δόξει ἂν εὐλόγως ἄχθεσθαι τῇ τοῦ ἀνθρώπου προσωνομία, ἐπειδὴ πολλοῦ ἢ ἱερωτάτη γραφῇ τὸν ἀνθρώπον οὐκ ἐπὶ ἀγαθῶν προσώπων, ἀλλὰ μὴ τοιοῦτων τίθησι. Σὺ δὲ ὥσπερ οὐκ ἂν τὸν πάπα, οὕτως οὐδὲ τὸν παπᾶν ἔχεις παραδειξίαι φαυλωνυμούμενον.

12. Εἰ δὲ τὸν παπᾶν μὲν ἀπάγεις, ἐγκρίνεις δὲ τυχόν τὸν δεσπότην, μάνθανε, οὐκ ἀσφαλῶς ἔχειν τοῦ νοεῖν, ἐπεὶ μὴδὲ κατὰ τὸν παπᾶν σεμνὰ νοεῖ καὶ ἡ τοῦ δεσπότητος κλήσις. Δεσπότης μὲν γὰρ οὐ μόνον καθ' ὕψους ἀνάτασιν οἶδε νοεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ταπεινοτάτοις ἀρμόττεται πράγμασι. Δεσπότην γὰρ οἶδε καὶ ἡ βραχυτάτη καλύβη, καὶ τὸ ταπεινὸν ζώδιον, καὶ τὸ μὴ πολλοῦ τιμώμενον γῆδιον ἢ ἀνδράποδον. Ὁ δὲ παπᾶς πλατυτάτην δεσποτείαν ἐμφαίνει μυρίοις, καὶ αὐτὴν πρὸς Θεοῦ μίμησιν. Εἰ δὲ καὶ αὐθέντης βούλει σεμνύνεσθαι (οἴμοι, ὅτι φανερὰν ὕβριν καὶ ἀπαρακάλυπτον παρρησιάζεις, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ πραγματευόμενος τὸ ὑβρίζεσθαι), φέρε εἴπω σοι, νοῦν ἐμὸν ἐκκαλυψάμενος.

13. Ὄκνω ἔγωγ' οὖν αὐθέντην ἐξονομάζειν, ὅν περὶ πολλοῦ ποιούμαι, δεσπότην μὲν ἐκείνον ἀρραθύμως ἐκβοώμενος πλατεῖ στόματι, καὶ ἄλλα δὲ τόπω τοιοῦτω προσβαίνοντα· αὐθέντην δὲ τὸν τοιοῦτον οὐκ ἂν ἀνυποστόλως ἐρῶ, εἴτι αὐτοῦ ἐπιστρέφομαι. Οἶδα γὰρ καὶ τοὺς ἔξω τοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς θρησκείας παραδείσου, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἐμφιλοχωρούντων αὐτῷ· ἐν οἷς καὶ ὁ τὴν κατὰ Θεὸν χρυσίτην ἀνασκάλλων, καὶ οὕτω τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, βίαίον τι ὄνομα τὸν αὐθέντην εἰδόμενος, καὶ ὡς τὰ πολλὰ καὶ τυραννικόν, εἰς ἴσον τῷ αὐτοφόντῃ ἐρχόμενος καὶ τῷ αὐτόχειρι. Ἐὐν δέ μοι παραφέρῃς εἰς ἔπαινον τῆς τοιαύτης λέξεως τὸ αὐθεντῶς ἐπιδράττεσθαι τιος πράγματος, ὃ δὴ ἀνόμοις ἀρέ-

σκεῖ λαλεῖν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ ἀνύποπτον ψόγου τίθεμαι. Τὸ γὰρ τοιοῦτον *αὐθεντῶς* ἔχοι ἂν καὶ πληγὰς ποτε καὶ αἰκίας καὶ λοιπὰς πλημμελείας, ὧν οὐκ ἂν ἐθέλοι ἄπτεσθαι οὔτε *πόπος*, οὔτε *πάπας*, οὔτε *παπᾶς*, οἷς θειοτάτη ἐγκάθηται νόησις. Μὴ τοίνυν, ὦ οὗτος, ἄχθου, *παπᾶς* προσονομαζόμενος, καὶ οὕτως ἐνθεάζων τῇ κλήσει, καθὰ καὶ ὁ *πάπας*, μήποτε ἀκούσης οὐκ ἀπροσφυῶς σὺ, καὶ εἴ τινες κατὰ σέ, ὅτι ἐγὼ εἶπα, *Θεοὶ ἐστε διὰ τοῦ καὶ παπάδες εἶναι, ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε.*

14. Βούλομαι καὶ ἄλλως ἐναγαγεῖν σε εἰς πόθον τοῦ ἐθέλειν φιλεῖν καλεῖσθαι *παπᾶς*. Ἐκλήθη Θεὸς ὁ μέγας ἐκεῖνος Καῖσαρ, χαίρων πάντως τῇ κλήσει ταύτῃ. Ἐπειδὴν δὲ θάνοι ἐκεῖνος, ψευδόμενος τὸν Θεόν, εὐλαβηθεῖς, οἶμαι, τὸ ἐξ ἐκείνου τοῦ ὀνόματος μεγαλεῖον, *Σεβαστὸς* ἔχαιρε λέγεσθαι, λέξεως ταύτῃ ἐτερότητι συνελθὼν ἄλλως εἰς ὅμοιον τῷ πατρὶ νόημα. Εἰσὶ δὲ ἄμφω ταῦτα οὐκ ἀσύμφωνα τῷ τε *πάπα* καὶ τῷ *παπαίῳ*, ἥδη δὲ οὐδὲ τῷ *παπᾶ*. Τί τοίνυν ὀνειὺς θεωνυμεῖσθαι ὀνόματι σεβαστῶ, εἰ καὶ τοῖς μὴ ὀρθὰ νοοῦσιν αὐτὸ ἐξαθερίζεται; Οὐκ οἶδας, ὅτι καὶ Ναζιραῖος ἄπας, ὃς διὰ τιμῆς ἐν θείοις φροντιστηρίοις ἀγόμενος ἱεράται, *παπᾶς* ἐπονομάζεται, ὡς εἴ τις εἴποι *πατήρ*. Μὴ δὴ οὖν αὐτὸς εὐλαβῶς εἶχες καλεῖσθαι *παπᾶς*, εἰ μὴ ἄρα κατέγνωκας, οὐκ ἄξιος εἶναι τῆς κλήσεως;

15. Εἰ δὲ καὶ σὺ ἀπαξιοῖς τὸ θεῖον ὄνομα, ᾧ συνεκβάλλεται καὶ ὁ *δεσπότης* καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπεροχικά· ἀλλ' ἐγὼ εὐχομαι *παπᾶς* εἶναι. Οὐαὶ γὰρ μοι, ὅτε ἀπαξιωθεῖν τῆς δε τῆς κλήσεως. Ἐγκρίνεται πολλαχοῦ καὶ ὁ *κύριος* ἐπὶ ἀνθρώπων, ἔτι δὲ καὶ ὁ *κύριος* τὸ πατερικὸν καὶ οὕτω πνευματικώτερον. Οὐκ εἰς ἔλαττον δὲ τούτων ἐκπίπτειν ἔγνωσαι ὁ *παπᾶς*. Ὁ *κύριος* μὲν γὰρ οὔτε ἐλληνίζεται, καὶ ἀκραιφνῶς ἀνθρωπικώτερόν ἐστιν, εἰ δὲ καὶ θείας ἄλλω; ἀρχῆς ἐξήρτηται. Ὁ δὲ *κύριος*, εἰ καὶ ἀνωφορεῖται ἐν πολλοῖς θεωνυμικῶς, ἀλλὰ τὰ πλεῖω κάτω ἱλυσπάται· ὅπου γε ἡ εὐγενῆς Ἀττικὴ γλῶσσα τὸν *κύριον* ἐπὶ ἀνδρὸς τίθησιν, ᾧ γυναῖκα ὁ νόμος συνέζευξε, κυριεύειν τεταγμένον. *Παπᾶς* δὲ ἄπας εἰς οὐδέν τι ταπεινὸν ἔχει ἀπενεχθῆναι,

οὔτε πρωτοθέτως, οὔτε πρωτολογικῶς. Τί πολλά λέγειν; Ὁ τὸν *παπᾶν* ἀπολεγόμενος, τῇ θείᾳ κλήσει ταύτῃ συνεκδιώκει καὶ ἱερωνυμίαν ἄπασαν· καὶ οὔτε *δεσπότης* ὁ τοιοῦτος, οὔτε *κύριος*, οὔτε *προσβύτερος*, οὐδὲ μὴν *ἱερεὺς*, οὐτ' ἄλλο τι σεμνὸν τοιοῦτον· ἀλλ' ὅσον εἰς τὰ τοιαῦτα καθήκει, ἀνώνυμος λείλειπται καὶ αὐτὸς πρὸς ὁμοιότητα τοῦ κατὰ τοὺς Ψύλλους ἔθνους, παρ' οἷς λέγεται μηδέν τι *κύριον* κεῖσθαι ὄνομα.

16. Φέρε δὲ εἶπω σοι, καὶ ἐπὶ τίσιν ἄχθεσθαι πρέπει, ὅτε τις ὀνομάζεται *παπᾶς*, εἴ ποθεν ἀκούσει· « Ἄγε δὴ, ὦ *παπᾶ*, συκοφαντήσωμεν ἅμα, κατηγορήσωμεν τοῦ μηδὲν αἰτίου, κακηγορήσωμεν τὸν ἄμεμπτον· ἀφελώμεθα τὸ ἀλλότριον ἢ ὑφελώμεθα, » καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τότε μισητέον τὴν τοῦ *παπᾶ* πρόσκλησιν, καὶ βητέον, ὡς βαρύνομαι *παπᾶς* προσφωνεῖσθαι. Εἰ τοιοῦτος λεγόμενος, εἶτα προσκαλοῦμαι φαῦλα πράττειν, οὐ συκοφαντήσω, *παπᾶς* ὦν, καὶ οὕτω Θεῷ παρεοικῶς, ἐπεὶ μηδὲ ὁ Θεὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὅν εἰκονίζω. Οὐ κατηγορήσω δι' ἐκεῖνον, οὐ τὸ ὄνομα φέρων, οὐ μόνον οὐ παρέξω πράγματα, ἀλλὰ καὶ θοιμάτιον προσαποδύσομαι τῷ ἐθέλοντι. Οὐ κακηγορήσω διὰ τὸν παραγγείλαντα εὐλογεῖν, οὐ πρὸς εἰκόνα καὶ πέπλασμα καὶ ὀνομάζομαι. Οὐκ ἀποστερήσω διὰ τὸν τάξαντά με εὐεργετεῖν, καὶ οὕτως αὐτὸν μιμῆσθαι, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰκονίζεσθαι, ὡσπερ ὀνόματι, οὕτω καὶ πράγματι. Ἐπὶ τούτοις μὴ χαῖρε καλεῖσθαι *παπᾶς*· ἄλλως δέ γε καὶ ἀσπάζου καὶ προβάλλου αὐτὸ, καθὰ καὶ τι ἀλεξίκανον κατὰ τῶν ἐν βίῳ δηλητήρων, καὶ ὡς ὄπλων πρόβλημα κατὰ τῶν δαιμονοφορήτων, καὶ ὡς οἶον προβασκάνιον κατὰ τῶν ἐννεούτων ὀφθαλμοῖς βασκάνοις. Πραγματεύου δὲ σὺν γε τῷ λέγεσθαι *παπᾶς* καὶ τοιοῦτος εἶναι, ὡς ἂν κληρονόμος γεγωνῶς οὕτω τοιοῦτου καλοῦ, καὶ ἀληθιζόμενος τὴν ἱεράν ταύτην καὶ θείαν κλήσιν, θεράπων εἴης Θεοῦ ἀληθῆς, οὐ τὸ ὄνομα ἐπικέκλησαι ὡς Χριστιανὸς καὶ *παπᾶς*, κάντεσθαι μέγας ἐν ἀξιώμασιν· ἄλλως μέντοι ἐξαθερίζων τὸν *παπᾶν*, ἐξουδένου καὶ τὸν *ἱερέα* καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ὅλα ἐν ὀνόμασι θειότατα. Εἰ κρίνεις περιβολὴν κλήσεως βυπαρὰν τὸν *παπᾶν*, συναπεκδύου καὶ τὴν σεβασμίαν διπλοῖδα καὶ ἅπαν ἄλ-

λο Ιεροπρεπὲς ἀμφίον. Ὁ μὴ θέλων θεῖος ἐπονομάζεσθαι ὡς παπᾶς, δκνεῖτω καὶ ἀπλῶς ἄνθρωπος λέγεσθαι. Εἰ γὰρ τὸ κρεῖττον ἀπόβλητον, οὐδὲν ἦττον, εἰμὴ καὶ μᾶλλον, τὸ ὑποδεές. Ὁ μὴ ἐν ἀξιώματι θέλων τάττεσθαι καὶ περιβλέπεσθαι, χαϊρέτω ἰδιοτεύων καὶ περιφρονούμενος. Ὑψηλὲ παπᾶ, τί σεαυτὸν ταπεινοῖς; Δεῖδιθι, μὴ ποθεν προσφυῶς ἀκούσης *Ταπεινὲ παπᾶ*. Διατί οὐκ ἐφίη τοῦ ἀνήκοντος ὕψους; Τί δὲ τὸν αἰθέριον ἀπειπάμενος, γίνῃ τῆς γῆς; Τί τοῦ κλήρου σεαυτὸν ἀπάγων, καθίζεις εἰς λαόν; Ἐνθυμοῦ, οἶφ βασιλεῖ πρεσβεύειν τεταγμένος, εἶτα ἐντρέπη τὸ λειτούργημα. Λάμβανε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰς νοῦν, οἷς προσβαίνειν κεκλήρωσαι, καὶ οὐχ ἅπαξ τοῦ ἐνικατοῦ, ἀλλὰ εἰς ἐνδελεχὲς, ἀφίεις τοῖς ἄλλοις τὸ κοσμικὸν ἅγιον. Ἀναλογίζου τὸ ἄδυτον, εἰς ὃ καὶ προκύπτειν ἔλαχε, καὶ προκαθῆσθαι, τοὺς ἄλλους ἀπολείπων θύραζε περιστασθαι. Ἀναπόλεις εἰς νόησιν τὸν ἱερὸν ὀκρίσαντα, τὸ πεδινὸν θεῖον ὄρος, ἐν ᾧ σημεῖον αἶρειν ἐκελεύσθης, εὐαγγελιζόμενος τὰ ἱερά· καὶ ἀποδέχου τὴν ἀνάβασιν, μὴποτε κατενεχθεῖς ἐκείθεν πτόμα δυστυχῆσης ἐξαίσιον, καὶ σεαυτὸν οἰκτίση, ὅτι τῷ παπᾶς εἶναι συναπολώλεκας ἅπαν τίμιον, καὶ σου καταχρεῦσῃσι τὰ παιδάκια, ἐπιλέγοντα τὸ παπᾶς ἀπάπας. Προσεπιθήσουσι δὲ καὶ τὸ ἀνάβα ἀνάβα· καὶ που εἰς θυμὸν σε προσερεθίσωσιν, ὡς καὶ ἄρκτον ἐπικαλέσασθαι κατ' αὐτῶν. Καὶ μὴν σὺ τοιούτων θηρίων ἐπάξιος ἀναπέφνηας, ὅς οὐκ αἰσθάνῃ σαυτοῦ, οὐδὲ ἐντρέπη καταβαίνων τὴν ὑψηλὴν ἀνάβασιν, εἰς ἣν τὸ μὲν Ἅγιον Πνεῦμα παρῴψασέ σε ἄκοντα, ὡς ἔοικε· τὸ δὲ πονηρὸν βαρύνῃ κάτω.

Μ. Α. ΜΕΛΙΚΗ.

Δοκίμιον

Περὶ πολιτισμοῦ τῶν Φαιάκων.—Περὶ τεχνῶν, Γραμμάτων, καὶ ἐπιστημῶν τῶν Κερκυραίων εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τῆς Ἑλλάδος.—Περὶ πολιτισμοῦ τῶν Κερκυραίων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄχρι τελευτῆς τῆς ἤδη ληξάσης ἑκατονταετίας. Κερκύρα, 1844.

Ὁ Μελίκης ἐγεννήθη ἐν Κερκύρα περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἀπέθανε δὲ ἐν Ἑνετίᾳ πολὺγῆρος πρό τινων ἐτῶν. Διδαχθεὶς τὴν ἰατρικὴν ἐν Παταυίῳ, οὐδὲ ἀποκλειστικῶς καθοσιωμένος εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην, ἐμελέτησε καὶ τὴν φιλολογίαν· προῖδὼν δὲ τῶν φιλολογικῶν αὐτοῦ μελετῶν κατέλιπεν ἡμῖν τὸ Δοκίμιον τοῦτο, ὅπερ περὶ πολιτισμοῦ τῶν Κερκυραίων πραγματευόμενον κατὰ τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν μέσην ἱστορίαν, ἀνέρχεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Φαιάκων καὶ τελευτᾶ εἰς τὴν Ἑνετοκρατίαν. Ἐπειδὴ δὲ κατέστη σπάνιον καὶ δυσεύρετον τὸ σύγγραμμα τοῦτο, οὐδ' ἐν τῷ Καταλόγῳ ἀναφέρεται τοῦ Π. Βρετοῦ, μετατυποῦμεν αὐτὸ ἐνταῦθα, πεποιθότες ὅτι θέλουσιν ἡμῖν ὁμολογήσῃ χάριν οἱ φίλοι τῶν τερπνῶν γραμμάτων, θαυμάζοντες παντὸς μᾶλλον τὴν ἐλληνίζουσαν φράσιν τοῦ λόγου, καθ' ὅσον μάλιστα ὁ Μελίκης ἔγραφεν ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἅμα μὲν προπετῆς ἐν Κερκύρα καὶ μάργος ἔβαινεν ὁ ἐξιταλισμὸς, ἔτι δὲ οἱ πλείστοι τῶν παρ' ἡμῖν λογίων, αὐτοὶ μὲν τὰ ὀθνεῖα φρονοῦντες,

τὸ δ' ὄλον ὦνιον προσφέροντες τὴν Ἑλληνικὴν εὐφυΐαν εἰς τοὺς ξένους ἀντὶ ἐπονειδίσου εὐδοκίμησεως διὰ δόξαν, ἔχαιρον καταλεγόμενοι μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν λογίων. Κατὰ τῆς δεινῆς ταύτης καταστάσεως τῶν τότε πραγμάτων δυσχεραίνει καὶ ὁ Μελίκης ἐν τέλει τῆς ἀνά χειρας διατριβῆς, ἀλλ' οὐχ οὕτως νεανικῶς, ὡς ἡμεῖς νῦν δὴ ὀπωσδήποτε καλῶς ἡμῖν εἴρηται ἀμφοτέρους.— Μόνον τὸ κείμενον μετεκδίδομεν, τὰς δὲ σημειώσεις παραλείπομεν χάριν συντομίας.

Ἡ ἐπίδοσις τῶν τεχνῶν, τῶν γραμμάτων, καὶ τῶν ἐπιστημῶν σχηματίζει ἀναμφιβόλως τὸ κυριώτερον μέρος τῆς Ἱστορίας ἐκάστου γένους, ἐπειδὴ ἡ περὶ ταῦτα σπουδὴ ἐκπαιδεύουσα τὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων, καθιστᾷ τὸ γένος ἐντιμον, πλούσιον καὶ περιβόητον εἰς ὅλην τὴν ἐφεξῆς ἡλικίαν.

Ποθῶν ἐγὼ δλίγην τινὰ γνῶσιν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Κερκύρας, ἐρεῦνησα τοὺς παλαιούς καὶ νέους συγγραφεῖς ἵνα μάθω, ἀ., ὁποῖός τις ἦν ὁ πολιτισμὸς τῶν Κερκυραίων κατὰ τὸν χρόνον τῶν Φαιάκων, β., ὁποῖα τις ἡ τῶν Κερκυραίων ἐπίδοσις περὶ τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς λαμπρὰς ἡμέρας τῆς Ἑλλάδος, γ., καὶ τελευταῖον, ὁποῖος ὁ πολιτισμὸς τῆς αὐτῆς Νήσου μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἄχρι τελευτῆς τῆς ἡδὴ ληξάσης ἑκατονταετίας, πρὸς ὧν τὴν δῆλωσιν διὰ βραχέων δώσω ἀπόπειράν τινα ἐν τοῖς ἐφεξῆς κεφαλαίοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὅποιος τῶν Φαιάκων ὁ πολιτισμὸς.

Οἱ ποιηταὶ τὸ πάλαι, ὄντες ἐνταυτῷ Θεολόγοι, Γεωγράφοι, Πολιτικοί, καὶ Φιλόσοφοι ἐκάστου ἔθνους, συνέγραφον δι' ἐπῶν τὰς ἱστορίας καὶ τὰ συμβάντα τῶν γενῶν, μιγνύοντες τὴν ἀλήθειαν μετὰ τοῦ πλάσματος καὶ τοῦ μύθου. Ὁ Ὀμηρος ἐξἱστορεῖ ἐν

ἔπει τὴν ἡλικίαν τῶν ἡρώων, καθ' ὃν τρόπον οἱ ἀπλῶς ἱστορικοὶ τῆς ἐφεξῆς ἡλικίας. Ὁ πατὴρ αὐτὸς τῆς ποιήσεως, μέγας καὶ θεῖος διὰ τὸ ὕψος τῶν ποιητικῶν ἰδεῶν, καὶ διὰ τὴν γονιμότητα τῆς μεγαλονοίας του, ἀξιόπιστος διὰ τὴν καταγραφὴν τῶν τόπων, τῶν ἱερῶν ἐθίμων ἐκάστου γένους, τοῦ κράτους, τῶν νόμων, τῶν ἠθῶν, τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ἔφερε κῦρος περὶ πάντων τούτων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ φέρει ἔτι καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους.

Ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἀναγκαίως πρέπει νὰ προσδράμη εἰς αὐτὸν τὸν μέγαν γραφέα τῶν ἀρχαίων ἀπομνημονευμάτων, ὅστις θέλει νὰ μάθῃ τὴν κατάστασιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Φαιάκων.

Εἰς τὴν ε', ζ', καὶ η'. βραψωθίαν τῆς Ὀδυσσεΐας περιγράφων τὴν κατάστασιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Φαιάκων εἴτι διαλαμβάνει περὶ τοιαύτης ὑποθέσεως, συμφωνεῖ μετὰ τοῦ Θουκυδίδου τ' αὐτὰ λέγοντος διὰ τῶν βραχέων τούτων.

«Κομπάζοντες ἐνίοτε (οἱ Κερκυραῖοι) διὰ τὴν πολλὴν ὑπεροχὴν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ διότι ἐνέγκουν πρὸς τούτων τὴν Κέρκυραν οἱ Φαίακες, εὐκλεῖς διὰ τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν καὶ δύναμιν».

Οἱ Κερκυραῖοι βέβαια τότε ὄντες πλησίον τῆς ἐποχῆς τῶν Φαιάκων, εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν πολλὰ δείγματα ἀξία τῶν αὐτῶν, ἀφανισθέντα ἐφεξῆς ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα. Ὁ Θουκυδίδης ποιεῖ μνήμην τοῦ τεμένου τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀλκίνου, σωζομένων ἔτι εἰς τὴν Κέρκυραν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον, ὥστε ἀν ἀπὸ τῶν ἡδὴ ῥηθεισῶν τριῶν βραψωθιδῶν τῆς Ὀδυσσεΐας, ἀφαιρηθῆ εἴ τι πέπλασται ποιητικῶς, ἢ ὑπερβολή, καὶ τὸ μυθῶδες, τὸ ὑπόλοιπον δὲν εἶναι ἄλλο τι, ἢ ἐξελιγμὸς πλατύτερος τῶν λόγων τοῦ Θουκυδίδου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου οἱ Φαίακες δὲν ἦσαν, οὔτε κυνηγοὶ, οὔτε ποιμένες, οὔτε λησταί, ἀλλὰ λαὸς ναυτικὸς μόνον. Ὁ Ὀμηρος λέγει, ὅτι εἶχον ναύσταθμον, ὅπου κατεσκευάζον τὰ πλοῖα καὶ ἠτοίμαζον τὸν ὀπλισμὸν αὐτῶν, τὰ σχοινία, τοὺς ἱστῶδες, καὶ τὰ ἱστία. Ὁ αὐτὸς λέγει, ὅτι οἱ Φαίακες ἦσαν σφό-

θρα εἰδήμονες καὶ ἐπιτήδευοι εἰς τὸν πλοῦν, διατρέχοντες μακρὰς πορείας εἰς τὴν μεσόγειον μὲ ταχύτητα καὶ ἀσφάλειαν.

Ἐκ τούτου δὴ δήλον, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κατασκευὴ τῶν πλοίων ἐπιφέρει μεθ' ἑαυτῆς καὶ γνώσιν τινὰ τῆς ναυτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, οὕτως ὁ μακρὸς, ὁ ταχὺς καὶ ἀσφαλὴς πλοῦς τῶν Φαιάκων, σημαίνει καὶ εἰδήσιν τινὰ τῶν αὐτῶν περὶ τῆς Γεωγραφίας καὶ Ἀστρονομίας τοῦ τότε χρόνου, ἐν ᾧ αἱ ἐπιστῆμαι ἦσαν ἤδη ἐν σπαργάνοις. Ἄνευ γὰρ τούτων, δὲν ἠδύνατο νὰ κάμουν οὔτε μακρὰς θαλασσοπορείας, οὔτε ὑπερόπται τοῦ θαλασσίου κλύδωνος, νὰ ἀποκτίθωσιν εἰς τὴν ναυτικὴν μέγα κλέος. Περὰ ταῦτα ἡ ναυτικὴ ἐμπειρία ἀναγκαίως προϋποτίθησι τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐμπορίου, τὸ δὲ ἐμπόριον τὴν περιποίησιν τοῦ ἀγροῦ καὶ τῶν τεχνῶν, ἐξ ὧν αὐτὸ λαμβάνει τὴν πηγὴν του.

Ἄγε ἴδωμεν, τί λέγει ὁ ποιητὴς περὶ τούτων. Ὁ Ὀμηρὸς πιστὸς διὰ παντὸς εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τόπων, καὶ τῶν κατοίκων, περιγράφων τὴν ὠραιότητα τῶν πεδιάδων τῶν Φαιάκων, καὶ τῶν κήπων τοῦ Ἀλκίνοῦ, ἐπαινεῖ τὴν γεωπονίαν των, τὸ κάρπιμον τῆς γῆς τῆς Κερκύρας, τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματος, ἐπαριθμῶν καὶ δένδρα τινὰ, τὰ προϊόντα τοῦ ἐλαίου, τοῦ οἴνου, τοῦ σίτου, τῶν ἀχράδων ἢ ἀγρίων ἀπίων, τῶν σύκων, τῶν ροιῶν, τῶν μήλων κ.τ.λ. τῶν αὐτῶν καὶ ἄχρι τῆς σήμερον.

Ἀπὸ τῆς περιγραφῆς ἔτι τῶν ἐργοχείρων, δεῖκνυται ὅτι ἐξησκοῦντο εἰς πολλὰς τέχνας οἱ Φαίακες· τῷ ὄντι, αἱ γυναῖκες παρ' αὐτοῖς, μὲ ἐπιδεξιότητα καὶ ἀδιαλείπτως ἐπεμελοῦντο τὴν ἔριουργίαν, καὶ κατεσκεύαζον λεπτότατα ἱμάτια, οἱ δὲ ἄνδρες χύνοντες τὰ μέταλλα καὶ παντοίαν ἄλλην ἄμορφον ὕλην, τὰ ἐσχηματίζον εὐμορφα, καὶ εἶχον πολλὰς χειρῶν ἐργασίας.

Ἡ Γεωργία τῶν Φαιάκων, καὶ ἡ ἐπιδεξιότης των εἰς τὰς τέχνας, ἀποδεικνύουσιν ὅτι αὐτοὶ ἐμπορεύοντο ἐνεργητικῶς, πωλοῦντες πρὸς τοὺς ξένους, καὶ διὰ τῆς ἐκκομιδῆς τῶν ἰδίων προϊόντων καὶ ἐργοχείρων. Καὶ τῷ ὄντι οὔτε ἡ ναυτικὴ σώζεται ἄνευ τοῦ ἐμπορίου, οὔτε τὸ ἐμπόριον ἄνευ τῶν προϊόντων καὶ τῶν ἐργοχείρων, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι οἱ Φαίακες εἶχον ἀμφοτέρωτ' ἠγόραζον ἔτι καὶ

ἄνδράποδα, καὶ ἐπώλουν δίδοντες εἰς ὄσους ξένους ἤρχοντο εἰς τὴν νησὸν των, τὰ ἀναγκαῖα μέσα καὶ ἐφόδια πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα των. Προστίθησι λέγων ἔτι ὁ Ὀμηρὸς, ὅτι ὁ λαὸς τῶν Φαιάκων δὲν ἦτο φίλος τῶν ξένων, ὅστις χαρακτὴρ εἶναι κοινὸς σχεδὸν εἰς ὅλους τοὺς θαλασσίους καὶ ἐμπορικοὺς λαούς.

Παρατηρήθη ἐπὶ παντὸς χρόνου, ὅτι ὁ πλοῦς, τὸ ἐμπόριον, καὶ ἡ δεξιότης τοῦ πνεύματος, συντείνουν σφόδρα εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν λαῶν, καὶ εἰσάγουσιν εἰς αὐτοὺς τὰς ὠραίας τέχνας, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἡδυπάθειαν, ἅτινα πάντα εἰκότως ἦσαν καὶ εἰς τοὺς Φαίακας, ἐπειδὴ διὰ τοῦ πλοῦ, τοῦ ἐμπορίου, καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ πνεύματος ἐπάγεται ὁ πλοῦτος, δι' οὗ προσκαλοῦνται καὶ αἱ τέχναι. Εἰ καὶ ἀτελής ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Φαιάκων, ἐδίδεν ὅμως συμμετρίαν εἰς τὴν πόλιν των διὰ τὴν ὠραιότητα πολλῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἐπὶ πᾶσι διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ βασιλικοῦ δώματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολυτέλεια ἐφευρίσκει τὴν τέχνην, ἥτις ἐμψυχώνει τὰ μέταλλα, καὶ δίδει εἰς αὐτὰ μορφήν ἀνθρώπων καὶ ἄλλων ζώων, οἱ Φαίακες εἶχον εἰς τὰς παραστάδας τῶν οἴκων ἀνδριάντας διὰ σολισμὸν, καὶ ἀγαλμάτια ζώων, εἰς ἃ ἐτίθεισαν τὰς καιομένας δᾶδας, ἀντὶ τῶν λυχνιῶν, αἱ ὁποῖαι τότε δὲν ἦσαν ἔτι ἐν χρήσει, οὐδὲ γνωστὰ ἴσως.

Οἱ Φαίακες, καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν περιποιοῦντο καὶ εἶχον ἐν τιμῇ, τὴν ποίησιν, τὴν εὐγλωττίαν, καὶ τὴν μουσικὴν, τὰ ὁποῖα σφόδρα συμβάλλουσιν εἰς τὴν κοσμιότητα ἐκάστου γένους. Ὁ Ἀλκίνοος προσκαλεῖ εἰς τὴν αὐλήν του τὸν Φαίακα Ἀοιδὸν Δημόδοκον δεικνύων εἰς αὐτὸν πολλὴν θεραπείαν, ἐκείνος δὲ εἰς τὴν θαλίαν, ἄδει τὴν πόρθησιν τοῦ Ἰλίου καὶ πολλὰς ἄλλας ὑψηλὰς καὶ σοβαρὰς ὑποθέσεις.

Ἡ πολυτέλεια διήγειρεν εἰς τοὺς Φαίακας τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνωνται ἀρεστοὶ εἰς τὴν ὄψιν τοῦ κοινοῦ, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις μετῆρχοντο ἔτι καὶ τὴν διφρηλασίαν, καὶ οἱ ἐγκριτώτεροι μεταξὺ τούτων, ἦσαν καὶ ἐμπρεπέστεροι διὰ παντὸς διὰ τὴν ποικιλίαν τοῦ ἱματισμοῦ, καὶ παντὸς ἄλλου ἐξωτερικοῦ κοσμήματος.

Ὁ χορὸς, τὸ ἄλμα, ἡ πυγμὴ, ἡ πάλη, καὶ ὁ δρόμος ἦσαν ἢ

ἄσκησις καὶ ἡ παιδιὰ τῆς ἐγκρίτου νεότητος τῶν Φαίακων, καὶ ὁ Δημόδοκος μὲ τὴν λύραν του, ἥδε τοὺς ἔρωτας τοῦ Ἄρεος καὶ τῆς Ἀφροδίτης.

Αἱ τοιαῦται ὁμῶς ἠδοναὶ δὲν ἔφερον εἰς τοὺς Φαίακας λήθην τῶν ὠφελίμων ἀσχολιῶν των. Ὅλοι μετῆρχοντο ἐπιμελῶς τὰς ἰδίας των ὑποθέσεις, καὶ οἱ βασιλεῖς ἐξ ἑωθινοῦ ἐνησχολοῦντο εἰς τὰ ὑπουργήματα τῆς διοικήσεως.

Ἡ Βασίλισσα καθημένη ἐν τῷ μέσῳ τῶν θεραπαινίδων, στρέφουσα τὴν ἠλακᾶτην νήθει τὰ ἀλιπόρφυρα ἔρια, καὶ ἡ Ναυσικάα θυγάτηρ τῆς, ἔχει τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐντὸς οἰκονομίας, ὅθεν καὶ συνοδευομένη ἀπὸ ὕλας τὰς θεραπαινίδας, πορεύεται εἰς τὸν ποταμὸν, νὰ πλύνη τὰ ἴδια ἱμάτια, καὶ τῶν οικείων.

Αἱ δὲ τοιαῦται ἀσχολίαι οἶαι τῆς Βασιλίδος Ἀρήτης καὶ Ναυσικάας, νομίζονται τὴν σήμερον ξέναι καὶ ἀλλόκοτοι. Φαίνεται ὁμῶς ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι ἀπὸ τοὺς καιροὺς τοῦ Ἀλκίνου ἄχρι τῶν Καισάρων τῆς Ῥώμης, δὲν ἐλογίζετο χαμαιπρεπῆς ἡ τοιαύτη χειροποιία, ὡς διὰ κουφότητα καὶ νωθρότητα ἐξελήφθη μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος αἱ θυγατέρες ἐνηθον τὰ ἱμάτια τοῦ πατρὸς των, ἐπὶ τῆς γῆς ἤδη μοναρχοῦντος.

Ἄλλ' εἶναι καιρὸς διὰ βραχείων νὰ εἴπωμεν, καὶ περὶ τῆς φύσεως τοῦ πολιτεύματος τῶν Φαίακων.

Ὁ Ὀμηρος λέγει, ὅτι ὁ Ἀλκίνοος ἦτο βασιλεὺς ἀγαθός, καὶ ἑπ' αὐτὸν δώδεκα ἕτεροι ἡγεμόνες διόκουν τὴν ἐπικράτειαν. Προστίθησι δὲ, ὅτι ὁ δῆμος ἔδιδε τὰ ἀξιώματα. Τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ δῆμος εἶχε τὰ δικαιώματά του, καὶ οἱ δεκατρεῖς αὐτοὶ καλούμενοι βασιλεῖς, ἢ ἡγεμόνες ἦσαν οἱ παραστάται τοῦ αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι ἡ φύσις τοῦ τοιοῦτου πολιτεύματος ἦν μεμιγμένον τι βασιλείας καὶ δημοκρατίας οἶον κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἡρώων, ὡς Ἀριστοτέλης γράφει ἐν τῷ περὶ πολιτικῶν.

Ἐκ τῶν ἡδὴ εἰρημένων περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Φαίακων, συνάγεται ὅτι αὐτοὶ ἦσαν λαὸς θαλάσσιος, ἐμπορικὸς, καὶ ἐπιδήσιος, καὶ καθ' ὃν χρόνον αἱ ἐπιστήμαι ἦσαν ἐν σπαργάνοις, αὐτοὶ εἶχον καὶ γινῶσιν τινὰ τῆς Γεωγραφίας, τῆς Ἀστρονομίας, τῆς ναυ-

τικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς, τῆς γεωπονίας, καὶ πολλῶν ἄλλων τεχνῶν, καὶ περιεποιοῦντο τέως τὴν ποίησιν, τὴν εὐγλωττίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὸν χορὸν.

Ἡ ἠδονὴ καὶ ἡ πολυτέλεια κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου, δὲν εἶχον ἔτι διαφθείρει τῶν Φαίακων τὰ ἦθη, οὔτε τὴν ιδέαν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς, τὰ ὅποια ἐσχημάτιζον τὴν εὐδαιμονίαν, τὸν πολιτισμὸν, καὶ τὸ ναυτικὸν κλέος αὐτῶν, ἐν ᾧ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς, δὲν εἶχεν ἴσως παρόμοιον πολιτισμὸν. Μετὰ ταῦτα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ πλοῦτου κακία, ἡ φιλαυτία, ἡ ὑπεροψία τῶν προὔχόντων, καὶ ἡ φθορὰ τῶν πολιτῶν, διήγειραν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἐξ οὗ ἄσθενήσαντες οἱ αὐτοὶ, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιβῶσι πλέον εἰς τοὺς ἐπερχομένους ἐχθροὺς, καὶ εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων. Πιθανῶς δὲ πρὸ ἐκείνης τῶν Διβουρνίων, καὶ ἕτεροι βάρβαροι λαοὶ ἄγνωστοι, ἐπέδραμον, καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν νῆσον τῶν Φαίακων.

(ἀκολουθεῖ)

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ (*).

Δύσκολον εἶναι νὰ εἴπη τις πόσα εἶδη φυτῶν ἀριθμοῦνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας. Πολλὰ χῶραι μένουσιν εἰσέτι ἀνεξερευνηταί, ἄλλαι μὲν νῦν ἐρευνῶνται, καὶ εἰς αὐτάς δὲ τὰς μᾶλλον ἐρευνηθείσας ἀνακαλύπτονται κατ' ἔτος νέα φυτά. Ὁ ὀλικὸς λοιπὸν ἀριθμὸς τῶν ὑπαρχόντων εἰδῶν δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ συμπερασθῆ εἰμὴ ἐκ τοῦ τῶν γινωσκομένων. Ἐντεῦθεν αἱ περὶ τούτου ἐκτιμήσεις τῶν φυσιογράφων (naturalistes) παρήλλαξαν ἀναγκαίως κατὰ λόγον τῆς γενομένης αὐξήσεως ἐν τῇ καταγραφῇ τοῦ φυτικοῦ πλοῦτου τῆς σφαίρας. Τὰ 1753 ὁ Λινναῖος ἐγίνωσκε μόνον 6,000 εἰδῶν· τὰ 1807 ὁ Πέρσον (Persoon) ἠρίθμει 26,000· τὰ 1824 ὁ Στεῦδελ (Stuedel) ἔφερε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰδῶν μέχρι 50,000, καὶ τὰ 1844 μέχρι 95,000. Ἡμεῖς δὲν λέγομεν ὑπερβολὴν βεβαιοῦντες ὅτι σήμερον τὰ βιβλία καὶ τὰ χορτολόγια περιέχουσι περὶ τὰς 120,000.

(*) Ἐκ τοῦ Magasin Pittoresque. Τόμ. XXVI. σελ. 165.

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν περιγραφομένων εἰδῶν οἱ βοτανισταὶ ἐσυμπέρανον ἀλληλοδιαδόχως τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαρχόντων. Τὰ 1820 ὁ Κανδόλιος (de Candolle) ὑπελόγιζεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν 110,000 μέχρι τῶν 120,000. Δέκα ἕξ ἔτη μεταγενέστερον ὁ Μέυεν (Meyen), χωρὶς νὰ δύναται τις νὰ προσάψῃ εἰς αὐτὸν ὑπερβολῆς, ὑπέθετε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰδῶν τοῦλάχιστον 200,000. Δι' εὐφυοῦς ὑπολογισμοῦ τοῦ κατεχομένου ἐπὶ τῆς γῆτινῆς σφαιρᾶς διαστήματος ὑπὸ ἐνὸς εἴδους, ὁ Κανδόλιος ἀποδεικνύει ἡμῖν, τὰ 1856, ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ ἦναι κατώτερος τῶν 400,000 ἢ καὶ τῶν 500,000, ποσὸν ἀκριβῶς ἀναλογοῦν πρὸς τὸ ποσὸν τῆς συνεχοῦς ἀυξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰδῶν διὰ τῆς προσθήκης τῶν ὅσα οἱ περιηγηταὶ φέρουσιν ἀπὸ πάσης χώρας τοῦ κόσμου. Ποῖον στάδιον πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην περιέργειαν! Ἄλλ' ἐνταυτῷ ποία πρόκλησις πρὸς τὴν ἐπιμονεστέραν φιλοπονίαν βοηθουμένην ὑπὸ εὐτυχεστάτου μνημονικοῦ!

Τὸ φυτικὸν βασίλειον διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας διακλαδώσεις· τὰ φανερόγαμα φυτὰ, ἧγουν τὰ φέροντα ὄρατὰ ἄνθη καὶ παρουσιάζοντα, κατὰ τὴν ὥραν τῆς βλαστήσεως, φύλλα πρωτογενῆ καὶ σπερματοφόρα καλούμενα κοτυληδόνας. Ἐντεῦθεν ὁ Ἰουσσιεὺς (Jussieux) ὠνόμασεν αὐτὰ φυτὰ κοτυληδόνα. Πάντα τὰ δένδρα, οἱ θάμνοι, καὶ τὰ ποώδη φυτὰ ἀνήκουσιν εἰς τὴν διακλάδωσιν ταύτην. Τὰ βρῆχρα (fougères), τὰ βρύα (mousses), οἱ λειχήνες (lichens), οἱ μύκεις (champignons), πάντα ταῦτα τὰ ταπεινὰ καὶ ἄμοιρα ἀνθέων φυτὰ, ὧν τὰ πλεῖστα φαίνονται ἀτελὲς προσχεδίασμα τῆς φύσεως, ἀποτελοῦσι μέρος τῆς δευτέρας διακλαδώσεως. Εἰς τὰ ἀτελῆ ταῦτα φυτὰ, τὰ ἄνθη ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ κρυπτὰ, ἐξ οὗ ὠνομάσθησαν κρυπτόγαμα. Ἄπαντα βλαστάνουσιν ἄνευ πρωτογενῶν φύλλων ἢ κοτυληδόνων. Ἐντεῦθεν δὲ παρὰ τοῦ Ἰουσσιεῦς ἐπεκαλέσθησαν ἀκοτυληδόνα.

Ἡ πρώτη διακλάδωσις, ἡ τῶν κοτυληδόνων φυτῶν, διαιρεῖται πάλιν εἰς δύο μεγάλας τάξεις· τὰ δικοτυληδόνα φυτὰ, βλαστάνοντα μετὰ δύο πρωτογενῶν φύλλων ἢ κοτυληδόνων ἢ τάξις αὕτη περιλαμβάνει πάντα τὰ δένδρα καὶ τοὺς θάμνους τῆς Εὐ-

ρώπης, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ποωδῶν φυτῶν πάσης χώρας· καὶ τὰ μονοκοτυληδόνα, παρουσιάζοντα ἐν μόνον πρωτογενὲς φύλλον, ὅταν φύωσιν ἐκ τῆς γῆς. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἀνήκουσιν οἱ φοίνικες τῶν τροπικῶν χωρῶν, τὰ ἡμέτερα βολβώδη φυτὰ οἷα οἱ κρίνοι (lis), τὰ λείρια (tulips), αἱ ἀγρώστεις (graminées), — σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ σιτηρὰ, καὶ ὁ χόρτος τῶν λειμώνων, — τέλος τὰ βύρλα (joncs) καὶ οἱ δόνακες (roseaux) τῶν ἡμετέρων ἐλῶν.

Αἱ τάξεις αὗται ὑποδιαιροῦνται εἰς οἰκογενείας, συγχειμένας ἐκ φυτῶν ἀναλόγων κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ κόκκου αὐτῶν, τοῦ καρποῦ καὶ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ἄνθους αὐτῶν. Ἡ οἰκογένεια τῶν μολοχοειδῶν (malvacées) σύγκειται ἐκ πάντων τῶν πρὸς τὴν μολόχην ἀναλόγων φυτῶν, οἷα ὁ ἱβίσκος ἦτοι ἀγριομολόχη (guimauve), ἡ ῥοδομολόχη ἢ δεινδρομολόχη (rose trémière), ἡ βαμβακίς (cotonnier), κτλ. Πᾶσα οἰκογένεια διαιρεῖται εἰς γένη ἢ συνενώσεις εἰδῶν, μὴ διαφερόντων ἀλλήλων εἰμὴ κατὰ χαρακτῆρας δευτερεύοντας, ὀλιγώτερον σημαντικούς τῶν διακρινόντων τὰς οἰκογενείας. Οὕτως εἰς τὸ ληφθὲν παράδειγμα, τὰ εἰς τὸ γένος τῆς βαμβακίδος ἀνήκοντα εἶδη διακρίνονται ἐκ πάντων τῶν τοῦ γένους τῆς μολόχης διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ κόκκου. Ἐν τῇ βαμβακίδι ὁ κόκκος περικυκλοῦται ὑπὸ τῶν τριχῶν ἐκείνων ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος δρᾷται τοσαύτην ὠφέλειαν, ἐν ᾧ ὁ κόκκος τῆς μολόχης στερεῖται τούτων. Τέλος τὸ γένος σύγκειται ἐξ εἰδῶν, ἧγουν ἐκ φυτῶν ὁμοιοτάτων πρὸς ἄλληλα, πολλάκις ὑπὸ τοῦ ἀπείρου ὀφθαλμοῦ συγχεομένων ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὑπὸ δὲ τοῦ βοτανικοῦ διαγελομένων διὰ χαρακτῆρων συχνάκις μικρολόγων ἀλλὰ πάντοτε ἀμεταβλήτων. Ἐν εἶδος περιέχει πάντα τὰ ἄτομα ὅσα ἢ συνταυτίζονται πρὸς ἄλληλα ἢ διαφέρουσι διὰ παραλλαγῶν ἐλαχίστων, προκυπτουσῶν ἐκ τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος, τῆς καλλιέργειας, ἀφανιζομένων δὲ μόλις τὰ ἄτομα ταῦτα τεθῶσιν εἰς περιστάσεις διαφόρους, καὶ καθυποβληθῶσιν εἰς ἀντιστρόφους ἐπιβροάς.

Ἄν οἱ ὀρισμοὶ οὗτοι φαίνονται ὀπωσοῦν ξηροὶ τὸ πᾶν θέλει διαφωτισθῆ δι' ἐνὸς παραδείγματος.

Τὸ φυτικὸν βασιλεῖον ὁμοιάζει στρατόν· αἱ διακλαδώσεις εἶναι τὰ συνιστῶντα αὐτὸν διάφορα σώματα· αἱ τάξεις εἶναι τὸ πεζικόν, τὸ ἵππικόν, τὸ πυροβολικόν, τὸ μηχανικόν· αἱ οἰκογένειαι εἶναι τὰ συντάγματα· τὰ γένη τὰ τάγματα· τὰ εἶδη οἱ λόχοι συγκείμενοι ἐξ ἀτόμων πάντων ὁμοίων πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸ ἀνάστημα, τὴν στολὴν καὶ τὸν ὅπλισμόν.

Εἶπομεν ὅτι τὰ 1844 ἐγινώσκοντο 95,000 εἰδῶν· ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου 8,000 ἀριθμοῦνται φανερόγραμμα ἤτοι κοτυλήδονα, 15,000 κρυπτόγραμμα ἤτοι ἀκοτυλήδονα. Ἐκ τῶν κοτυλήδων 65,000 ἀνήκουσιν εἰς τὰ δικοτυλήδονα, 15,000 ἀνήκουσιν εἰς τὰ μονοκοτυλήδονα.

Τοιοῦτος εἶναι ὁ ὑπολογισμὸς τῆς γήνιου ἀνθολογίας· ἀλλ' ἡ ἀριθμητικὴ ἀναλογία τῶν εἰς τὰς μεγάλας ταύτας διαιρέσεις τοῦ φυτικοῦ βασιλείου ἀνηκόντων εἰδῶν παραλλάσσει κατὰ τὰς διάφορους ζῶνας τῆς σφαιρας. Ὡς προχωροῦμεν πρὸς τὴν Ἄρκτον, βαθμηδὸν αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν κρυπτογᾶμων, ἐν ᾧ ὁ τῶν φανερογᾶμων αὐξάνει ὡς προβαίνομεν πρὸς τὸν Ἰσημερινόν. Κατὰ τὰς ψυχρὰς ἢ τὰς συγκερασμένας ζῶνας, τὰ κρυπτόγραμμα εἶναι ταπεινὰ φυτὰ, ἀνακύπτοντα μόλις τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους· εἰς τοὺς θερμοὺς τῶν τροπικῶν τόπους, κομψὰ βλύχρα δενδρώδη, ὑψηλότερα τῶν φοινίκων, φαίνονται ἀνακηρύττοντα τὴν δύναμιν τοῦ ἡλίου μεγαλύνοντος καὶ ἐξευγενίζοντος τὰς μορφὰς τῶν φυτῶν.

Αἱ ἀναλογίαι τῶν μονοκοτυληδόνων πρὸς τὰ δικοτυλήδονα ὠρίσθησαν, ὡς αἱ προηγούμεναι, παρὰ τοῦ κυρίου Οὐμβολτ (Humboldt). Ἡ ἀναλογία τῶν μονοκοτυληδόνων προβαίνει αὐξάνουσα ἀπὸ τοῦ Ἰσημερινοῦ πρὸς τὸν πόλον. Οὕτω κατὰ τὴν τροπικὴν ζώνην ἢ ἀναλογία αὕτη εἶναι ὡς 1 πρὸς 6, τοῦτέστι, εἰς ἑπτὰ φυτὰ εὐρίσκεται ἐν μονοκοτυλήδονον· γίνεται δὲ αὕτη ὡς 1 πρὸς 4 κατὰ τὴν συγκερασμένην ζώνην, καὶ ὡς 1 πρὸς 3 κατὰ τοὺς ψυχροὺς τόπους, ὅπου ὁ βοτανικὸς εὐρίσκει τὴ ὀλιγώτερον ἐν μονοκοτυλήδονον ἐπὶ 4 φυτῶν. Οἱ νόμοι οὗτοι δὲν ἀληθεύουσιν εἰμὴ κατὰ τὴν γενικότητα. Ἄν θεωρήσῃ τις ἰδίως χώραν

τινὰ εὐρίσκει αὐτοὺς τροποποιημένους κατὰ τὴν μίαν ἢ κατὰ τὴν ἄλλην διεύθυνσιν. Ἐν τῷ Σπίτςβεργ, παραδείγματος χάριν, ἀριθμεῖ τις 82 φανερόγραμμα, δηλαδὴ, 66 δικοτυλήδονα καὶ 16 μονοκοτυλήδονα· ἡ ἀναλογία, ὡς βλέπομεν, εἶναι 1 πρὸς 4. Ἐν τῇ νήσῳ Μελβίλλη, κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Βαφινίου κόλπου (baie de Baffin), εἰς κλίμα ἔτι μᾶλλον τραχὺ, ἡ ἀναλογία εἶναι 1 πρὸς 2. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ὡς πρὸς τὴν Ἰσλανδίαν, τὰς Φαιρώας νήσους καὶ, κατὰ τὸ ἄλλο ἡμισφαίριον, ὡς πρὸς τὰς Μαλουτίνας. Φυσικόν τι στοιχεῖον, ἡ ὑγρασία, ἐπιφέρει τὴν αὐξήσιν τοῦ σχετικοῦ ἀριθμοῦ τῶν μονοκοτυληδόνων καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν δικοτυληδόνων. (Charles Martins.)

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ (*)

Βραχεῖ λόγῳ δὲ πολλὰ πρόσκειται σοφά.

(Σοφοκλ. ἀποσπ.)

Οἱ χρηστῆς ἀγωγῆς τυχόντες ἄνθρωποι, ὅπου τῆς γῆς καὶ ἀν ὧσι, φέρουσιν ἐπ' ἄλλοις ἐν μὲν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐρριζωμένην ἐδραίως τὴν εὐσέβειαν, ἐν δὲ τῷ πνεύματι τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος τὰ θαυμάσια, καὶ ἐντεῦθεν καθόλου ἀρύνονται ὅ,τι καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀληθῶς λογικὸν ὃν καὶ ὄντως ὁμοίωμα τοῦ πλαστοουργήσαντος αὐτόν. Ἄνθρωποι τοιοῦτοι ὁ Κ. H. Montagu Butler, ἀπόσχολος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κανταβριγίας καὶ ἐταῖρος τῆς τριαδικῆς σχολῆς, περιῆλθε πρὸ ὀλίγου τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ ἐκ τοῦ ἐγγύς κατίδη καὶ θαυμάσῃ τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς ἀριστουργήματα, καὶ προσενέγκῃ τὴν λατρείαν αὐτοῦ εἰς τοὺς μάρτυρας τῆς δόξης αὐτῆς χώρους· ἀπελθὼν δὲ ἀφῆκεν ἐνταῦθα εἰς μνημόσυνον φίλῳ αὐτοῦ, τῷ ἐπωφελεῖ τῇ γυναικείᾳ ἐν Ἑλλάδι παιδεύσει γενομένῳ τε καὶ διατελοῦντι, αἰδεσίμῳ Κ. Χίλλ, τὰ ἐ-

(*) Τὸ ἄρθρον τοῦτο καὶ τὸ ἐπόμενον λαμβάνομεν ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδομένης Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν, ἀριθ. 236.

ξῆς ἐπιγράμματα, ἅπερ ἐν παρόδῳ ἐποίησεν εἰς διαφόρους θέσεις, καὶ σὺν αὐτοῖς παράφρασις ἕμμετρον δύο ψαλμῶν, ἔχων ἐν νῶ πάντως τὴν ἐξῆς τοῦ Γρηγορίου Νύσσης συμβουλὴν «Ὁδοιποροῦντές τε πρὸς τούτοις καὶ θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, ἢ τι» σιν ἐπιδιφρῖοις ἐργασίαις προσασχολούμενοι, καὶ πάντες οἱ ἀπαζαπλῶς ἐν πάσιν ἐπιτηδεύμασιν ἄνδρες τε γυναῖκες, ἐν ὑγιείᾳ τε καὶ ἀβρωστίᾳ, ζημίαν ποιοῦνται τὸ μὴ διὰ στόματος τὴν ὑψηλὴν ταύτην διδασκαλίαν (δηλαδὴ τὴν τῶν Ψαλμῶν) φέρειν». (Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Ψαλμῶν Α. 3).

Ὁ ἀνὴρ οὖν οὗτος μεταβαίνων ἐκ τῆς Φυλῆς διὰ τῶν ὑπεριῶν τῆς Πάνηρθος εἰς Μαραθῶνα ἐμνήσθη τοῦ ΡΚ΄ Ψαλμοῦ «Ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ ὄρη κτλ.» ἐπανιῶν δὲ ἐκ Μαραθῶνος εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ τε πάλαι καὶ τὰ νῦν ἔργα τῶν ἀνθρώπων θεωρῶν ἐμνήσθη τοῦ ΡΚΣΤ΄ Ψαλμοῦ «Ἐάν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες κτλ.» ὑπονοῶν ὅτι τὰ πάντα εἰσὶ σαθρὰ ἄνευ τῆς οὐρανόθεν ἀντιλήψεως, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὡς εἰ ἔλεγε «ζητεῖτε πρῶτον τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.» Πόσον διδασκτικόν ἐστὶ μάθημα ἢ μελέτη τῶν ἰδεῶν καὶ τὰ πάρεργα ταῦτα ποιήματα τοῦ εὐσεβοῦς καὶ πεφωτισμένου Η. Montagu Butler! Παρεκτὸς δὲ τῆς ἠθικῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζει τις οὐχ ἦττον καὶ τὴν περὶ τὸν Ἕλληνα λόγον τριβὴν αὐτοῦ, συνήθη πᾶσι σχεδὸν τοῖς τῶν πανεπιστημίων τῆς Κανταβριγίας καὶ Ὄξωνίας ἀποσχόλοις.

Ὁ ἐν Χαιρωνείᾳ λέων.

«Προσιόντων δὲ τῇ πόλει πολυάνδριον Θηβαίων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς Φίλιππον ἀγῶνι ἀποθανόντων οὐκ ἐπιγέγραπται μὲν δὴ ἐπίγραμμα, ἐπίσημα δὲ ἔπεστιν αὐτῷ λέων φέροι δ' ἂν ἐς τὸ ἀνδρῶν μάλιστα τὸν θυμόν· ἐπίγραμμα δὲ ἄπεστιν, ἐμοὶ δοκεῖν, ὅτι οὐκ ἐοικότα τῇ τόλμῃ σφίσι τὰ ἐκ τοῦ δαίμονος ἠκολούθησε». (Πανσαρίας, Βοιωτικοῖς Θ. 405).

Ἐπίγραμμα

(τοῦ εἰρημένου περιηγητοῦ).

Λέοντ' ἐσεῖδον μαχόμενον λύκῳ ξένῳ·
Κἂν ἐκράτησεν ἐγγενὲς πνέων μένος.
Ἄλλ' ἀσθενοῦντα γάρ νιν ἐξεῦρεν λύκος,
Νόσῳ κακῇ ξυνόντα τηρήσας πάλαι,
Τοὺς πρὸσθ' ἀπλάτους δ' ὄνουχας ἐκκεκαρμένον.
Ὁ δ' οὖν, ξυνειδῶν ἰσχὺν ἠρημωμένος,
Οὐδέν τι μᾶλλον τὴν μάχην ἠναινετο,
Ἔργων ἀταρβῆ τῶν πάλαι μνήμην ἔχων.
Εἶθ' ὡς ξυνῆψε, καιρίαν πληγίς χαμαὶ
ἔκειτο λυπηθεὶς μὲν ἀλλ' ὑπερφρονῶν,
Ὅρθαῖς κόραισι δεχόμενος τὸ μόρσιμον.

Τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ πολυάνδριον

(ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ).

Τί δὴ δακρύεις τὸν δ' ὄρων, Ἐλληνα, τάφον;
Ἡμεῖς γε μὲν τοι χαίρομεν κοιμώμενοι,
Ἐλεύθεροι γάρ εἰσιν οἱ κεκημηκότες.

Ψαλμὸς ΡΚ΄.

Ἴψου τρέποιμ' ἂν ὄμματ' ἐς παλαι' ὄρη,
Ὄθεν ξύνοιδα τοῦμόν ἐκπίνων σθένος.
Σθένος γε μὲν δὴ τοῦμόν ἐξέφθ' ἔσοῦ
Τοῦ γῆν κτίσαντος, οὐρανοῦ θ' ἐδρεύματα.
Κεῖνῳ πεποithῶς πάντ' ἀκίνητον πόδα
Ἐξεις, ὁ προστατῶν γὰρ οὐχ εὔδει ποτέ.
Τῶν γοῦν Ἀβράμου προστατοῦνθ' ἱεροῦ σπορᾶς
Εὔδοντ' ἂν οὐ λάβοι τις, οὐδ' ὑπνωμένον.
Ὁ γὰρ φυλάσσων σ' αὐτὸς ἐσθ' ὁ Κύριος,
Ἐρυμα βέβαιον, δεξιὸς παραστάτης,

Τὸ μὴ σ' ἐπ' ἡμᾶρ ἡλίου καύσειν φλόγα,
Μηδ' αὖ σελήνην νυκτὸς ἐν καταστάσει.
Ὁ Κύριός σε ῥύσεται παντὸς κακοῦ,
Ψυχὴν ἀτάλλων αὐτὸς, οὐ ξένη χερί.
Οὗτός σ' ἀνέξει καὶ θύραζ' ὀρμώμενον,
Καὶ νόστιμόν γε, τὸν δι' αἰῶνος χρόνον.

Ψαλμὸς ΡΚΣΤ'.

Εἰ μὴ τὸ δῶμα καὐτὸς ὑψώσει Θεός,
Ἄνωφελής τοι τῶν ἀνυψούντων πόνος.
Εἰ μὴ φυλάξει προστάτης Θεὸς πόλιν,
Μάτην ἀϋπνεῖ νυκτέραν φρουρὰν φύλαξ,
Ἄλλως ἄρ' ὑμεῖς, πρῶ μὲν ἐξανέστατε,
Εἴθ' ὕπνον ὅψ' αἰρεῖτε, κἂν ἀγωνίᾳ
Τὰ πρὸς βίον πονεῖτ', ἐπεὶ τῶν φιλάτων
Τροφὸς προμηθῆς καὶ καθευδόντων Θεός.
Παῖδας μὲν οὖν, βλαστήματ' εὐτέκνου σποράς,
Θεὸς δίδωσι, τιμιώτατον γέρας.
Οἶον γὰρ ἰοὶ τοῦ γίγαντος ἐν χερσὶν
Τοιοῦτον ἔρκος ἢ νέα παίδων τροφή.
Μάκαρ, φαρέτρα τῶν δ' ὄρω πληθύεται
Ἐχθροῖς γ' ὀμιλῶν οὐδ' ἂν αἰσχύνῃ λάβοι.

ΒΙΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ.

«Μάκαρ Σοφοκλῆς, ὃς πολλὸν χρόνον βιοῦς
ἀπέθανεν, εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ δεξιὸς
πολλὰς ποιήσας καὶ καλὰς τραγωδίας
καλῶς δ' ἐτελεύτησ' οὐδὲν ὑπομείνας κακόν.»
(Φρύνηχος ἐν Μοῦσαις).

Ὅτε ὁ Αἰσχύλος ἠρίθμει τὸ 30 τῆς ἡλικίας του ἔτος ἐγεννήθη
ὁ Σοφοκλῆς ἐν Κολωνῶ, δῆμῳ δέκα ἀπέχοντι τῶν Ἀθηνῶν 5x-

δίου, τὸ 495.ον ἔτος π. Χ., ἤτοι τὸ 2.ον τῆς 74.ης Ὀλυμπιά-
δος, κατὰ τὸν μᾶλλον ἀξιόπιστον προσδιορισμόν. Ἦτον οὗτος
υἱὸς τοῦ Σοφίλου, ἐπισήμου καὶ πλουσίου Ἀθηναίου πολίτου, οὐ-
τινος ἢ σημαντικώτερα πρόσδοδος ἦν ἐξ ἐργοστασίου ὄπλων. Τὰ
πνευματικὰ καὶ σωματικὰ προτερήματα, δι' ὧν ἡ φύσις ἐπροίκι-
σε δαψιλῶς τὸν παῖδα, προῶρως δι' ἐπιμελεστάτης ἀνατροφῆς
ἀνεπτύχθησαν καὶ ἐμορφώθησαν. Ὁ πατήρ του εἶχε τὰ πρὸς
τοῦτο μέσα, καὶ ἡ ἀρχαία πολιτεία τῆς Ἑλλάδος, ἐν ἧ' αἱ τέ-
χναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι τὰ μέγιστα εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀκμᾶζωσι,
παρεῖχεν ἀφθονωτάτην τὴν εὐκαιρίαν εἰς καλλιέργειαν καὶ τε-
λειοποίησιν τῶν πλεονεκτημάτων. Δεκαπενταετῆς ὁ Σοφοκλῆς
οὐ μόνον κατὰ τὸ πρακτικὸν σύστημα τῆς ἀνατροφῆς τῶν Ἑλ-
λῆνων ἐκρατύνθη διὰ τῆς γυμναστικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐξάριστον
σωματικὴν καλλονὴν εἶχε φθάσει, καὶ εἰς τὴν μουσικὴν καὶ τὴν
ὄρχησιν τόσον ἐπιτυχῶς εἶχεν ἐκπαιδευθῆ, ὑπὸ τοῦ περιφήμου
αὐτοῦ διδασκάλου Λάμπρου, ὥστε κατὰ τὸ ῥηθὲν ἔτος τῆς ἡ-
λικίας του ἤδη ἐξελέχθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν χορῶν, οἵτινες παρί-
στων τὴν πανήγυριν τῆς ἐν Σαλαμῖνι νίκης, ἔνθα συνεκροτήθη ἡ
περίφημος ναυμαχία κατὰ τῶν Περσῶν κλ., τὸ ἔτος 480 π. Χ.
Συνέβη δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Εὐριπίδης νὰ γεννηθῆ ἐν
Σαλαμῖνι, καὶ ἐπειδὴ ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ Αἰσχύλος εἶχεν ἀν-
δρείως ἀγωνισθῆ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην, καὶ ἀναμφιβό-
λως παρευρίσκετο εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν, συνήθροισεν ὁ
περσικὸς πόλεμος, ἧ, ὡς λέγει ὁ Λεσίγγιος, ἡ τραγικὴ μούσα
τοὺς τρεῖς ἐκείνους ποιητὰς, οἵτινες θεωροῦνται ὡς οἱ κράτιστοι
Ἀθηναῖοι τραγικοὶ, καὶ ἀφῆκαν ἀριθμὸν τινα τῶν καλλίστων ἔρ-
γων τῶν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, πρώτην φορὰν κατὰ τὴν ἡ-
μέραν ἐκείνην, ἧτις διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτον ἡ ἐνδοξοτάτη.

Δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὰ πρῶτα τελειό-
τερα ἄνθη τῆς δραματικῆς ποιήσεως, ἀναπτυσσόμενα κατὰ τὴν
ἐποχὴν ἐκείνην καὶ καρπούμενα τῶν ἐπευφημιῶν Ὀλοκλήρου τοῦ
ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἰδίως εἴλκυον καὶ ἐμάγευον τὸν νεανίαν. Ἦτον
εἰκοσιτριῶν ἐτῶν, ὅτε ὁ Αἰσχύλος ἐδίδαξε τοὺς Πέρσας ἐν μέσῳ

τῶν ἐπευφημιῶν τῶν Ἀθηναίων. Ἦδη πρότερον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἴδιος θὰ ἔκαμε πολλὰ ποιητικὰ δοκίμια πρὸς δοκιμασίαν, ἐνίσχυσιν καὶ ἄσκησιν τῶν δυνάμεών του, ἰδίως εἰς τὸ πεδῖον τῆς τραγικῆς μουσικῆς. Διότι μετὰ τέσσαρα ἔτη, ἐν ἔτει 468 π. Χ. καὶ ἐν τῷ 28.ῳ τῆς ηλικίας του, διηγωνίσθη τῷ Αἰσχύλῳ, οὗ ἡ δόξα ἦτον ἤδη γενικῶς ἀνεγνωρισμένη, περὶ τῆς νίκης. Εἰσῆλθε κατ' αὐτοῦ εἰς τὸ στάδιον, φέρων ἐπὶ σκηνῆς τὴν πρώτην του τραγωδίαν ὀνόματι «*Τριπτόλεμον*,» ἐξ ἧς ὀλίγα μόνον σώζονται τεμάχια. Τὸ δράμα τοῦτο ἐνεποίησε μεγίστην ἐντύπωσιν, καὶ μεταξὺ τῶν θεατῶν ὡς καὶ τῶν δικαστῶν ἐγεννήθη σφοδρὰ ἀνησυχία καὶ ζωνρὰ συγκίνησις. Οἱ μὲν ἐκλίνουν πρὸς τὸν νέον Σοφοκλέα, οἱ δὲ πρὸς τὸν δοξοστεφεῖ γηραιότερον ποιητὴν, καὶ ὁ ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν, ὁ πρῶτος τῆς ἐπικρατείας, ἐπαθύμει ὡς ἐκ τούτου νὰ παραμερίσῃ τὴν αἰτίασιν τῆς προσωποληψίας, ἥτις εὐκόλως ἠδύνατο ν' ἀποδοθῆ εἰς τινὰς τῶν θεατῶν ἐκλεγομένων δικαστῶν. Εὐτυχῆς σύμπτωσις συνέδραμε τὴν ἀπόφασιν. Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Κίμων πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀφιχθῆ, ἐν συνοδείᾳ τῶν ἐννέα του ὑποστρατῆγων, μετὰ τὴν ἦταν τῶν Περσῶν κατὰ τὸν Εὐρυμέδοντα, εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἀνέβη εἰς τὴν σκηνήν, ὅπως προσφέρῃ εἰς τὸν Διόνυσον, τὸν προστάτην τῶν τραγικῶν δραμάτων, τὰς συνήθεις σπονδὰς. Ὁ ἄρχων ἐξελέξατο τότε τοὺς δέκα τούτους ἄνδρας ὡς δικαστὰς· οὗτοι ἐδέχθησαν τὴν ἐκλογὴν, ὥμοσαν τὸν ὄρκον τῆς ἀμεροληψίας, καὶ ἐκήρυξαν τὸν Σοφοκλέα νικητὴν τοῦ Αἰσχύλου, ἀπόφασιν, ἥτις τόσῳ πλείονα ἔκαμε κρότον, καθ' ὅσον ἡ ἐκλογὴ αὐτῆ τῶν δικαστῶν ἦτον ἔκτακτος, καὶ ὁ νέος διαγωνισμὸς ἀμέσως κατὰ τὴν πρώτην του ἐμφάνισιν κατέστησεν εὐκλεᾶ τὴν τοιαύτην νίκην. Ὁ Αἰσχύλος ἐθεώρησεν ἑαυτὸν προσβεβλημένον ἐκ τῆς ἀποφάσεως ταύτης. Ἀνεγνώριζε βεβαίως τὰ πλεονεκτήματα τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλὰ δυσκόλως τὰ εὑρισκεν ἤδη ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ ἀρχαρίου ἔργῳ ἐκτεθειμένῳ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς καὶ τελείως, ὡς ἐνεῦ θλίψεως νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν προσβεβλημένον. Ὄθεν εἶπεν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις, ὅτι ἀφιερῶ εἰς τὸν χρόνον τὰς

τραγωδίας του, ὅστις δὲν ἤθελε τῷ ἀρνηθῆ τὴν προσήκουσαν ἐκτίμησιν, καὶ μετέβη, τοῦτο μὲν διὰ τὴν παραγνώρισιν ταύτην τῆς τέχνης του νικηθεὶς, τοῦτο δὲ διὰ τὴν, κατὰ τὰς ἀρχάς του, δυσάρεστον εἰς αὐτὸν πορείαν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἐπὶ μικρὸν χρόνον εἰς Σικελίαν, ἐγκαταλιπὼν ἐκουσίως τὸ στάδιον εἰς τοὺς ἀντιπάλους του.

Ὁ Σοφοκλῆς καὶ ἄλλοι ποιηταί, ἐν οἷς ὕστερον ἐξεῖχεν ὁ Εὐριπίδης, περιεποιούντο ἤδη τὸ ἀττικὸν δράμα, παρακινούμενοι ἐκ τῶν εὐφημιῶν ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον συνέτεινεν εἰς ἀγῶνα τοιοῦτον, ὁποῖον ὁ κόσμος οὐδέποτε ἴσως ἐπανεῖδε. Καὶ ὁ μετανάστης πατὴρ τῆς τραγωδίας ἐπανῆλθεν ὕστερον εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἀνενέωσε τὰς δάφνας του, ἀναπτύσσων ἐν ὑψίστη τελειότητι τὴν δημιουργικὴν τοῦ πνεύματός του δύναμιν. Κατὰ διάστημα ὅμως τριακονταετίας μᾶς λείπουσι, μετὰ τὴν πρώτην ταύτην νίκην, ἀκριβέστεραι πληροφορίαι περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἔργων τοῦ Σοφοκλέους. Ὅ,τι γινώσκωμεν μετὰ θετικότητος ἀρκούσης εἶναι, ὅτι ἐνυμφεύθη Ἀθηναίαν τινὰ Νικοστράτην, ἥτις τῷ ἐγέννησεν υἱὸν, ὀνόματι Ἰοφῶντα, ὅστις ἐκληρονόμησε τὴν τραγικὴν τοῦ πατρὸς του μουσάν, καὶ ἴσως ζῶντος ἐτι τούτου διηγωνίσθη πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ βραβείου. Δεύτερον υἱὸν ἀπέκτησεν τὸν Ἀρίστωνα, ἐκ δευτέρας γυναικὸς, Θεωρίδος καλουμένης ἐκ Σικυῶνος· καὶ υἱὸς τούτου φέρων τὸ ὄνομα τοῦ πάπου του, ἐδόθη εἰς τὴν δραματικὴν τέχνην, ἀλλὰ μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάπου του ἔφερε τὰ ἔργα του εἰς τὴν σκηνήν, καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐπιτυχίας. Ἐκτὸς τούτων ἀναφέρονται ἕτεροι τρεῖς υἱοὶ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, Λεωσθένης, Στέφανος καὶ Μενεκλείδης, περὶ ὧν ὅμως ἀγνοεῖται ἂν ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Νικοστράτης, ἢ τοῦ μετὰ τῆς Θεωρίδος γάμου ἐγεννήθησαν. Ὁ βίος του ἄλλως τε ἦτον ἐντελῶς εὐδαίμων, καὶ συνέπεσε καὶ κατὰ τὴν εὐτυχεστάτην καὶ καλλίστην τῆς Ἑλλάδος ἐποχὴν. Οὐδὲν ἀναγινώσκωμεν περὶ μεριμνῶν καὶ θλίψεων προξενηθειῶν αὐτῷ ἐξ οἰκιακῶν ἢ δημοσίων σχέσεων, παρεκτὸς ὀλίγων τινῶν ἀπιθάνων ἀνεκδότων. Ἀγαπώμενος καὶ σεβόμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, δὲν ἐδυ-

νήθη ν' ἀποφασίσῃ ν' ἀφήσῃ τὰς Ἀθήνας, καὶ νὰ ἐπιζητήσῃ δόξαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὡς ὁ Αἰσχύλος ἢ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ δὲν τῷ ἔλειψαν αἱ παρακλήσεις βασιλέων ἀγαπώντων τὴν ἐπίδειξιν, οἵτινες προσεπάθουν νὰ τὸν ἐλκύσωσιν εἰς τὰς αὐλὰς των. Τοιαῦτα ἐν εἰρήνῃ διερχομένη ἐπίζηλος εἰμαρμένη ἑκατοπτρίζετο καὶ ἐν τὸς τῶν ποιητικῶν ἔργων του. Ταῦτα μᾶς περιγράφουσι τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν μετὰ τῶν ἡδονῶν καὶ θλίψεων τῆς ἐν πληρεστάτῳ κάλλει, καὶ τοιαύτη χάρις ἐπικρατεῖ καθ' ὅλην του τὴν παράστασιν, τοιαύτη ἀγνότης καὶ ἀρμονία ὡς πρὸς τὰς ἰδέας, τοὺς λόγους καὶ τὰ συναισθήματα, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι μὲ κατὰλληλον χαρακτηρισμὸν τὸν ἐκάλεσαν *ἀττικὴν μέλισσαν*, ὡς εἰ ἤξευρε τρόπον τινὰ ἐκ τῶν ἀνθέων τῆς ποιήσεως νὰ ἐκλέγῃ τὰ κάλλιστα καὶ ἄριστα.

Δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ θαυμάζωμεν, ὅτι ἀνείλατο πλείους τῶν εἴκοσι νικῶν, καὶ ὅτι εἰς ἄλλους ἀγῶνας ποιητικούς ἐλάμβανε τὸν δεύτερον βαθμὸν καὶ οὐδέποτε τοσοῦτον ἀπέτυχεν, ὥστε νὰ τῷ ἀποδοθῇ ὁ τρίτος, ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσιν, νὰ κηρυχθῇ ὡς ἐντελῶς ἠττημένος ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν του. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δραμμάτων του λέγουσι ὅτι ἀνέβη εἰς 130, ἐξ ὧν τινὰ θεωροῦνται νόθα. Ὡς καὶ τοῦ Αἰσχύλου οὕτω καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἐπὶ τὰ μόνον διεσώθησαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Φέρουσι ταῦτα τὰ ὀνόματα Ὀιδίπους Τύραννος, Ὀιδίπους ἐπὶ Κολωνῶ, Ἀντιγόνη, Αἴας Φιλοκτήτης, Ἡλέκτρα, καὶ αἱ Τραχινίαι, ἅπαντα σχεδὸν καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀνεγνωρισμένα ὡς τὰ τελειότερα τῶν ἔργων του.

Μεταξὺ τούτων ἡ Ἀντιγόνη εἶναι τὸ ἀρχαιότατον καὶ περιφημότατον. Ὁ Σοφοκλῆς ἤγεν ἤδη τὸ 57.ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὅτε πρῶτον ἐδιδάχθη τὸ δράμα τοῦτο, ἔτυχε δὲ τοσοῦτων ἐπευφημιῶν ὑπὸ τῶν θεατῶν, ὥστε ἀνομάσθη στρατηγὸς καὶ ἔλαβε μετὰ τοῦ Περικλέους τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου τοῦ κατὰ τῆς Σάμου πεμπομένου. Τὰ λοιπὰ ἐξ ἐγράφησαν ἀργότερον. Ἐν γένει αἱ πλείσταί του νίκαι φαίνονται συμβᾶσαι μετὰ τὴν πρῶτην ἐκείνην τριακονταετῆ περίοδον τῆς ἐνεργείας του, ὥστε

ἀνήκουσιν εἰς τὰ τελευταῖα 33 ἔτη τῆς ζωῆς του. Διότι ὁ ποιητῆς, κεκτημένος ὑγίειαν ἀτάραχον σώματος καὶ ψυχῆς μέχρι ἐσχάτου γήρατος, ἐδυνήθη οὕτω νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐνεργῶν ποιητικῶς μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς ζωῆς του ἡρῶν. Τοῦλάχιστον εἶναι σχεδὸν ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ Ὀιδίπους ἐπὶ Κολωνῶ μάλιστα δέκα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του ἐποιήθη καὶ ἐδιδάχθη πρὸς τὸ δράμα τοῦτο συνδέεται τῷ ὄντι ἡ διήγησις, ὅτι ὁ υἱὸς του Ἰοφῶν τὸν κατηγόρησεν εἰς τὸ δικαστήριον ὅτι τὰ γηρατεῖά του προέβησαν ἤδη τοσοῦτον, ὥστε ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ ἐπιτροπεία τῆς περιουσίας. Ἄλλ' οἱ δικασταὶ, λέγεται, τὸν ἠθώωσαν, κυρίως πεισθέντες περὶ τοῦ ἀβασίμου τῆς ἀγωγῆς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Σοφοκλῆς τοῖς ἀνέγνωσεν ἐκ τοῦ ἐσχάτως ποιηθέντος *Οιδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ* χορόν τινα, δι' οὗ ἐξυμνεῖ τὴν πατρίδα του Κολωνόν. Ἄν ἐν τούτοις τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ἀληθές ἢ πλαστὸν, ἀγνοοῦμεν, εἶναι δὲ βέβαιον, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐννενηκοντούτης ἦτον ἀκόμη εἰς κατάστασιν ν' ἀποδώσῃ τὴν τελευταίαν τιμὴν εἰς τὸν ἀποθανόντα Εὐριπίδην, ὅστις πολλάκις, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ, ἠγωνίσθη νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν νίκην. Διότι, ὅτε ἐφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ ποιητῆς ἐκεῖνος ἀπεβίωσεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ Σοφοκλῆς μετέβη, πενήθορον ἐπὶ σκηνῆς, καὶ ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς τοὺς στεφάνους. Τοῦτο ἐγένετο ἐν ἔτει 405 π. X.

Τὸ ἐπόμενο ἐτος ὁ ποιητῆς ἀπεβίωσε. Τινὲς λέγουσιν ὅτι ἐπνίγη καταπίνων βᾶγα σταφυλῆς, ἄλλοι ὅτι ὑπὸ τῆς χαρᾶς διὰ τὴν ἀνέλπιστον νίκην ἐνός του δράματος, καὶ ἄλλοι διηγοῦνται ὅτι ἀναγινώσκων τὴν Ἀντιγόνην ἠδέως ἀπεκοιμήθη. Συνεπεία τῆς πρώτης παραδόσεως ὁ τότε νεαρὸς Σιμωνίδης συνέταξεν εἰς μνήμην του τὸ δίστιχον

« Ἐσβέσθης, γηραιὲ Σοφοκλεε, ἄνθος αἰοιδῶν

» ἀνωπὸν Βάκχου βότρυον ἐρεπτόμενος ».

Καὶ περὶ τῆς κηδείας του διεδόθη εὐκλεῆς μῦθος. Λύσανδρος, ὁ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἶχεν εἰσελθεῖ νικηφόρος εἰς Ἀττικὴν, καὶ κατεῖχε τὸ μέρος ὅπου εὐ-

ρίσκετο τὸ οἰκογενειακὸν τοῦ Σοφοκλέους νεκροταφεῖον* ὅθεν οἱ Ἄθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ κηδεύσωσι τὸν νεκρὸν τοῦ τελευταίου τούτου. Τότε, λέγουσιν, ἐπαρουσιάσθη ὁ Διόνυσος κατ' ὄναρ εἰς τὸν πολέμιον στρατηγὸν καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐπιτρέψῃ, ὥστε ὁ εὐνοούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τούτου, ἡ « ἡ νέα Σειρήν » νὰ κηδευθῇ μετὰ τῶν προσηκουσῶν τιμῶν. Ἐξηγήσας τὴν ὀπτασίαν ταύτην ὁ Λύσανδρος ἐπὶ τοῦ Σοφοκλέους, ὑπήκουσε, καὶ ἔκαμε μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἀνακωχὴν μέχρι οὗ ἐπεραιώθη ἡ πομπώδης κηδεαία. Ὁ Ἰοφῶν ἤγειρεν εἰς τὸν πατέρα του μνημεῖον, τὸ ὁποῖον λέγουσιν ὅτι ἐκόσμησεν ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή*

Κρύπτω τῶδε τάφῳ Σοφοκλῆν πρωτεῖα λαβόντα
τῇ τραγικῇ τέχνῃ, σχῆμα τὸ σεμνότατον.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ, ὑπὸ Σ. Πγ.)

Η ΝΗΣΟΣ ΠΑΤΜΟΣ (*).

Ἡ νῆσος αὕτη, μία τῶν Σποράδων, κεῖται ἐν τῷ Ἰκαρίῳ πελάγει παρὰ τὰ μεθόρια τῶν ἀκτῶν τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας, πρὸς μεσημβρίαν τῶν νήσων Ἰκαρίας καὶ Σάμου, καὶ εἰς ἐξήκοντα μιλίων ἀπόστασιν πρὸς ἄρκτον τῆς νήσου Κῶ. Ἡ μεσημβρινὴ αὐτῆς ἀκτὴ ὠνομάζετο Ἀμαζόνιον ἀκρωτήριον* ἀπέχει αὕτη διακόσια στάδια τῆς Λέρου. Ἀρχαίῳθεν ἡ Πάτμος δὲν ἦτο εἰμὴ ἄγονος σκόπελος* εἶχε μικρὰν πόλιν τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ ἤθελε μείνει μία τῶν μάλλον ἀγνώστων νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἃν δὲν εἶχεν αὕτη ὑπάρξῃ ὁ τόπος ἔνθα ἐξωρίσθη ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, ὅς τις ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν του, ἐπὶ Δομιτιανοῦ τὸ 95 ἔτος μ. Χ. « Ἐγὼ Ἰωάννης, ὁ καὶ ἀδελφὸς ὑμῶν, καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ, διὰ τὸν

(*) Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ συγγράμματος *Plas de la Grèce*, par M. Louis Lacroix — Paris, Didot, 1853. σελ. 209.

λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐγενόμην ἐν Πνεύματι ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ* καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος, λεγούσης· Ἐγὼ εἰμι τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος* καὶ, ὃ βλέπετε, γράψον εἰς βιβλίον καὶ πέμψον ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς ἐν Ἀσίᾳ. . . » (*) Δεικνύουσιν εἰσέτι, ἄνωθεν τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, σπήλαιον ἔνθα ὁ ἐμπνεόμενος ἀπόστολος ἤκουσε τὴν οὐρανίαν ἐκείνην φωνὴν, καὶ ἔνθα ἔλαβε τὴν σειρὰν τῶν ὀπτασιῶν καὶ τῶν ἀποκαλύψεων, ἐξ ὧν συνέταξε τὸ ὑψηλὸν καὶ μυστηριώδες αὐτοῦ βιβλίον.

Περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, Χριστόδουλος, ἡγούμενος τῆς Δάτρου ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀποφεύγων τὰς καταδρομὰς τῶν Τούρκων, καθίδρυσε τὸ μοναστήριον τῆς Πάτμου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς νήσου περισοίχισας αὐτὸ διὰ τειχῶν ὡς φρούριον. Οἱ κατὰ τὴν νήσον διεσπαρμένοι οἰκῆτορες συνήλθον περὶ τὴν μονὴν, ἔνθα ἠδύναντο νὰ καταφύγῳσιν ὁσάκις οἱ κατὰ τὰς θαλάσσας ἐκεῖνας τοσοῦτον πολυάριθμοι πειραταὶ ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς ἐν τῇ νήσῳ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ πόλις πύξησε, καὶ ἀνέπτυξε σημαντικὴν ἐμπορίαν, προξενήσασαν μεγάλα εἰς τοὺς οἰκῆτορας πλοῦτη. Τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἡ Πάτμος, κατὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Δάππερ, ἦτο νῆσος ἀκμάζουσα, καλῶς καλλιεργημένη καὶ καρποφοροῦσα διὰ τοῦ ἔργου τῶν κατοίκων τῆς* οἱ τρεῖς μεγάλοι λιμένες τῆς Σκάλας, τῆς Σαψίλας καὶ τοῦ Γρικοῦ, ἐπεσκέπτοντο ὑπὸ πολυαριθμῶν πλοίων. Οἱ Βενετοὶ ἐστάθμευσαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ τοῦ πολέμου τῆς Κρήτης. Αἱ ἀκταὶ καὶ οἱ λιμῶνες αὐτῆς ἐσκεπάζοντο ἐκ χωρίων. Ἄν ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς εὐημερίας τῆς Πάτμου δὲν ἔχει ὑπερβολῆς, αἱ δυστυχίαι τῶν ἐπακολούθων ἐτῶν ἤλλαξαν ἄρκούντως τὰ πράγματα κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα, διότι ὁ Τουρνεφόρτιος ἔλεγε ὅτι ἡ Πάτμος εἶναι ἐν τῶν χειρίστων σκοπέλων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Κατὰ τὸν περιηγητὴν τοῦτον εἶναι αὕτη νῆσος ἀσκεπῆς,

(*) Ἀποκάλ. ἀ. 9,10 καὶ 11.

ἄνευ δασῶν καὶ πολὺ ξηρά. Αὕτη καλύπτεται ὑπὸ λαγυδίων, ὀρτυκίων, τριγώνων, περιστερῶν, συκοφάγων· δὲν παράγει δὲ εἰμὴ ὀλίγον σίτον καὶ κριθήν. Ὁ οἶνος εἰσάγεται ἐκ τῆς Θήρας, διότι δὲν συνάγονται ἐν Πάτμῳ εἰμὴ χίλια βαρέλια. Οἱ κάτοικοι κατέχουσι περὶ τὰς δώδεκα λέμβους καὶ πλείστα ἄλλα μικρὰ πλοῖα, δι' ὧν μετακομίζουσι τὰ σιτηρὰ, ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ δὲν ὑπάρχουσιν εἰμὴ Ἕλληνες· πληθρῶνουςι πρὸς τοὺς Τούρκους, λέγει ὁ Τουρνεφόρτιος, κεφαλικὸν φόρον ὀκτακισχιλίων ἀσπίδων (écus) καὶ ἕτερον φόρον διακοσίων. Ἐβλεπέ τις ἐπὶ τοῦ λιμένος τῆς Σκάλας τρεῖς ἢ τέσσαρας ἄκρας μαρμαρίνου στήλης, καλῆς κατασκευῆς, καὶ αἵτινες εἶναι πιθανῶς λείψανα ἀρχαίου ναοῦ. Τὸ ἐρημητήριον τῆς Ἀποκαλύψεως κεῖται ἐπὶ ὄρους ὕψομένου μεταξὺ τῆς μονῆς καὶ τοῦ λιμένος τῆς Σκάλας. Ἐμβαίνει τις διὰ στενῆς διόδου, κεκομμένης ἀφ' ἡμισείας ἐν τῷ βράχῳ καὶ ἀγούσης πρὸς τὸ παρεκκλήσιον. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἔχει μῆκος μόνον ἐννέα βημάτων ἐπὶ πλάτους πέντε βημάτων· ἡ ἀψὶς εἶναι ὠραία, ἐκτισμένη κατὰ τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν· δεξιόθεν ὑπάρχει τὸ σπήλαιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οὗτινος ἡ εἴσοδος, ὕψηλὴ περίπου ἐπτὰ πόδας, διαιρεῖται εἰς δύο ὑπὸ τετραγώνου κίονος. Ἡ δεξιαμενὴ τοῦ οἴκου ὑπάρχει ἀριστερόθεν τοῦ παρεκκλησίου, κάτωθεν τῆς θυρίδος. Ἡ μεγάλη μονή, ἧς ὁ ἡγούμενος εἶναι ὡς περὶ ὁ βασιλεὺς τῆς νήσου, κεῖται κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, προσαρτᾶται εἰς αὐτὴν γυμνάσιον ἧτοι ἱεροσπουδαστήριον, ἄλλοτε ἀκμάσαν μεγάληως. Ἡ μονή, λέγει ὁ Ποκόκκης (Pococke), ἀριθμεῖ διακόσια ἄτομα, ἐν οἷς εἴκοσιν ἱερεῖς καὶ τεσσαράκοντα καλογήρους. ἔχει μικρὰν βιβλιοθήκην συγχειμένην σχεδὸν ὀλοκλήρως ἐκ Πατέρων Ἀνατολικῶν. Ὁ Ποκόκκης δὲν ἶδεν ἄλλο τι. Τὴν σήμερον ὁμως δὲν ἀπελπίζει τις νὰ εὕρῃ φιλολογικὰ τινὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Πάτμου ἐπὶ τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος. Φαίνεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων οὕσα ἡ αὐτή. Ὁ λαὸς τῆς Πάτμου εἶναι πτωχός, λέγουσιν οἱ

συγγραφεῖς τῆς Ἀνατολικῆς ἀλληλογραφίας, ἀλλὰ ζῆ ἐν εἰρήνῃ· ὁ ἀὴρ εἶναι ὑγιεινός καὶ ἡ πολλακίς τὰς νήσους ἐρημόνοσσα πανώλης, οὐδέποτε ἐπέφερε τὰς φθορὰς αὐτῆς κατὰ τῆς Πάτμου. Ἡ Πάτμος κέκτηται πρὸς τοῦτοις περιφημον γυμνάσιον, δυνάμενον νὰ ὀνομασθῆ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Αἰγαίου· διδάσκονται ἐν αὐτῷ τὰ ἑλληνικά, τὰ ἰταλικά, ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ λογικὴ· ἔρχονται φοιτηταὶ καὶ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ βράχος τῆς Πάτμου δὲν ἐφείλκυσε τοὺς Ὀσμανλίδας, οἵτινες δὲν παρουσιάζονται ἐκεῖσε, ἀρκοῦμενοι εἰς τὸ ν' ἀπολαμβάνωσιν εὐτελεῖ φόρον. Οὐδέποτε ἐφάνη ἐκεῖ ἡ σκιά ἐνὸς μινάρé· ὁ κώδων, ὅστις ἀντηχεῖ πάντοτε ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Πάτμου, ἀναγγέλλει ἐνταυτῷ ὅτι ἡ θρησκεία ἀκμάζει καὶ ὅτι δὲν διάγει τις ἐν τῇ δουλείᾳ. Ἦθελε ζῆ τις ὄλος ἀτάραχος, ἀν δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἐκ τῶν πειρατῶν φόβος, λιμαιομένων εἰσέτι τὰ πέριξ τῆς Ἰκαρίας, τὸ σύμπλεγμα τῶν Κορασσίων νήσων καὶ τὰ ὕδατα τῆς Σάμου.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Τὸ Ἑαρ.

Τὸ Ἑαρ τὸ γλυκὺ ἐφάνη·
Χαῖρε, ὦ φύσις θεσπεσία!
Μὲ σὲ ζῶν ἄναλαμβάνει
Κ' ἡ τεθλιμμένη μου καρδία.

Εἰς τὰ πολύστονά μου στήθη
Σχεδὸν εἰσίγησεν ὁ πόνος,
Σχεδὸν ἡ νάρκη διελύθη
Τοῦ αἰωνίου των χειμῶνος.

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ.

Εἰς ἄλση, ὅπου μὲ τὰ ρόδα
 Κομᾶ δὲ νάρκισσος, τὸ Ἴον,
 Περιπλανῶ μονήρη πόδα,
 Ὡς τις σκιὰ τῶν Ἑλισίων.

Κ' εἰς τὴν ψυχὴν μου αἴφνης τόσα
 Γεννῶντ' αἰσθήματα θυμῆρη,
 Ὅ κῶλος τοῦ Μαίου ὅσα
 Εὐώδη ἄνθη διασπείρει,

Καὶ πᾶσα αὔρα μυροβόλος
 Μοὶ λέγει ὡς φωνὴ κρυφία,
 «Καὶ διὰ σὲ δὲν εἶναι ὄλως
 Ἀδύνατος ἢ εὐτυχία!»

Καὶ λησμονῶ ὅτι ἐκείνη,
 Ὅ στέφανος τοῦ ἔαρός μου,
 Ἢ καλλονή, ἢ εὐφροσύνη,
 Ἢ Εὐα τῆς Ἐδὲμ τοῦ κόσμου,

Τῶν ἡμέρῶν καὶ τῶν ἀγρύπνων
 Νυκτῶν μου ἢ φροντίς, εἰς σκόπη
 Ἀνήλια, φρικτὰ, τὸν ὕπνον
 Τὸν ἀνεξέγερτον ὑπνώττει!

Ἀθήνησιν.

ΙΩΑΝ. Κ.

ΤΙΜΗ ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

προπληρωτέα

Διὰ τὸ ἐσωτερικὸν δίσηλα 2

Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν „ 2 1/2

Αἱ συνδρομαὶ γίνονται παρὰ τῷ ἐκδότη.